

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Gretos Maziliauskienės,

Teisė MAN ® studijų modelio,

V kurso studentės

Magistro baigiamasi darbas

Įkalinimo atvirumas Lietuvoje ir užsienio valstybėse
Imprisonment openness in Lithuania and Foreign Countries

Darbo vadovė: doc. dr. A. Vosyliūtė

Recenzentas: doc. dr. G. Sakalauskas

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šis magistro darbas nagrinėja įkalinimo atvirumo sampratą, jos raidą ir praktinį įgyvendinimą Lietuvoje, remiantis tiek teisine baze, tiek realia bausmių vykdymo sistemos praktika. Analizuojamos atviro tipo įstaigos, pusiaukelės namai, socialinis atvirumas, nuteistųjų darbo ir mokslo galimybės. Lyginamojoje dalyje Lietuvos modelis vertinamas Skandinavijos valstybių kontekste, išryškinant esminius skirtumus tarp teisinio reguliavimo ir realios praktikos. Darbo rezultatai leidžia identifikuoti pagrindinius įkalinimo atvirumo iššūkius ir pateikti rekomendacijas atviresnės ir resocializacijai orientuotos sistemos plėtrai.

Pagrindiniai žodžiai: įkalinimo atvirumas, atviri kalėjimai, pusiaukelės namai, resocializacija, nuteistųjų švietimas įkalinimo įstaigose, pasimatymai ir išvykos, Skandinavijos bausmių vykdymo modeliai, NVO vaidmuo.

This thesis examines the concept of prison openness, its development, and its practical implementation in Lithuania, drawing on both the legal framework and the actual practice of the penal system. It analyses open prisons, halfway houses, social openness, prisoner employment, education, transparency, and public attitudes. In the comparative section, the Lithuanian model is assessed in the context of Scandinavian countries, highlighting key differences between legal regulation and real-life practice. The findings of the thesis allow for the identification of the main challenges and the formulation of recommendations for the development of a more open and resocialisation-oriented system.

Keywords: prison openness, open prisons, halfway houses, resocialisation, prisoner education in correctional institutions, visits and temporary leave, Scandinavian penal models, the role of NGOs.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. ĮKALINIMO ATVIRUMO SAMPRATA IR REIKŠMĖ	5
1.1 Kalėjimų sistemų raida.....	5
1.2 Įkalinimo atvirumas šiuolaikinėje baudžiamojame sistemoje	9
1.3 Fizinis įkalinimo atvirumas – atviro tipo įkalinimo įstaigos	12
1.3.1 Atviri kalėjimai	12
1.3.2 Pusiaukelės namai	14
1.3.3 Atviro tipo įkalinimo įstaigų privalumai ir trūkumai.....	16
1.4 Socialinis atvirumas	19
1.4.1 Skaidrumas ir viešumas	19
1.4.2 Visuomenės požiūris ir žiniasklaida	21
2. ĮKALINIMO ATVIRUMO ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE	23
2.1 Atviro tipo bausmės atlikimo vietų veikla	24
2.2 Įkaltintų asmenų darbas ir mokymasis	29
2.1.1 Darbo galimybės	29
2.1.2 Įkaltintų asmenų galimybės mokytis.....	35
2.3 Ryšiai su išoriniu pasauliu	39
2.3.1 Trumpalaikės išvykos	39
2.3.2 Pasimatymai su šeimos nariais įkalinimo vietose	44
2.4 Nevyriausybinų organizacijų veikla	47
3. ĮKALINIMO ATVIRUMO PRAKTIKA SKANDINAVIJOS VALSTYBĖSE	54
3.1 Atviro tipo įkalinimo įstaigos	54
3.2 Darbas ir mokslas.....	57
3.3 Trumpalaikiai išvykimai	60
3.4 Lankytojai	64
3.5 Nevyriausybinių organizacijų	67
IŠVADOS.....	71
PASIŪLYMAI.....	73
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	74
SANTRAUKA	85
SUMMARY	86

IŽANGA

Darbo aktualumas. Įkalinimo atvirumas, šiuolaikinėje į žmogaus teises orientuotoje bausmių vykdymo sistemoje, yra vienas pagrindinių elementų, leidžiantis įkalinimo sistemą priartinti prie visuomenės, stiprinti jos skaidrumą ir didinti pasitikėjimą valstybės institucijomis.

Lietuvos kalėjimų sistema pastaraisiais metais daug dėmesio skiria nuteistųjų asmenų resocializacijos problemoms, efektyviam bausmės atlikimo procesui, nusikalstamumo recidyvo mažinimui, asmenų reintegracijai po įkalinimo. Šiame kontekste įkalinimo atvirumas tampa ypač reikšmingas, nes jis tiesiogiai susijęs su šiais tikslais ir atspindi Lietuvos modernėjantį požiūrį į bausmės vykdymo sistemą – nuo izoliacijos ir kontrolės link pasitikėjimu grindžiamo, socialine integracija pagrįsto modelio.

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) 4 straipsnis patį atvirumą priskiria prie vieno iš bausmės vykdymo principų, kurio esmė yra skatinti valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, religinių bendruomenių įsitraukimas į bausmių vykdymo veiklą, užmezgant bendradarbiavimo ryšius, kuriais siekiama sklandžios nuteistųjų integracijos į visuomenę¹.

Vis dėl to Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT) savo 2024 m. pateiktoje ataskaitoje pažymėjo, jog nors ir kai kuriais kalėjimų sistemos aspektais Lietuva tobulėja (pvz. kalinčių asmenų skaičius nuo 2021 m. CPT vizito sumažėjo 10,5%), visgi tobulintinų aspektų dar yra. Įkalinimo atvirumo prasme aktualios problemos CPT ataskaitoje buvo išskirtos tokios kaip, menkesnės galimybės įgyti išsilavinimą, daug mažesnis nei kitose Europos Sąjungos (toliau – ES) šalyse kalinių užimtumas, tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka resocializacijos procese.² Tai rodo, jog nors ir teisinis atvirumo principo pagrindas egzistuoja, praktinis jo įgyvendinimas Lietuvoje nėra visiškai įgyvendinamas.

¹ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX – 994. Valstybės žinios, 2002, 73 - 3084

² European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-27) Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b0fb15>.

Šiame darbe autorė nagrinės ne tik fizinį (atviri kalėjimai, pusiaukelės namai) ir socialinį atvirumą (skaidrumas, viešumas, visuomenės nuomonė ir žiniasklaida) tačiau bus skiriamas dėmesys ir įkalinimo atvirumo įgyvendinimo praktikoms, kalinių skundams, bei lyginamajai analizei su Skandinavijos valstybėmis, kaip gerosios praktikos pavyzdžiais.

Darbo originalumas. Šis magistro darbas išsiskiria tuo, kad jis įkalinimo atvirumą analizuoja, ne tik per jo praktinę pusę, kaip pavyzdžiui, įkaltų asmenų darbą ir mokymąsi, ryšius su išoriniu pasauliu, bet kartu aptaria įkalinimo įstaigų skaidrumą, viešumą, visuomenės nuomonę, žiniasklaidos įtaką ir nevyriausybinių organizacijų indėlį.

Šis darbas be teorinės dalies, taip pat apima ir lyginamąją analizę su Skandinavijos valstybėmis. Autorė remiasi ne tik teoriniais ir teisiniais šaltiniais, bet ir statistiniais duomenimis, kalinių skundais, kas leidžia pateikti naują, sisteminių požiūrį į įkalinimo atvirumo problematiką.

Pastaruosius penkerius metus Lietuvoje, įkalinimo atvirumas, kaip pagrindinė tema, moksliniuose darbuose ir straipsniuose buvo nagrinėta mažai. Daugiausia vyrauja darbai kuriuose nagrinėjami atskiri įkalinimo atvirumo aspektai, tokie kaip resocializacija (pavyzdžiui J. Aleknavičienė ir I. Kalinauskaitė „Resocializacijos įgyvendinimo problemos ir galimybės Lietuvos kalėjimuose“), pusiaukelės namų temos (R. Uscila „Nuteistųjų pusiaukelės namų tinkle plėtra Lietuvoje“). Aktualūs išlieka ir 2013 m. G. Sakalausko straipsnis „Įkalinimo atvėrimas: prielaidos ir galimybės Lietuvoje“, bei G. Sakalausko, J. Jarutienės, V. Kalpoko ir R. Vaičiūnienės išleista monografija „Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos“.

Darbo tikslas: Šio darbo tikslas išanalizuoti įkalinimo atvirumo sampratą ir jos įgyvendinimo praktiką Lietuvoje bei Skandinavijos valstybėse, siekiant nustatyti pagrindinius raišos, teisinio reguliavimo ir taikymo ypatumus bei praktinius iššūkius.

Darbo objektas. Šio darbo objektas įkalinimo atvirumas Lietuvoje ir užsienio valstybėse.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti įkalinimo atvirumo sampratą ir reikšmę.
2. Išanalizuoti įkalinimo atvirumo teisinį reguliavimą ir praktinio įgyvendinimo ypatumus Lietuvoje.
3. Palyginti įkalinimo atvirumo praktiką Lietuvoje ir Skandinavijos valstybėse.

Darbe naudojami metodai. Darbe taikoma *literatūros analizė*, leidžianti išnagrinėti mokslinius šaltinius ir teorinius įkalinimo atvirumo aspektus.

Teisės aktų analizė naudojama vertinant Lietuvos ir tarptautinius bausmių vykdymo sritį reglamentuojančius dokumentus.

Lyginamoji analizė taikoma siekiant palyginti Lietuvos ir Skandinavijos valstybių įkalinimo atvirumo modelius.

Dokumentų analizė atliekama nagrinėjant CPT, ombudsmenų, Lietuvos kalėjimų tarnybos ataskaitas, projektų dokumentus ir kalinių skundus.

Statistinių duomenų analizė taikoma įvertinti praktinį įkalinimo atvirumo įgyvendinimo efektyvumą

Istorinis metodas leidžia atskleisti įkalinimo sistemos raidą ir jos transformaciją link atviresnių modelių.

Svarbiausi šaltiniai: Lietuvos Respublikos įstatymai ir teisės aktai, reglamentuojantys bausmių vykdymą, mokslinė literatūra ir straipsniai apie įkalinimo atvirumą, resocializaciją, tarptautinių organizacijų (pvz., Europos Tarybos (toliau – ET), Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO)) rekomendacijos dėl įkalinimo sistemos atvirumo, Skandinavijos šalių bausmių vykdymo praktikų ir įstatymų analizė, tyrimai ir statistiniai duomenys, kalinių skundai.

1. ĮKALINIMO ATVIRUMO SAMPRATA IR REIKŠMĖ

Šiame skyriuje analizuojama įkalinimo atvirumo samprata ir jos reikšmė šiuolaikinėje bausmių vykdymo politikoje. Pirmiausia aptariama kalėjimų sistemų raida, atskleidžiant, kaip nuo griežtos izoliacijos modelio pereita prie resocializacijos ir žmogaus teises akcentuojančių formų. Toliau nagrinėjama įkalinimo atvirumo vieta šiuolaikinėje baudžiamojoje politikoje, pabrėžiant atvirumo ryšį su reintegracija ir recidyvo mažinimu. Skyriuje taip pat išskiriamos dvi atvirumo rūšys – fizinis ir socialinis įkalinimo atvirumas.

1.1 Kalėjimų sistemų raida

Pirmasis ir vienas garsiausių kalėjimų, panašių dabartinius buvo Amsterdamo vyrų darbo namai įkurti 1595 m. To meto laikotarpiui tai buvo neįprasta institucija, kurioje kaliniai buvo laikomi nedidelėmis grupėmis bendrose patalpose. Jie turėjo asmeninę miegamąją vietą su patalyne ir buvo reguliariai maitinami. Nuteistieji dirbdavo, už darbą gaudavo nedidelį atlyginimą. Kalinimo režimas buvo paremtas bauginimu, todėl nuteistiesiems taikomų nuobaudų sąrašas buvo plakimas, maisto normos sumažinimas, patalpinimas į karcerį ir laisvės atėmimo bausmės termino pratęsimas³.

Kritikuojant Amsterdamo vyrų darbo namus ir į juos panašias įkalinimo įstaigas, kurios plėtėsi ir kituose Europos miestuose, išsivystė dvi kalėjimų sistemos: Pensilvanijos sistema ir Oberno sistema.

Pensilvanijos sistema pasižymėjo keliais pagrindiniais principais, kurių pagrindinis buvo atskiras kalinimas, arba ilgalaikis vienutės kalinimas, kai kiekvienas kalinys visą bausmės laiką buvo uždarytas savo kameroje. Toks izoliavimas turėjo kelias reikšmes:

- vienatvė suteikė įkalintiems asmenims galimybę netrukdomiems apmastyti savo gyvenimą,
- vienatvė paskatino su malonumu priimti savo darbo užduotis, atsirado noras dirbti, kad atitraukti dėmesį nuo vienatvės.
- kadangi kaliniai buvo uždaryti savo kameroje, prižiūrėtojams nereikėjo pasikliauti fizinėmis bausmėmis.

Kritikai tokią sistemą vadino žiauria ir nežmoniška, pavojinga kalinių fizinei ir psichinei sveikatai, per brangia, nepraktiška ir neefektyvia. Visgi ne viskas buvo neigiama.

³ ŠVEDAS, Gintaras (2003). Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p 86.

Pensilvanijos sistemos šalininkai bandė spręsti pagrindines nusikalstamumo priežastis ir stengėsi, kad neraštingi kaliniai mokytųsi skaityti ir rašyti, o kaliniai, neturintys profesijos, gautų profesinį mokymą. Tiek kalėjimo personalas, tiek visuomenės elitas lankydavo kalinius jų kameroje, stengtasi, kad niekas nežinotų kas jie yra ar kas buvo įkalintas. Kalinių privatumas buvo saugomas net tarp kalėjimo personalo: kaliniai buvo atpažįstami vien pagal skaičių, jie taip pat dėvėjo gobtuvus.

Tuo tarpu Oberno sistema labiau priminė karinės tvarkos įstaigą, kur kaliniai buvo verčiami dirbti, o gavę nuobaudas ar nepaklusę prižiūrėtojams galėjo būti nuplakami. Šios sistemos didžiausias skirtumas nuo Pensilvanijos sistemos buvo tas, kad kaliniai kasdien dirbdavo gamyklas primenančioje aplinkoje ir tik naktį grįždavo į vienutę. Kaliniai, nors ir dirbdavo kartu, privalėjo visą laiką tylėti ir negalėjo žiūrėti vienas į kitą. Oberno sistemos šalininkų manymu, tylos taisyklė neleisdžia kaliniams „užteršti“ vienas kitą ir neleisdžia jiems toliau įtakoti vieni kitų nusikaltimams. Buvo taikoma savotiška karinė tvarka: kaliniai vilkėjo dryžuotas uniformas, į kameras ir iš jų eidavo žygiuodami vienas kitam iš paskos⁴. Tiek Pensilvanijos, tiek Oberno sistemos sulaukė pagrįstos kritikos dėl taikomų būdų, nes izoliacija vienutėje nepadėjo nuteistiesiems pasiruošti gyvenimui laisvėje. Dėl to buvo suteikta teisė kaliniams tyliai bendrauti tarpusavyje⁵.

Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje penitenciarinėje sistemoje laisvės atėmimas svarbaus vaidmens nevaikino, vis dar aktualios buvo fizinės bausmės (sunkusis darbas, tremtis, verbavimas), ypač tais atvejais jeigu kalėjimai buvo perpildyti – jeigu tuometinis Bausmių statutas už padarytą nusikaltimą numatė arba išplakimą rykštėmis arba laisvės atėmimą, tai teismas privalėjo parinkti pirmąją bausmės formą. Tokios taisyklės sudarė juridinį pamatą dažniau taikyti kūno bausmes ir kartu stabdė bet kokius įkalinimo vietų pertvarkymus⁶.

XIX a. antroje pusėje pradėtos vykdyti baudžiamosios sistemos reformos, susijusios su baudžiamos panaikinimu, formaliu fizinių bausmių apribojimu (nors vis dar buvo leidžiami įstatyminiai aktai, kuriuose prioritetą teikiamas fizinėms bausmėms). Tačiau net ir dalinis fizinių bausmių apribojimas bylojo apie kalėjimo reikšmės išaugimą – tapo būtina pasirūpinti tvarka kalėjimuose, kalinių buities sąlygomis, svarbiausiu uždaviniu tapo

⁴ RUBIN, Ashley Theresa (2013). *Institutionalizing the Pennsylvania System: Organizational Exceptionalism, Administrative Support, and Eastern State Penitentiary, 1829 – 1875*. Doctoral dissertation, Jurisprudence and Social Policy, Philosophy, University of California, Berkley, p. 1-5.

⁵ ŠVEDAS, Gintaras (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baužiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p 88.

⁶ SIRUTAVIČIUS, Vladas (1995). *Nusikaltimai ir visuomenė XIX amžiaus Lietuvoje*. Lietuvių atgimimo istorijos studijos, 12, p. 114.

dorovinis kalinių auklėjimas. Nusikaltėlių asmenybės disciplinavimas apėmė įkalintųjų asmenų religinį bei darbinį auklėjimą, jų švietimą (mokyklėlių steigimą kalėjimuose). Visgi progresas baudžiamosios sistemoje vyko labai lėtai, ir XIX a. vidurio ir XIX a. pabaigos kalėjimai neturėjo didelio skirtumo. Tokį lėtą humanizavimą lėmė lėšų trūkumas, valdininkų abejingumas bei visuomenės paramos stygius⁷.

Tuo tarpu pasaulyje nuo XIX a. iki septintojo dešimtmečio šiuolaikinė kriminologija „neprisitaikiusį nusikaltėlį“ laikė problema, o pataisos įstaigas – „sprendimu“. Imta suvokti, kad kalėjimas turėtų būti vieta, skirta apmastyti savo poelgius ir atgailauti, todėl pradėti kurti nauji įkalinimo sistemų tipai⁸. Šiame istoriniame etape didžiausią reformą sukėlė susiformavusi airiškoji progresyvioji kalinimo sistema, kuri buvo pirmasis realus žingsnis link atviresnio kalinimo modelio. Ji pasižymėjo keletu išskirtinių principų:

- Etapų sistema: pirmasis etapas: individualaus izoliavimo laikotarpis, t.y kalėjimas vienutėje turėjo būti ne trumpesnis nei 9 mėn. , antrasis etapas: darbo grupėje etapas ir progresyvaus elgesio vertinimas – balų sistema paremta strategija, kur renkant balus (už gerą darbą, elgesį), kaliniams buvo galimybė gauti daugiau laisvių ar privilegijų, trečiasis etapas – pereinamasis etapas, dar vadinamas „laisvės bandymu“ (angl. ticket-of leave stage), kai kalinys atitikęs visus reikalavimus (geras elgesys ankstesniuose etapuose) buvo perkeliamas į atviro tipo kalėjimą, kur įgaudavo teisę už jo ribų, be apsaugos, vilkėdamas civiliais rūbais dirbti. Paskutinio etapo tikslas buvo gauti sąlyginio paleidimo dokumentą, leidžiantį gyventi laisvėje, su tam tikromis priežiūros sąlygomis.
- Laisvės atėmimo bausmės termino nebuvimas - nusikaltęs asmuo savo elgesiu turėjo įrodyti, kad jau pasitaisė ir išėjęs į laisvę daugiau nebebusikals.
- Bendrojo lavinimo užsiėmimai, moralinio poveikio darymas⁹.

Nors ši sistema buvo gana efektyvi, ji nesugebėjo panaikinti iššūkių kylančių dėl pačių kalėjimų ar jų metodų. Foucault išskyrė pagrindinius to meto kritikos teiginius, kurie yra tinkami ir aktualūs ir dabartiniame laikotarpyje:

- kalėjimai nesumažina nusikalstamumo masto;
- įkalinimas skatina pakartotinius nusikaltimus;

⁷ SIRUTAVIČIUS, Vladas (1995). *Nusikaltimai ir visuomenė XIX amžiaus Lietuvoje*. Lietuvių atgimimo istorijos studijos, 12, p. 115 – 127.

⁸ GARLAND, David ir SPARKS, Richard (2000). Criminology, social theory and the Challenge of our times. *The British Journal of Criminology*, 40(2), 8.

⁹ McNALLY, Gerry (2019). James P. Organ, the Irish System and the Origins of parole. *Irish Probation Journal*, 16, 42 – 58; Švedas, Gintaras (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 89.

- kalėjime formuojamas solidarių, hierarchizuotų, nusikalsti pasirengusių nusikaltėlių pasaulis;
- nusikaltimai dažniausiai vėl padaromi iš nevilties negalint susirasti darbo ar pradėjus valkatauti;
- kalėjimas „gamina“ nusikaltėlius netiesiogiai, įstumdamas į skurdą kalinio šeimą¹⁰.

Didžiausi baudžiamosios politikos skirtumai Europoje atsirado po Pirmojo pasaulinio karo. Dėl ideologiškai skirtingų priežasčių tiek fašistinės, tiek komunistinės vyriausybės didino kalėjimų populiaciją. Pirmaujančiose fašistinėse šalyse – Vokietijoje ir Italijoje – kalėjimų politika buvo grindžiama remiantis idėja, kad daugelio nusikaltimus atlikusių asmenų negalima reabilituoti, todėl jie turėtų būti neutralizuoti arba įbauginti, kad susilaikytų nuo nusikaltimo darymo.¹¹ Tačiau, kaip pažymi Švedas, jau 1976 m. Vokietijos FR priėmė Bausmių vykdymo įstatymą ir laisvės atėmimo vietose pradėta skirti dėmesys tokioms pataisos priemonėms, kaip psichologinė terapija, profesinis parengimas ir darbas¹².

Šalyse, kurios palaikė marksistinę – lenininę teoriją, pavyzdžiui Sovietų Sąjungoje nusikaltėliai buvo laikomi valstybės priešais, kurie buvo masiškai išnaudojami. Nė vienoje iš šių šalių nebuvo kreipiamas dėmesys į tai, kas šiandien būtų pripažinta kalinčiųjų asmenų teisėmis¹³.

Tuo tarpu demokratinėse valstybėse, kalėjimų sistemų reforma judėjo link kalinių teisių ir laisvių apsaugos, jų savarankiškumo ir atsakomybės stiprinimo (pvz. Skandinavijoje buvo pradėta mažinti kalinių skaičių, trupinti bausmės trukmę, JAV ieškota alternatyvių bausmių laisvės atėmimui). Šiuo laikotarpiu buvo priimta įvairių konvencijų ir rekomendacijų, kurios pirmiausia rekomendavo visoms valstybėms taikyti progresyviają kalinimo sistemą, nustatė žmogaus teises ir laisves, minimalius reikalavimus kalėjimams¹⁴.

Progresyvioji kalinimo sistema Lietuvos kalėjimuose pradėta taikyti 1932 m., kur etapų sistema veikė taip, kad pirmiausia visi kaliniai patekdavo į pirmąją grupę. Atlikę vieną ketvirtadalį bausmės, bet ne mažiau nei šešis mėnesius, kalinys galėjo būti perkeltas į antrąją grupę. Jei pirmos ir antros grupės kalinys pažeisdavo bausmės atlikimo sąlygas,

¹⁰ FOUCAULT, Michel (1998). *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*. Lietuva: Baltos lankos, p. 313 – 317.

¹¹ SMIT, van Zyl ir SNACKEN, Sonja (2009). *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human rights*. Oxford: Oxford University Press. p. 48 – 49.

¹² ŠVEDAS, Gintaras (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baužiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 94.

¹³ SMIT, van Zyl ir SNACKEN, Sonja (2009). *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human rights*. Oxford: Oxford University Press. p. 48 – 49.

¹⁴ pvz. Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą; Europos kalėjimų taisyklės.

jis būdavo perkeliamas į baudžiamąją grupę, kurioje buvo daugiau draudimų: draudžiama vartoti tabaką, gauti ir siųsti laiškus (pirmoje ir antroje grupėse buvo leidžiama siųsti ir gauti po vieną laišką per dvi savaites), skaityti spaudą, pirkti maistą, ribojami pasimatymai (dažniausiai – vienas kartas per dvi savaites). Nors laisvės atėmimas ir buvo vykdomas progresyvios kalinimo sistemos pagrindais, kalinių auklėjimas rėmėsi tik privalomu darbu ūkiuose ar kitose dirbtuvėse, nes Lietuvos kalėjimų praktikoje tuo metu buvo ryški sovietinės sistemos, paremtos kalinių išnaudojimu, įtaka.

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, buvo skirta daugiau dėmesio bausmių vykdymo sistemos tobulinimui: priimtas naujas Baudžiamasis kodeksas ir bausmių vykdymo kodeksas, priimti įstatymai, kurie įtvirtino nuteistųjų teisinę padėtį, pradėta skirti daugiau dėmesio, kai kuriems laisvės atėmimo bausmės aspektams – nuteistųjų klasifikavimui, nuteistųjų profesiniam rengimui ir mokymui, skatinimo priemonėms, taikomoms nuteistiesiems, Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos (dabar – Lietuvos kalėjimų tarnyba) ir jam pavaldžių įstaigų funkcijoms ir kompetencijai¹⁵.

Įkalinimo institucijų raida nuo uždary, izoliaciją ir bausmę pabrėžiančių sistemų iki progresyviųjų modelių parodė esminį požiūrio pokytį – nuo fizinės prievartos ir drausmės prie resocializacijos moralinio ugdymo bei pasirengimo grįžimui į visuomenę. Šis virsmas sudarė prielaidas formuotis šiuolaikinei įkalinimo atvirumo sampratai, kuri apima ne tik fizinį kalinimo vietų atvirumą, bet ir socialinį – nuteistųjų teisių, galimybių bei visuomenės santykio su įkalintais asmenimis plėtojimą.

1.2 Įkalinimo atvirumas šiuolaikinėje baudžiamojoje sistemoje

Kaip atskleidė istorinė kalėjimų sistemos analizė, įkalinimo įstaigų atvirumas yra tiesiogiai susijęs su įkalintų asmenų resocializacijos ir socialinės reintegracijos procesais. Nors šiame darbe šie reiškiniai nėra analizuojami kaip pagrindiniai darbo objektai, jų neįmanoma atsieti nuo įkalinimo atvirumo sampratos: atviros įkalinimo sąlygos yra viena iš esminių prielaidų, leidžiančių užtikrinti efektyvų nuteistųjų grįžimą į visuomenę. Todėl šiame poskyryje trumpai aptariamos resocializacijos ir reintegracijos sąvokos bei jų ryšys su įkalinimo atvirumu.

¹⁵ ŠVEDAS, Gintaras (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 91 – 97.

Resocializacija

Kriminologijoje resocializacija suprantama kaip tikslingas poveikis nuteistajam, siekiant užtikrinti tokį jo elgesio modelį, kuris būtų naudingas pačiam asmeniui ir atitiktų visuomenės interesus¹⁶. Žemaitaitytė ir Čiurinskienė pabrėžia, kad resocializacija visų pirma siejama su tokiomis gyvenimo sąlygomis įkalinimo įstaigoje, kurios padėtų asmeniui neatitolti nuo visuomenės gyvenimo ir primintų apie laukiančią realybę laisvėje. Tam svarbios tokios priemonės kaip galimybė dirbti ir mokytis, įgyti bendravimo įgūdžių bei palaikyti socialinius ryšius už įkalinimo įstaigos ribų¹⁷.

Žilinskienė ir Tuminaitė resocializaciją apibrėžia, kaip kompleksinį socializacijos procesą, kurio tikslas kad nuteistas asmuo ateityje siektų savo tikslų teisėtais būdais ir priemonėmis¹⁸.

Kita resocializacijos pusė yra vertybių ir elgesio normų perėmimas: asmuo turi išsiugdyti tokias nuostatas ir įgūdžius, kurie vertinami kaip tinkami ir leidžiantys jam funkcionuoti tiek įkalinimo aplinkoje, tiek laisvėje. Įkalinimo bausmė šiuo požiūriu tampa ne tik laisvės apribojimu, bet ir socialinio mokymosi procesu, kurio metu tikimasi elgesio pokyčių ir prisitaikymo prie visuomenėje galiojančių normų¹⁹.

Pasak Macanovic, pagrindinis resocializacijos tikslas – ugdyti pagarbą socialinėms vertybėms ir sudaryti prielaidas nuteistajam tapti visuomenei naudingu bendruomenės nariu. Resocializacijos sėkmė priklauso ne tik nuo struktūrinių veiksnių, bet ir nuo kasdienių žmogiškų elementų: pirmo kontakto su personalu, tarpusavio pagarbos, palaikymo. Šio proceso efektyvumą taip pat lemia ir socialinis kontekstas. Visuomenės disfunkcionalumas, vertybių krizė, politiniai ar ekonominiai sukrėtimai dažnai atspindi ir įkalinimo įstaigos vidinėje psichologinėje atmosferoje. Dėl to itin svarbu užtikrinti pusiausvyrą tarp formalios ir neformalios įstaigos sistemos, kad būtų sudarytos optimalios sąlygos resocializacijos tikslams pasiekti²⁰.

¹⁶ MICHAILOVIČ, Ilona (2001) Laisvės atėmimo bausmės resocializacinio poveikio problemos. *Teisė*, 41, 114.

¹⁷ ŽEMAITAITYTĖ, Irena ir ČIURINSKIENĖ, Daiva (2004). Nuteistųjų požiūris į dalyvavimą socialinėse programose kaip resocializacijos galimybę. *Socialinis darbas*, 3(2), 44.

¹⁸ ŽILINSKIENĖ, Laima ir TUMILAITĖ, Renata (2011). Resocializacijos modeliai ir jų taikymas. *Kriminologija* 2 (29), 285.

¹⁹ ThoughtCO (2025-11-23) *Understanding Resocialization in Sociology. Definition, discussion, and Examples* [interaktyvus] <https://www.thoughtco.com/resocialization-3026522>.

²⁰ MACANOVIC, Nebojša (2024). Resocialization and Reintegration of Convicted Individuals: Possibilities and Challenges. *Life in prison Conference. Keynote paper 2024*, 61.

Reintegracija

Socialinė reintegracija apibrėžiama kaip procesas, kurio metu buvęs nuteistasis, grįžęs į laisvę, įtraukiamas į visavertį socialinį gyvenimą jam padedant įveikti su įkalinimu susijusias socialines pasekmes, stigmatizaciją ir prietarus²¹. Literatūroje teigiama, kad socialinė reintegracija vyksta dviem etapais. Pirmuoju etapu, dar esant įkalinimo įstaigoje, nuteistieji yra sistemingai rengiami išeiti į laisvę ir integruotis į bendruomenę. Antruoju etapu, jau po paleidimo, buvusiems nuteistiesiems teikiama kompleksinė pagalba prisitaikant prie gyvenimo laisvėje – padedama rasti būstą, įsidarbinti, atkurti bendruomeninius ryšius.

Vis dėlto socialinė reintegracija susiduria su kliūtimis. Viena jų – ribotas finansavimas užimtumo, ugdymo ir pagalbos programoms bei personalo stygius įkalinimo įstaigose: trūksta socialinių darbuotojų, psichologų ir kitų specialistų, kurie užtikrintų kokybišką tęstinę pagalbą. Kita esminė problema yra visuomenės požiūris į buvusius nuteistuosius. Neigiama nuomonė ir darbdavių nenoras priimti asmenų, turinčių teistumą, apsunkina jų įsidarbinimą ir trukdo sėkmingai integracijai²².

Socialinė reintegracija taip pat suprantama platesniu požiūriu – tai ne vien pagalba asmenims po įkalinimo. Ji apima intervencijas, kurios gali prasidėti nuo suėmimo momento ir nukreipti nusikaltusius asmenis nuo tradicinės baudžiamosios sistemos link alternatyvių priemonių, tokių kaip atkuriamasis teisingumas, gydymas ar bendruomenėje taikomos sankcijos. Tokie modeliai padeda apsaugoti asmenį nuo žalingo įkalinimo poveikio ir sudaro prielaidas išsaugoti socialinius įgūdžius bei ryšius²³.

Santhosh ir Mathew atliktas tyrimas leidžia identifikuoti pagrindinius veiksnius, lemiančius sėkmingą socialinę reintegraciją. Tai šeimos narių vizitai kalėjime, galimybė pasinaudoti lygtiniu paleidimu, dalyvavimas darbo programose, nevyriausybinų organizacijų pagalba, teikiama finansinė parama, probacijos pareigūnų vizitai bei įkalinimo trukmė. Šių veiksnių visuma rodo, kad socialinė reintegracija yra kompleksinė ir daugialypė, reikalaujanti tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir socialinės aplinkos palaikymo tiek įkalinimo metu, tiek po jo²⁴.

²¹ ŽEMAITAITYTĖ, Irena ir ČIURINSKIENĖ, Daiva (2004). Nuteistųjų požiūris į dalyvavimą socialinėse programose kaip resocializacijos galimybę. *Socialinis darbas*, 3(2), 45.

²² ŽEMAITAITYTĖ, Irena ir ČIURINSKIENĖ, Daiva (2004). Nuteistųjų požiūris į dalyvavimą socialinėse programose kaip resocializacijos galimybę. *Socialinis darbas*, 3(2), 46.

²³ GRIFFITHS, Curt; DANDURAND, Yvon ir MURDOCH, Danielle (2007). The social Reintegration of offenders and crime prevention. *National Crime Prevention Centre. Research Reports* [interaktyvus] <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/scl-rntgrtn/scl-rntgrtn-eng.pdf>

²⁴ SANTHOSH, R ir MATHEW, Emil (2021) Social integration of released Prisoners: An Empirical Analysis from Two Indian States. *International Annals of Criminology*, 59, 202.

Tiek resocializacijos, tiek socialinės reintegracijos tikslai iš esmės priklauso nuo to, kokias sąlygas sukuria įkalinimo aplinka. Resocializacija reikalauja realių galimybių ugdyti socialinius, profesinius ir bendravimo įgūdžius, palaikyti ryšius su artimaisiais ir patirti laisvei artimą kasdienybę, o reintegracija reikalauja tų pačių įgūdžių taikymo praktikoje, dalyvavimo bendruomenės gyvenime ir nuoseklios pagalbos tiek įkalinimo metu, tiek po paleidimo. Uždaro režimo įstaigose šie procesai yra sunkiai įgyvendinami, nes izoliacija riboja kontaktą su išoriniu pasauliu ir galimybes palaipsniui pasirengti gyvenimui laisvėje, todėl įkalinimo atvirumas tampa jungiančiu elementu, kuris leidžia resocializacijai vykti realiomis sąlygomis, o reintegracijai prasidėti dar bausmės atlikimo metu.

1.3 Fizinis įkalinimo atvirumas – atviro tipo įkalinimo įstaigos

Atviro tipo įkalinimo įstaigų modelis iš esmės kilo iš progresyvosios kalinimo sistemos, kuri pabrėžė palaipsnį perėjimą nuo izoliacijos prie pasitikėjimo ir socialinės integracijos.

Tiesiogiai suprantamas įkalinimo atvirumas yra fizinis kalinimo įstaigų atvirumas. Toks atvirumas yra susijęs su atviro tipo įkalinimo įstaigomis, kurios skirtingose šalyse, gali turėti skirtingas sąvokas ar skirtingą teisinę reguliaciją, tačiau jų esmė yra tokia pati – sukurti tokias gyvenimo sąlygas įkalinimo įstaigoje, kurios būtų kiek įmanoma panašesnės į gyvenimą laisvėje. Toliau darbe bus aptariamos atviro tipo įkalinimo įstaigos – atviri kalėjimai ir pusiaukelės namai.

1.3.1 Atviri kalėjimai

Atviri kalėjimai (dar vadinami kalėjimais be sienų, minimalaus saugumo kalėjimais, atviromis stovyklomis ar atviromis kolonijomis) yra mažo saugumo įkalinimo įstaigos, kurių gyvenimo sąlygos yra mažiau griežtos nei uždaroje įkalinimo įstaigoje, ir kur kaliniai turi daugiau kontakto su išoriniu pasauliu. Šio tipo kalėjimų tikslas yra leisti kaliniams atlikti bausmę sąlygomis, kurios – kiek įmanoma – primena normalų gyvenimą ir padeda jų ateities reintegracijai²⁵.

²⁵ BARRACHINA, Marta Marti (2019). Prisoners in the community: the open prison model in Catalonia. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 106 (2), 4.

Atvirų kalėjimų koncepcija buvo suformuluota ir išdėstyta Jungtinių Tautų kongrese dėl nusikalstamumo prevencijos ir elgesio su nusikaltėliais. Jame buvo išdėstytos bendrosios savybės, kurios apibrėžia atviro kalėjimo požymius:

- materialijų ir personalinių saugumo priemonių nebuvimas (be spynų, grotų, sienų ar ginkluotos apsaugos);
- režimas pagrįstas savanoriškai priimta kalinių drausme ir jų atsakomybės jausmu už bendruomenę, kuriai jie priklauso²⁶.

Šios savybės pažymimos ir daugelio autorių darbuose, kurie pastebi, jog atvirieji kalėjimai atlieka svarbų vaidmenį kalinių perauklėjimo procese, kuris turėtų būti vienas iš svarbiausių kalėjimų valdymo tikslų. Jie atspindi vieną sėkmingiausių individualizuotų bausmių principo pritaikymą, orientuotą į socialinę kalinių adaptaciją, nes galimybė dirbti, kalinių švietimas, moralinis ugdymas ir profesinis rengimas yra būdingiausi atvirųjų kalėjimų sistemos bruožai. Goyal ir Vedula pažymi, jog atviro kalėjimo sąvoka gali būti suprantama kaip bet kuri įkalinimo įstaiga, kurioje nuteistieji atlieka bausmę esant minimaliai priežiūrai ir ribotai apsaugai bei nėra užrakinami kalėjimo kameroje. Autorių nuomone, ši koncepcija remiasi savidisciplina ir principu „pasitikėjimas gimdo pasitikėjimą“, kuris tinkamai taikomas gali prisidėti prie žmogaus perauklėjimo²⁷.

Atvirųjų kalėjimų vaidmuo ir dėmesys yra tvirtai įsitvirtinęs reabilitacijos srityje. Jų funkcija yra integruoti ir grąžinti kalinius į visuomenę po ilgo laiko kalėjime. Būtent dėl to juose mažiau akcentuojamos fizinio saugumo priemonės, o daugiau reintegraciją skatinantys mechanizmai. Tikslas – sudaryti sąlygas, kurios padėtų nuteistiesiems palaipsniui perimti atsakomybę ir funkcionuoti laisvėje²⁸.

Lyginant atviro tipo kalėjimus su uždaro ar griežto saugumo kalėjimais, atviro tipo kalėjimai paprastai suteikia kaliniams didesnę ryšį su išoriniu pasauliu, dažnai būtent per galimybę palaikyti santykius su šeima ir išvykti dienai dėl darbo, į savanoriškas veiklas ar dėl mokslo²⁹. Shammis visgi pabrėžia, kad tokia paprasta veikla, kaip pasivaikščiojimas ar laiko leidimas su šeima už kontroliuojamos kalėjimo aplinkos ribų, gali sukelti daug streso ir nerimo kaliniams, kurie buvo perkelti į atviras sąlygas, ir dažnai jiems reikia laiko

²⁶ Jungtinės Tautos. (1955). Pirmasis JT nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamojo teisingumo kongresas: Minimalios elgesio su kaliniais taisyklės. *Ženeva: Jungtinės Tautos*.

²⁷ GOYAL, Pasikshit ir VEDULA, Kamish (2021) Understanding Open Prisons in India. *Economic and Political Weekly*, 56 (4), 4.

²⁸ CLEMMONS, Naomi (2021). Open Prisons, Prison staff and Prison Work: Exploring the distinct physical and social milieu of the open prison and the cultural adaptation to a different kind of prison work. Doctoral dissertation, Philosophy, Canterbury Christ Church University. Canterbury, p. 50.

²⁹ MARDER, Ian D, LAPOUGE Magali, GARRIHY Joe ir kt. (2021). Empirical research on the impact and experience of open prisons: state of the field and future directions. *Prison service Journal*, 256, 3.

prisitaikyti prie liberalesnių režimų. Tokiems kaliniams, kurie yra atskirti nuo bendruomenės ir atlieka bausmę gana ilgą laiką, kalėjime reikia didžiausios paramos³⁰.

Išanalizavus pateiktus įvairius šaltinius galima išskirti pačias pagrindines savybes, kuriomis pasižymi atvirieji kalėjimai:

- mažesnis fizinis saugumo lygis,
- didesnė judėjimo laisvė tiek kalėjimo viduje, tiek už jo ribų,
- didesnis dėmesys reintegracijai,
- didesnis pasitikėjimas nuteistaisiais.

Ir nors atviri kalėjimai nuo uždarų įkalinimo įstaigų turi ryškius skirtumus, visgi tai yra viena iš įkalinimo įstaigų rūšių, kuri priskiriama prie totalinių institucijų. Tokioms įstaigoms būdinga tai, kad, priešingai nei „įprastame gyvenime“, kaliniai turi atlikti įvairius savo gyvenimo aspektus, tokius kaip miegas, darbas ir laisvalaikis, toje pačioje vietoje, kitų žmonių grupėje, kurių jie nepasirinko ir laikydamiesi tam tikros tvarkos, kuri nustatoma formalizuotomis taisyklėmis. Nepriklausomai nuo tikslo reintegruoti, kalėjimai struktūriškai išlieka kalinimo ir bausmės vykdymo vieta, kur architektūriniai ir simboliniai sprendimai skirti užtikrinti, kad kaliniai būtų laikomi tol, kol baudžiamojo teisingumo sistema mano esant būtina.³¹

1.3.2 Pusiaukelės namai

Be atvirų kalėjimų egzistuoja labai panašios įstaigos - pusiaukelės namai (angl. halfway houses). Nors jų veikimas ir tikslai iš dalies sutampa su atvirųjų kalėjimų funkcijomis, tačiau skirtingose šalyse pusiaukelės namų paskirtis ir valdymo modeliai gali ženkliai skirtis, todėl jų negalima visiškai sutapatinti su atviraisiais kalėjimais.

Daniel ir Sawyer išskyrė pagrindinius pusiaukelės namų tipus³²:

- Priklausomybės ligų centrai (angl. sober living homes) - tai tokie centrai, kuriuose asmenims turintiems priklausomybę narkotikams ir alkoholiui, padedama pasiekti arba

³⁰ SHAMMAS, Victor Lund (2014). The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penat exceptionalism on Norways Prison Island. *Punishment & Society*, 16(1), 104-123.

³¹ SMIT, van Zyl ir SNACKEN, Sonja (2009). Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human rights. *Oxford: Oxford University Press*.

³² Prison Policy Initiative (2025 – 04 – 25). *What you should know about halfway houses* [interaktyvus]. <https://www.prisonpolicy.org/blog/2020/09/03/halfway/>.

išlaikyti abstinenciją. Juose neteikiamos oficialios gydymo paslaugos, tačiau teikiama socialinė parama ir abstinencinė gyvenamoji aplinka³³.

- Žalos atlyginimo ir bendruomenės pataisos įstaigos (angl. restitution centers and community based correctional facilities arba community based residential treatment facilities) – alternatyvos tradiciniam įkalinimui, vietoj kalėjimo ar arešto, kur asmenys gali atlikti visą bausmę. Šiose įstaigose asmenys privalo dirbti ir atiduoti uždirbtą atlyginimą, kad šis būtų panaudotas teismo paskirtoms baudoms, žalos atlyginimui, apgyvendinimui ir maitinimui bei kitiems finansiniams įsipareigojimams padengti. Žalos atlyginimo ir bendruomenės pataisos įstaigos daugiau veikia kaip minimalaus saugumo kalėjimai, nei pakartotinio grįžimo į visuomenę įstaigos. Žalos atlyginimo sąvoka čia reiškia oficialią sutartį tarp nusikaltusio asmens ir jo nusikaltimo aukos, kuriai nusikaltimą atlikęs asmuo sutinka atlyginti aukai už jam padarytą nusikaltimą³⁴.
- Pereinamasis apgyvendinimas (angl. transitional housing) – tai toks trumpalaikis apgyvendinimo būdas, siekiant pažeidžiamiesiems asmenims ir namų ūkiams pereiti prie ilgalaikio būsto, taip pat asmenims, kurie palieka tokias įstaigas, kaip pavyzdžiui kalėjimą, psichiatrijos įstaigą, karinę tarnybą³⁵.
- Pusiaukelės namai baudžiamosios teisės sistemoje (halfway houses in the criminal justice system).

Šiame darbe bus nagrinėjami būtent pusiaukelės namai baudžiamosios teisės sistemoje, kaip viena iš įkalinimo atvirumo formų. Tai vietos, į kurias nuteistieji perkeliama iš kalėjimo siekiant palengvinti jų sugrįžimą į gyvenimą už įkalinimo įstaigų ribų.

Pažymėtina, kad pusiaukelės namai gali nebūti atskiros bausmių vykdymo sistemos įstaigos ir neturėti savarankiško juridinio asmens statuso. Nors kai kurių šalių praktikoje pusiaukelės namai veikia kaip savarankiškos atviro tipo įkalinimo įstaigos³⁶.

Nuteistųjų pusiaukelės namai – tai specializuota atviro tipo bausmės atlikimo vieta, kurioje nuteistieji, perkelti iš pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietos, intensyviai rengiami lygtiniam paleidimui ir probacijos priežiūrai³⁷.

³³ POLCIN, Douglas L. (2001). Sober Living Houses: potential roles in substance abuse services and suggestions for research. *Substance use & Misuse*, 36(3), 301.

³⁴ U. S Department of Justice (2025 – 04 – 25). *The Restitution Center Concept As a Part of The Criminal Justice System* [interaktyvus]. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/47833NCJRS.pdf>

³⁵ justice.govt.nz (2025 – 11- 09). *Transitional Housing: Evidence Brief* [interaktyvus]. <https://www.justice.govt.nz/assets/Transitional-Housing.pdf>.

³⁶ USCILA, Rokas (2022) Nuteistųjų pusiaukelės namų taikymo praktika Lietuvoje. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*, 170.

³⁷ USCILA, Rokas (2024) Nuteistųjų pusiaukelės namų tinklo plėtra Lietuvoje, *Vilnius University Open Series*, 533.

Pusiaukelės namai paprastai yra įsikūrę bendruomenėje, todėl nuteistiesiems suteikiama gerokai daugiau laisvės nei kalėjimuose. Visdėl to juose galioja tam tikros taisyklės, vykdomos gydymo programos, taikomi darbo reikalavimai ir nustatoma komendanto valanda. Nuteistiesiems, kurie baigiant bausmę siunčiami atlikti likusios dalies pusiaukelės namuose, buvimo laikas dažniausiai skiriamas pasirengimui reintegracijai - profesiniam mokymui ir priklausomybių gydymui³⁸.

Pusiaukelės namai veikia kaip bendruomenės priežiūros forma, suteikianti nusikalstamą veiką padariusiems asmenims apgyvendinimą, paramą ir kitus išteklius, padedančius įveikti grįžimo iš uždaros įkalinimo įstaigos iššūkius³⁹.

Sakalauskas (2020) pabrėžia, kad pusiaukelės namai yra tarpinė grandis tarp įkalinimo įstaigų ir laisvės, reikšmingai prisidedanti prie laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų, integracijos į visuomenę ir tam reikalingų įgūdžių ugdymo. Ši koncepcija laikoma savarankiška ir tęstine integracijos forma⁴⁰.

1.3.3 Atviro tipo įkalinimo įstaigų privalumai ir trūkumai

Išanalizavus įvairių autorių darbus susijusius su atviro tipo bausmių vykdymu, galima išskirti pagrindinius šios sistemos privalumus:

1. *Reabilitacijai palanki aplinka*: skirtingai nei uždaro tipo įkalinimo įstaigose, kur pagrindinis dėmesys skiriamas bausmės atlikimui, atviro tipo įkalinimo vietose prioritetas teikiamas nuteistųjų reabilitacijai ir jų reintegracijai į visuomenę.
2. *Šeimos ryšių palaikymas*: atviro tipo bausmių atlikimo vietos dažnai parenkamos taip, nuteistasis galėtų kiek įmanoma arčiau gyventi šalia šeimos. Tai padeda palaikyti tvirtus emocinius ryšius, kurie yra itin svarbūs sėkmingai socialinei reintegracijai, mažina psichologinį bausmės poveikį ir palengvina prisitaikymą po paleidimo.
3. *Profesinis mokymas ir darbo galimybės*: atviro tipo įkalinimo įstaigos siūlo įvairių profesinių įgūdžių mokymą, pavyzdžiui žemės ūkis, gamyba ar kitos veiklos. Tai didina nuteistųjų galimybes sėkmingai įsidarbinti po bausmės atlikimo.

³⁸ FAMM (2025-11-23). *Frequently asked questions about federal halfway houses & home confinement* [interaktyvus]. <https://famm.org/wp-content/uploads/2018/04/FAQ-Halfway-House-4.24.pdf>

³⁹ WONG, Jennifer S; NEILSEN, Kia; GUSHUE, Kelsey ir kt. (2025). The Effects of Halfway Houses on Criminal Recidivism: An Update Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 69(12), 1781.

⁴⁰ SAKALAUSKAS, Gintautas, (2020). Rengimas paleidimui į laisvę. Iš: Sakalauskas, G., ir kt. *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Monografija. Vilnius: Teisės institutas, p. 370.

4. *Perpildytų kalėjimų problema:* atviro tipo įkalinimo įstaigos sumažina uždarytų kalėjimų perkrovą, perkeldamos mažos rizikos nuteistuosius į švelnesnes sąlygas. Be to, atviro tipo įstaigų išlaikymas yra pigesnis dėl mažesnio apsaugos ir infrastruktūros poreikio.

5. *Psichologinė gerovė ir psichikos sveikata:* švelnesnės įkalinimo sąlygos mažina stresą ir kitus psichologinius veiksnius, būdingus uždaroms įstaigoms. Atviro tipo įkalinimo vietose dažnai teikiamos psichologinės konsultacijos ir priklausomybių paslaugos.

6. *Mažesnė socialinė atskirtis:* nuteistieji gali bendrauti su visuomene, dalyvauti darbo programose ir socialinėje veikloje, o tai mažina kalinimo stigmatizaciją ir padeda palaipsniui grįžti į normalų gyvenimą.

7. *Asmeninės atsakomybės ugdymas:* nuteistieji privalo laikytis nustatytų taisyklių s esant minimaliai priežiūrai. Tai skatina savarankiškumą ir atsakomybę. Blogas elgesys gali lemti perkėlimą į uždaro tipo bausmių atlikimo vietą, todėl nuteistieji yra motyvuojami keisti elgesį teigiama linkme⁴¹.

Kaip ir bet kuris procesas, taip ir atviro tipo įkalinimo įstaigų veikla turi tam tikrų trūkumų. Pagrindiniai šios sistemos trūkumai:

1. *Saugumo rizika:* atviro tipo įkalinimo įstaigose taikomos minimalios apsaugos priemonės. Nuteistieji gali laisviau judėti, dirbti už įstaigos ribų, todėl didėja pabėgimo ar nusikalstamos veikos tęstinumo rizika.

2. *Viešasis saugumas:* gyventojai gali jaustis nesaugiai, jei jų kaimynystėje veikia atviro tipo bausmių atlikimo vieta.

3. *Ribota taikymo sritis smurtiniams ar aukštos rizikos nusikaltėliams:* atviro tipo įkalinimo įstaigos dažniausiai skirtos tik mažos rizikos asmenims, todėl ši sistema negali būti taikoma visiems nuteistiesiems.

⁴¹ MARTI, Marta (2019). Prisoners in the community: the open prison model in Catalonia. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 106 (2), p. 211 – 231, [interaktyvus] <http://dx.doi.org/10.7146/ntfk.v106i2.124777> ; TIWARI, Suryansh (2021). Concept of Open Prison System as a Correctional System: A Study in Light of Present Context. *International Journal of Legal Science and Innovation* 3 (4), p. 1025 – 10239; USCILA, Rokas (2024) Nuteistųjų pusiaukelės namų tinklo plėtra Lietuvoje, *Vilnius University Open Series*, 533.

4. *Socialinė stigma ir diskriminacija*: nepaisant reabilitacijos pastangų, iš įkalinimo įstaigos išėję asmenys dažnai susiduria su diskriminacija ieškant darbo ar būsto. Atviro tipo įkalinimo įstaiga savaime negarantuoja sklandžios integracijos.
5. *Iššūkiai kalėjimo personalui*: darbuotojai turi turėti specialių kompetencijų, tačiau ne visose įstaigose šie gebėjimai yra pakankamai ugdomi. Mažesnės apsaugos priemonės reiškia, kad personalas gali susidurti su papildoma rizika.
6. *Ribotas atgrasymo efektas*: dalis visuomenės gali manyti, kad atviro tipo įkalinimo įstaigos nėra pakankamai griežta bausmė. Tai gali silpninti bendrą bausmės atgrasomąjį efektą, o nusikaltę asmenys gali suvokti, kad šios formos bausmė nėra itin griežta⁴².

Įkalinimo atvirumas reiškia fizinį ir režiminį įkalinimo įstaigų atvirumą, kurio esmė – sudaryti gyvenimo sąlygas, kuo labiau panašias į gyvenimą laisvėje, mažinant izoliaciją ir stiprinant pasitikėjimą tarp institucijos ir nuteistojo. Atviri kalėjimai ir pusiaukelės namai yra pagrindinės tokio atvirumo formos.

Atvirose kalėjimuose atsisakoma griežtų fizinio saugumo priemonių, o režimas grindžiamas savidisciplina, atsakomybe ir savanorišku nuteistųjų bendruomeniškumu. Tokios įstaigos suteikia didesnę judėjimo laisvę, leidžia palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu, dirbti, mokytis ir ruošti reintegracijai, atvirumas čia suprantamas kaip pasitikėjimo suteikimas, kuris padeda pereiti nuo izoliacijos prie socialinio gyvenimo, Pusiaukelės namai yra kita įkalinimo atvirumo forma – jie įsikūrę bendruomenėje ir suteikia dar daugiau laisvės nei kalėjimai, tačiau išlaiko nustatytas taisykles ir programas. Jų funkcija – sklandžiai sugrąžinti nuteistuosius į visuomenę, pereinant iš uždaros aplinkos į atviresnę.

Apskritai įkalinimo atvirumas, įgyvendinamas per atviro tipo kalėjimus ir pusiaukelės namus, mažina izoliaciją, suteikia nuteistiesiems daugiau laisvės ir atsakomybės bei sudaro sąlygas nuosekliai jų socialinei reintegracijai.

⁴² MARTI, Marta (2019). Prisoners in the community: the open prison model in Catalonia. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 106 (2), p. 211 – 231, [interaktyvus] <http://dx.doi.org/10.7146/ntfk.v106i2.124777> ; TIWARI, Suryansh (2021). Concept of Open Prison System as a Correctional System: A Study in Light of Present Context. *International Journal of Legal Science and Innovation* 3 (4), p. 1025 – 10239; USCILA, Rokas (2024) Nuteistųjų pusiaukelės namų tinklo plėtra Lietuvoje, *Vilnius University Open Series*, 533.

1.4 Socialinis atvirumas

1.4.1 Skaidrumas ir viešumas

Socialinis įkalinimo atvirumas yra susijęs su bendruomenės įsitraukimu, pasitikėjimo stiprinimu tarp visuomenės ir įkalinimo įstaigų ir kalinčių asmenų bei pilietine priežiūra. Kalėjimų sistemos visame pasaulyje susiduria su paradoksu: jos vienu metu turi užtikrinti ir saugumą, ir kartu ginti kalinčiųjų žmogaus teises. Be tinkamos priežiūros ši pusiausvyra gali lengvai pakrypti link pernelyg didelės kontrolės ir galimo piktnaudžiavimo (pvz. incidentų nutylėjimas ar netinkamos veiklos slėpimo įkalinimo įstaigose). Štai kodėl būtent skaidrumas – galimybė stebėti, kas vyksta kalėjimuose, – yra teisingos ir atviros pataisos sistemos pagrindas. Amstrong nuomone, yra itin svarbu, kad kalėjimų veikla būtų skaidri⁴³. Ji yra administruojama siekiant didesnės demokratijos ir leidžia visuomenei įvertinti, kaip kalėjimai vykdo savo tikslus - bausmės ir rehabilitacijos – nepažeidžiant žmogaus teisių, o tuo pačiu šiuolaikinėse demokratijose skaidrumas yra viena iš priemonių slaptumui viešoje erdvėje mažinti⁴⁴.

Braatz savo darbe teigia, kad joks kalėjimų priežiūra neįmanoma be skaidrumo – tai yra pagrindinė priemonė veikti atsakomybei. Autorės nuomone, pagrindiniai skaidrumo tikslai yra:

- leisti visuomenei tinkamai dalyvauti baudžiamosios teisės sistemoje,
- ekspertų pagalba prižiūrint valdžios institucijų sprendimus,
- užtikrinti efektyvų valdžių pusiausvyros ir tarpusavio kontrolės principo veikimą demokratinėje sistemoje⁴⁵.

Kiti autoriai laikosi panašaus požiūrio ir nurodo, kad tiek skaidrumas, tiek atskaitomybė yra būtini siekiant ginti baudžiamojo teisingumo kontroliuojamų asmenų teises ir užtikrinti, kad baudžiamojo teisingumo sistemą vystytųsi taip, kad iš tikrųjų atitiktų visuomenės interesus. Visuomenė turi teisę į informaciją, o tuo pačiu turi ir pareigą užtikrinti šių institucijų priežiūrą⁴⁶.

⁴³ AMSTRONG, Andrea C. (2014) No prisoner left behind? Enhancing public Transparency of Penal Institutions. *Stanford Law & Policy Review*, (25), 435 – 476.

⁴⁴ PINHEIRO, Francisco Marton Gleuson ir BRUNI, Leal Adriano (2023) Different Effects of Transparency on Decision Making within the Scope of the Prison System, *Journal of accounting, management and governance*, 26(2), 280

⁴⁵ BRAATZ, Erin E. (2024) Invisible Agencies: Transparency, oversight, and Accountability in the Carceral State. *Journal of Legislation and Public Policy* 27(1), 14 - 15

⁴⁶ GERAGHTY, Sarah ir VELEZ, Melanie (2011) Bringing Transparency and Accountability to Criminal Justice Institutions in the South. *Stan. L. Poly Rev.*, 22(2), 487

Visgi viena iš kylančių problemų yra ta, jog dalis visuomenės narių nėra suinteresuoti skirti laiko nagrinėti kalinčių žmonių problemas. Jie yra abejingi jų padėčiai ir didesnis skaidrumas jų pozicijų nepakeičia – juos labiau veikia informacija apie dramatiškus nusikaltimus⁴⁷. Piliečių nesidomėjimas vieša informacija ir galimi sunkumai ją suprasti kenkia skaidrumo poveikio suvokimui. Asmenys domėdamiesi informacija dažniau pasirenka išorinius informacijos šaltinius, tokius kaip spauda ar televizija, o ne tiesioginę valstybės skelbiamą informaciją⁴⁸.

Lietuvoje 2023 m. buvo planuota, jog 57 proc. gyventojų manys, kad bausmių vykdymo sistema yra korumpuota ir neskaidri, tačiau faktiniai rezultatai parodė gerokai palankesnę situaciją - tik 19 proc. gyventojų nurodė manantys, kad bausmių vykdymo sistema korumpuota⁴⁹. Tai leidžia daryti prielaidą, kad per analizuojamą laikotarpį įvyko reikšmingas visuomenės pokytis, gerokai viršijęs iš anksto numatytą siektiną rodiklio reikšmę ir taikytinos antikorupcinės bei skaidrumo didinimo priemonės bausmių vykdymo sistemoje galėjo turėti teigiamą poveikį korupcijos suvokimo mažėjimui.

2024 m. planuota reikšmė ženkliai mažesnė nei 2023 m. - 22 proc. Atsižvelgiant į tai, kad faktinė reikšmė metais prieš buvo mažesnė, galima teigti jog toks tikslas jau pasiektas. Vis dėlto galutinės faktinės reikšmės dar nėra pateikta ir visuomenės pasitikėjimo bausmių vykdymo sistema rezultata bus galima analizuoti paskelbus oficialius 2024 m. duomenis.

LKT, siekdama didinti veiklos skaidrumą ir kurti korupcijai atsparią aplinką, 2024 m. patvirtino naują „Korupcijos prevencijos 2024 - 2026 metų veiksmų planą“. Jame numatytos priemonės, skirtos korupcijos rizikos veiksnių identifikavimui ir mažinimui, vidaus kontrolės stiprinimui, darbuotojų antikorupcinio sąmoningumo didinimui ir LKT veiklos viešumo plėtrai. Taip pat nustatyta, kad 2024 m., lyginant su 2023 m., korupcijos atvejų skaičius sumažėjo 10,9 proc., sumažėjo tarnybinių patikrinimų ir drausminių tyrimų skaičius. Be to, parengtos ir išplatintos penkios antikorupcinės atmintinės darbuotojams,

⁴⁷ BRAATZ, Erin E. (2024) Invisible Agencies: Transparency, oversight, and Accountability in the Carceral State. *Journal of Legislation and Public Policy* 27(1), 16 - 18

⁴⁸ PINHEIRO, Franciso Marton Gleuson ir BRUNI, Leal Adriano (2023) Different Effects of Transparency on Decision Making within the Scope of the Prison System, *Journal of accounting, managment and governance*, 26(2), 281

⁴⁹ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) 2023 m. ir 2024 m. veiklos ataskaitos [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

savanoriams, įkalintiems asmenims ir lankytojams, o 2024 m. LKT tapo iniciatyvos „Skaidrumo akademija“ dalyve, kur buvo įvertinta jos antikorupcinė būklė⁵⁰.

Viešumo aspektu 2023 m. buvo sukurta nauja socialinio tinklo „Facebook“ paskyra, kurios stebėtojų skaičiaus augimas rodo augantį auditorijos įsitraukimą ir didėjančią LKT veiklos viešumą. Viešinant bausmių vykdymo sistemos pareigūno profesiją, per tuos metus buvo organizuota arba dalyvauta renginiuose, šių pareigūnų profesijos pristatymui įvairioms tikslinėms grupėms - visuomenei, Užimtumo tarnybai, mokyklų ir gimnazijų bendruomenėms.

2024 m. viešumo ir komunikacijos srityje buvo suaktyvinta vidinė ir išorinė socialinių tinklų komunikacija - pradėtos taikyti naujos priemonės (skelbimai, sveikinimų animacija, istorijos), visiškai pereita prie naujosios LKT svetainės, plačiau taikytos vaizdo konferencijos (pvz. baigiamoji tarptautinė projekto „Lietuvos bausmių vykdymo sistemos kokybės gerinimas“ konferencija pirmą kartą buvo tiesiogiai transliuojama nuotoliniu būdu) ir nuotoliniai susitikimai⁵¹.

Pažvelgus į LKT „Facebook“ paskyrą ir 2025 m., pastebimas gana gausus informacijos dalinimasis su visuomene apie įvairius susitikimus, renginius, organizuojamas veiklas ar akcijas.

1.4.2 Visuomenės požiūris ir žiniasklaida

Buvimas kalėjime yra gyvenimo patirtis, kurią turi nedidelė dalis žmonių, lyginant su bendra populiacija. Tai reiškia, kad šios institucijos nėra tiesioginė daugumos žmonių gyvenimo dalis, todėl žiniasklaidos vaizdiniai tampa esminiu informacijos šaltiniu, formuojančiu supratimą apie tai, kaip veikia kalėjimas ir kokios taisyklės juose galioja, taip pat – kaip formuojasi viešoji nuomonė apie kalėjimus. Paprastai visuomenė apie tai, kas vyksta kalėjime, sužino, kai įvyksta riaušės, bado streikai, pabėgimai ar laisvės suteikimas pavojingiesiems nuteistiesiems⁵².

Pasak Bennett žiniasklaida vaidina tris pagrindinius vaidmenis kalėjimų vaizdavimo formose:

- 1) žiniasklaida suteikia bendrą kalėjimo aplinkos foną arba parodo visuomenės reakcijas,

⁵⁰ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) *2023 m. ir 2024 m. veiklos ataskaitos* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

⁵¹ *ibid.*

⁵² BOUGADI, Stavroula G. (2016). Fictional representation of prison in films and TV's series genre: public and academic perceptions of prison. *Forensic Research & Criminology International Journal* 2(1), 26

- 2) nustato „etaloną“, tiek moralinio pakilimo, tiek autentiškumo požiūriu ir apibrėžia priimtino elgesio ribas,
- 3) žiniasklaida formuoja socialinę tikrovės konstrukciją taip, kad ši tikrovė tampa iškreipta⁵³.

Jugovic ir Bogetic pažymi, jog žiniasklaida turi svarbų vaidmenį formuojant ir nusikaltusių asmenų įvaizdį, dažnai pateikdama juos kaip pavojingus, keliančius grėsmę visuomenei, taip skatindami moralinę paniką. Netiesiogiai tokiu būdu žiniasklaida gali „nuslysti“ į manipuliacijos ir politinės kontrolės sferą, kurdama kalėjimo vaizdą, kaip pavojingos vietos, kurioje vyrauja baimė, grėsmės, atskirtis, depresija ir nepasitikėjimas⁵⁴. Toks kalėjimo įsivaizdavimas, šio darbo autorės nuomone, dar labiau didina visuomenės baimę ir nepasitikėjimą kalinčiais asmenimis ir pačia kalėjimų sistema.

Apibendrinant galima teigti, kad įkalinimo atvirumo samprata yra kompleksinė ir susiformavo palaipsniui, kalėjimų sistemoms tolstant nuo griežtos izoliacijos ir fizinės prievartos link resocializacijos ir socialinės integracijos tikslų. Šiuolaikinėje baudžiamojoje justicijoje laisvės atėmimo bausmė vis labiau suvokiama ne tik kaip nubaudimo, bet ir kaip galimybė keisti elgesį, ugdyti įgūdžius ir ruoštis gyvenimui laisvėje. Fizinis įkalinimo atvirumas, realizuojamas per atvirus kalėjimus ir pusiaukelės namus, sudaro sąlygas mažesnei izoliacijai, didesnei judėjimo laisvei ir nuoseklesniam perėjimui iš kalėjimo į bendruomenę. Socialinis atvirumas – skaidrumas, viešumas, visuomenės požiūris ir žiniasklaidos kuriamas įvaizdis – lemia, kiek visuomenė pasirengusi priimti sugrįžtančius asmenis ir kiek pati sistema gebėtų būti atsakinga bei orientuota į žmogaus teises. Šių aspektų visuma rodo, kad įkalinimo atvirumas yra jungiamoji grandis tarp bausmės vykdymo ir realios socialinės reintegracijos, o ne vien techninis kalėjimų režimo klausimas.

⁵³ BENNET, Jamie (2006). The Good, the Bad, the Ugly: The Media in Prison Films. *The Howard Journal* 45(2), 111

⁵⁴ JUGOVIC, Aleksandar ir BOGETIC, Dragica (2017). The media and crime: from sensationalism to moral panic. Iš STEFANOVIČ, Ivana (sud.) (2017). Judiciary and Media. International scientific thematic conference. SERBIA: *Institut of Criminological and Sociological Research*, p. 104.

2. ĮKALINIMO ATVIRUMO ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

Lietuvoje ilgą laiką dominavo uždaro, institucionalizuoto bausmių vykdymo modelis, kuris pasižymėjo ribotu visuomenės įsitraukimu, siauromis reintegracijos galimybėmis, stigmatizacija grįžus į laisvę, tokia sistema ne visada užtikrino efektyvų resocializavimą, todėl atvirumo principo taikymas leidžia pereiti prie modernesnio požiūrio į bausmių vykdymo sistemą.

BVK 4 str. įtvirtintas atvirumo principas, suponuoja, kad bausmių vykdymo sistema turi būti organizuojama taip, kad valstybės institucijos, savivaldybės, nevyriausybinės organizacijos, religinės bendruomenės, asociacijos, kiti juridiniai asmenys ir patikimi savanoriai galėtų aktyviai dalyvauti bausmių vykdymo procese ir prisidėti prie nuteistųjų socialinės integracijos⁵⁵. Šis principas Lietuvoje yra ypač reikšmingas, nes jis:

- padeda palaikyti nenutrūkstamą nuteistojo ryšį su visuomene;
- užtikrina visuomenės įsitraukimą į nuteistųjų resocializaciją;
- leidžia visuomeninėms grupėms vykdyti institucijų veiklos kontrolę, taip mažinant piktnaudžiavimo riziką⁵⁶.

Įkalinimo įstaigų darbas turi būti organizuojamas taip, kad nuteistajam būtų sudarytos kuo geresnės galimybės palaikyti ryšį su bendruomenės gyvenimu. Lygiai taip pat turi būti stiprinami ryšiai tarp įvairių bausmių vykdymo sistemos grandžių ir visuomenės.⁵⁷

Lietuvos praktikoje atvirumo principas reiškia, kad įkalinimo įstaigos privalo aktyviai bendradarbiauti su:

- švietimo sistema – sudarant sąlygas formaliajam ir neformaliajam mokymuisi, profesiniam rengimui, ir aukštojo mokslo studijoms;
- Užimtumo tarnyba – užtikrinant darbo rinkos programas, konsultacijas, įsidarbinimo galimybes ir parengimą grįžimui į darbo rinką;
- NVO – dėl psichologinės pagalbos, priklausomybių terapijos, socialinių projektų ir savanoriškos pagalbos;

⁵⁵ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX – 994. Valstybės žinios, 2002, 73 - 3084

⁵⁶ BLAŽEVIČIUS, Jonas; USIK, Dmitrij ir ŠVEDAS, Gintaras (2004). *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo komentaras, I – V dalys (1 – 183 straipsniai)*. Vilnius: Teisės informacijos centras, p. 47 – 48.

⁵⁷ Ministry of Justice Department of Prisons and Probation (1994) *A Programme of Principles for Prison and Probation Work in Denmark*. Copenhagen: Ministry of Justice Department of Prisons and Probation, 3.

- verslo sektoriumi – suteikiant praktikos vietas, darbo galimybes ir įtraukinat į socialinės atsakomybės iniciatyvas.

Kalbant apie nuteistąjį, atvirumas yra ypač svarbus, nes laisvės atėmimas tradicinėmis sąlygomis sukelia daugybę šalutinių padarinių, kurie peržengia pačios bausmės tikslus. Tokie padariniai apima, pavyzdžiui, riziką prarasti ryšį su šeima, darbu bei savivertę⁵⁸.

Todėl šiame skyriuje analizuojamas įkalinimo atvirumo įgyvendinimas Lietuvoje, vertinant tiek teisinį reguliavimą tiek praktinius mechanizmus, kurie lemia nuteistųjų galimybes palaikyti ryšius su visuomene, dirbti, mokytis ir nuosekliai pereiti į savarankišką gyvenimą.

2.1 Atviro tipo bausmės atlikimo vietų veikla

Lietuvoje šiuo metu nuteistieji paskirtą laisvės atėmimo bausmę atlieka uždaro, pusiau atviro ir atviro tipo bausmės atlikimo vietose. Šiame poskyryje bus analizuojama tik atviro tipo bausmės atlikimo vietų teisinis reglamentavimas ir praktinis įgyvendinimas, kadangi šios įstaigos geriausiai atspindi fizinės izoliacijos mažinimo procesą.

Atviro tipo bausmės vietos Lietuvoje skirstomos į dvi rūšis: atviro tipo kalėjimus ir pusiaukelės namus. Jų tvarką reguliuoja BVK bei Teisingumo ministro įsakymu patvirtintas „Pusiaukelės namų veiklos aprašas“.

Atviro tipo bausmės vieta ir pusiaukelės namai Lietuvoje yra dvi skirtingos, nors tarpusavyje susijusios bausmės atlikimo bei socialinės reintegracijos formos, kurios atlieka skirtingas funkcijas ir turi skirtingą teisinį statusą.

Atviro tipo bausmės atlikimo vieta BVK klasifikuojama kaip viena iš laisvės atėmimo vietų rūšių, todėl nuteistasis joje vis dar laikomas atliekantis bausmę. Tai reiškia, kad atviro tipo bausmės atlikimo vieta yra kalėjimo sistema, tik su minimaliu apsaugos ir kontrolės lygiu. Šiose įstaigose nuteistieji gali laisviau judėti įkalinimo įstaigos teritorijoje, jiems leidžiama dirbti ar mokytis už įstaigos ribų, tačiau jie vis dar yra ribojami įkalinimo įstaigos režimo ir nėra visiškai laisvi⁵⁹.

Tuo tarpu pusiaukelės namai Pusiaukelės namų veiklos apraše apibrėžiami kaip specializuota atviro tipo bausmės atlikimo vieta, kurioje nuteistieji, perkelti iš pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietos, intensyviai rengiami paleidimui iš bausmės atlikimo vietos.

⁵⁸ Ministry of Justice Department of Prisons and Probation (1994) *A Programme of Principles for Prison and Probation Work in Denmark*. Copenhagen: Ministry of Justice Department of Prisons and Probation, 3.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX – 994. Valstybės žinios, 2002, 73 – 3084, 35 str.

Skirtingai nei atviro tipo bausmės atlikimo vietoje, pusiaukelės namų gyventojas nebėra laikomas tradiciniu būdu kalinamu asmeniu. Jis daugiausia laiko praleidžia bendruomenėje: kasdien išeina į darbą, mokslus ar dalyvauja socialinėse programose ir privalo grįžti tik vakarais. Pusiaukelės namuose didžiausias dėmesys skiriamas savarankiškumo ugdymui, gyvenimo įgūdžių atkūrimui, socialinių ryšių stiprinimui. Kontrolė tokioje institucijoje yra orientuota ne į fizinį apribojimą, bet į atsakomybės tikrinimą⁶⁰.

Patekimo į šias dvi institucijas pagrindai taip pat skiriasi. Į atviro tipo bausmės atlikimo vietą nuteistasis gali būti perkeltas įvairiuose bausmės etapuose, priklausomai nuo jo elgesio, padaryto nusikaltimo pavojingumo, rizikos lygio ir resocializacijos eigos. Į tokias įstaigas gali patekti ne tik mažos, bet ir kai kurių kategorijų vidutinės rizikos nuteistieji, jei jų elgesys yra stabilus ir nėra pabėgimo rizikos⁶¹. Tuo tarpu pusiaukelės namai yra skirti tik bausmės pabaigai, kai asmuo jau yra atlikęs didžiąją dalį bausmės ir yra vertinamas kaip mažos rizikos. Pusiaukelės namai yra paskutinė bausmės atlikimo stadija, skirta pereiti iš įkalinimo aplinkos į savarankišką gyvenimą laisvėje⁶².

Esminis šių dviejų įstaigų skirtumas yra tas, kad atviro tipo bausmės atlikimo vieta išlieka kalėjimu, net jei ne itin griežto režimo, o pusiaukelės namai – pasirengimu bausmės pabaigai ir gyvenimui laisvėje. Taip šios dvi priemonės papildo viena kitą, bet atlieka skirtingus vaidmenis: viena orientuota į bausmės vykdymą, kita – į socialinės integracijos užtikrinimą.

Tokiais būdais kartu yra įgyvendinamas ir BVK 4str. nurodytas proporcingumo principas, kuris pasireiškia tuo, jog bausmės griežtumas turi atitikti nusikaltimo pavojingumą, bei teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principas, kai nuteistasis gali būti perkeltas į atviro tipo įstaigas, tik įrodęs savo elgesiu, pasitaisymą⁶³.

Analizuojant BVK 35 straipsnio 3 ir 4 dalis, galima teigti, jog šis įkalinimo modelis nuteistiesiems, suteikia daugiau teisių ir savarankiškumo. Pagrindinės iš jų yra:

⁶⁰ Lietuvos kalėjimų tarnyba „Dėl Pusiaukelės namų veiklos aprašo patvirtinimo“. 2023 m. birželio 30 d. V-497/V-163. TAR, 2023, 13403

⁶¹ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX – 994. Valstybės žinios, 2002, 73 – 3084, 35 str. 1 ir 2 dalys.

⁶² GERYBAITĖ, Gintarė (2025). Nuteistųjų resocializacija kalėjimų pusiaukelės namuose: nuteistųjų patirtis. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 30, 26 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2025.30.2>

⁶³ Svarbu paminėti jog BVK 37 straipsnio 7 dalis, numato ir atvirkštinį variantą – grįžimą į pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietą, jeigu nuteistasis be pateisinamų priežasčių nedirba, nesimoko, kelią pavojų, laikų negrįžo ar pabėgo iš atviro tipo bausmės atlikimo vietos, ar buvo skirta tris kartus drausminių nuobaudų per vienus metus.

- laisvai naudotis pinigais ir turėti vertingų daiktų;
- turėti telefoną, naudotis internetu, gauti daiktus, laisvai bendrauti;
- laisvai judėti nustatytoje teritorijoje;
- dirbti buvusioje darbovietėje arba ieškoti naujo darbo;
- gauti leidimus išvykti iki keturiolikos valandų darbo, mokymosi, gydymosi ar socialinės integracijos tikslais;
- gauti leidimą savaitgaliais (iki dviejų parų) arba kasmetinių atostogų metu vykti į namus ar pas artimuosius⁶⁴;
- likus trims mėnesiams iki bausmės pabaigos, atlikti ją namuose⁶⁵.

Iš viso Lietuvoje Lietuvos Kalėjimų Tarnybos (toliau – LKT) duomenimis, šiuo metu veikia penki atviro tipo kalėjimai⁶⁶, kuriuose pagal 2024 metų gruodžio 31 dieną pateiktus duomenis įkalinimo bausmę atliko 453 nuteistieji ir devyni⁶⁷ pusiaukelės namai, kuriuose buvo 158 nuteistieji⁶⁸.

Pusiaukelės namų steigimo pradžia paremta 2016 m. Lietuvos Teisingumo ministerijos įgyvendintu Norvegijos Karalystės remtu projektu „Nuteistųjų, laikomų uždaro tipo pataisos įstaigose, skaičiaus sumažinimas įsteigiant keturias naujas atviro tipo pataisos įstaigas“. Šių įstaigų tikslas yra ne tik mažinti bausmę atliekančių asmenų skaičių uždaro tipo įkalinimo įstaigose, bet ir užtikrinti sėkmingą teistų asmenų reintegraciją į visuomenę⁶⁹.

Pusiaukelės namų plėtra 2022 – 2024 metais nebuvo numatyta nei Vyriausybės nuostatų įgyvendinimo plane, nei Teisingumo sistemos plėtros programoje ir jų plėtra vykdyta tik Norvegijos finansuojamomis priemonėmis, pagal projektą „Lietuvos bausmių

⁶⁴ Verta pažymėti, jog už kelionių išlaidas apsimoka pats nuteistasis.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX – 994. Valstybės žinios, 2002, 73 - 3084

⁶⁶ Pravieniškių 1-asis, Alytaus, Marijampolės, Vilniaus, Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius.

⁶⁷ Esantys Vilniuje, Alytuje, Marijampolėje, Pravieniškėse, Panevėžyje, Šiauliuose, Tauragėje, Plungėje ir Kaune.

⁶⁸ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 10). *Bausmių vykdymo aktualioji statistika 2024 metų* [interaktyvus].

<https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija (2022) *Vertinimo ataskaita: Vyriausybės projekto „Naujos kartos bausmių vykdymo įstaigos“ įgyvendinimo vertinimas“* (2025 – 11 – 10). <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/24229/vyriausybes-projekto-naujos-kartos-bausmiu-vykdymo-istaigos-igyvendinimo-vertin>

vykdymo sistemos kokybės gerinimas“, kurio įgyvendinimas baigėsi 2024 metų balandžio 30 dieną⁷⁰.

LKT internetiniame puslapyje galima rasti du strateginės veiklos gairių 2022 – 2030 m. dokumentus. Pirmasis iš jų – 2022 metų dokumentas – yra Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos⁷¹ strateginės veiklos gairės 2022 – 2030 m.⁷² Jose nurodyta, kad vienas iš siekiamų tikslų yra išplėsti pusiaukelės namų tinklą, siekiant, kad būtų įsteigta dvidešimt pusiaukelės namų, ne daugiau kaip po dvidešimt vietų, juos tolygiai paskirstant Lietuvos teritorijoje. Antrasis dokumentas – 2024 m. Lietuvos kalėjimų tarnybos strateginės veiklos gairės 2022 – 2030 m.⁷³, kuriame pusiaukelės namų skaičiai yra jau pakeisti ir tikslas, kad iki 2030 m. veiks nebe dvidešimt pusiaukelės namų, o vienuolika, tačiau vietų skaičius siektų iki trisdešimties. Iš šių pakeitimų galima daryti išvadą, kad LKT atsižvelgė į Valstybės Kontrolės kritiką, jog nėra skaičiavimų pagrindžiančių dvidešimties pusiaukelės namų steigimo poreikį, nei nustatyto finansavimo tokiam kiekiui įstaigų, ir bendrą įsteigiamų pusiaukelės namų skaičių pakoregavo į vienuolika. Tačiau nebuvo atsižvelgta į rekomenduojamą dvidešimties vietų skaičių pusiaukelės namuose ir pasirinkta ši skaičių didinti iki trisdešimties, kas reiškia, kad gali būti neišvengta didesnio nuteistųjų susitelkimo vienose patalpose, neformalių segmentuotų grupių formavimosi, kartu ir kriminalinės subkultūros apraiškų, kas reikš, kad resocializacijos tikslai gali būti nepasiekti⁷⁴.

Lietuvoje vis dar dominuoja neigiamas diskriminuojantis ir stigmatizuojantis požiūris į nuteistuosius, baimė ir nepasitikėjimas buvusiais nuteistaisiais. Neigiamas visuomenės požiūris didina atotrūkį tarp laisvės atėmimo bausmę atlikusio asmens ir kitų visuomenės narių, gerokai apsunkia nuteistųjų adaptaciją joje ir neakivaizdžiai gali

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija (2022) *Vertinimo ataskaita: Vyriausybės projekto „Naujos kartos bausmių vykdymo įstaigos“ įgyvendinimo vertinimas“* (2025 – 11 – 10). <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/24229/vyriausybes-projekto-naujos-kartos-bausmiu-vykdymo-istaigos-igyvendinimo-vertin>

⁷¹ Nuo 2023m. sausio 1d. Lietuvos Kalėjimų Tarnyba – LKT.

⁷² Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija (2025 –11– 10.) *Vertinimo ataskaita: Vyriausybės projekto „Naujos kartos bausmių vykdymo įstaigos“ įgyvendinimo vertinimas“* [interaktyvus] <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/24229/vyriausybes-projekto-naujos-kartos-bausmiu-vykdymo-istaigos-igyvendinimo-vertin>

⁷³ Lietuvos kalėjimų tarnybos 2024 m. spalio 10 d. Įsakymas Nr. V - 842 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2022 m. vasario 7 d. Įsakymo Nr. V – 28 „Dėl Kalėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos strateginės veiklos gairių 2022 – 2030 m. patvirtinimo“ pakeitimo“, 2024, V – 842.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija (2025 –11– 10.) *Vertinimo ataskaita: Vyriausybės projekto „Naujos kartos bausmių vykdymo įstaigos“ įgyvendinimo vertinimas“* [interaktyvus] <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/24229/vyriausybes-projekto-naujos-kartos-bausmiu-vykdymo-istaigos-igyvendinimo-vertin>

paskatinti pakartotinį nusikalstamumą. Taigi ir visuomenės nuomonė dėl steigiamų ar jau esančių pusiaukelės namų yra dviprasmiška.

Tai parodo ir Kauno rajono Domeikavos seniūnijos gyventojų skundo pateikimas, kuriuo jie prašė pripažinti LKT veiksmus, kuriais buvo įsteigti Kauno pusiaukelės namai neindividualizuojant jų įsteigimo konkrečiu adresu Domeikavos seniūnijoje, Kauno rajone, patalpas pritaikant bausmių vykdymo veiklai bei įkeliant į jas apgyvendinti nuteistuosius, neteisėtais ir nutraukti šių pusiaukelės namų veiklą būtent tame pastate. Gyventojai pabrėžė, kad pusiaukelės namai buvo įsteigti gyvenamųjų namų gyvenvietėje, šalia mokyklos ir darželio, o tokios specializuotos atviro tipo įstaigos sukuria nesaugumo jausmą dėl bausmę atliekančių asmenų polinkio dar kartą nusikalsti, jų žalingų įpročių, galimo alkoholio bei psichotropinių medžiagų prieinamumo plitimo ir panašiai.

Teismas tokį grupės fizinių asmenų skundą atmetė kaip nepagrįstą⁷⁵. Toks teismo sprendimas atskleidžia pusiausvyrą tarp teisės aktų įgyvendinimo ir visuomenės emocinio saugumo, tačiau kartu parodo, kad emocinės baimės negali būti teisinis pagrindas riboti resocializaciją.

Žiniasklaidoje galima rasti ne tik neigiamų visuomenės atsiliepimų apie pusiaukelės namus, bet ir teigiamų. Lrt.lt publikuotame straipsnyje gyventojai, gyvenantys šalia Vilniaus pusiaukelės namų teigė, kad „nieko čia baisaus nėra, jie ramiai gyvena, nei mes per daug matome, nei ką. Nei jie triukšmauja, nei ką. Net jei eina į darbą, jų beveik nesimato; yra ir tikinčių pusiaukelės namų principu, kad nuteistuosius reikia integruoti – „negali žmonių kažkur izoliuoti, sukišti į atskirą kaimą, nori ar nenori, jie gyvens tarp mūsų“. Pačių pusiaukelės namų gyventojų nuomonė apie neigiamas reakcijas yra gana paprasta: „visuomenė sako, kad nusikaltėlis, kol kas nors iš jų artimųjų patenka į įkalinimo įstaigą. O tada ieško, kaip padėti sūnui, anūkui“⁷⁶.

⁷⁵ Lietuvos regionų administracinio teismo 2024 m. Spalio 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. el.2-7675-438/2024

⁷⁶LRT.lt (2025 – 11-10). „Aš čia ne gyvenu, aš čia sėdžiu“. *LRT.lt pusiaukelės namuose išgirdo patarimą domeikaviškiams nepanikuoti* [interaktyvus]. https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2164686/as-cia-ne-gyvenu-as-cia-sedziu-lrt-lt-pusiaukeles-namuose-igirdo-patarima-domeikaviskiams-nepanikuoti?srltid=AfmBOopGo7tQjq6jCEPSgnzLkbUUXFs_S1UPTsoaS5wWkBbxv7tWuh_4

2.2 Įkalintų asmenų darbas ir mokymasis

Darbas ir mokymasis įkalinimo įstaigose yra viena ryškiausių įkalinimo atvirumo apraiškų, kuri mažina nuteistųjų izoliaciją ir plečia jų ryšį su išoriniu pasauliu. Šiame poskyryje bus aptartos įkalintų asmenų darbo ir mokymosi galimybės.

Nuteistųjų užimtumo tikslas – mažinti neigiamą įkalinimo poveikį, sudaryti galimybę įgyti naujų kompetencijų ir kvalifikacijų, kurios padėtų sėkmingai integruotis į visuomenę išėjus iš laisvės atėmimo vietos⁷⁷.

BVK 55 str. reglamentuoja laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų užimtumo formas ir numato, kad įkalinimo įstaigos turi sudaryti sąlygas nuteistiesiems dalyvauti prasmingoje, jų resocializacijai ir visuomenės interesams naudingoje veikloje. Toks teisinis reguliavimas akcentuoja ne tik užimtumo privalomumą, bet ir jo turinį – veikla turi padėti nuteistiesiems ugdyti socialinius, darbinius, pažintinius ar bendruomeninius įgūdžius, kurie bus reikalingi integruojantis po bausmės.

2.1.1 Darbo galimybės

Anot Petrylaitės, šiandien niekas nekvestionuoja tarptautinio, beveik visose valstybėse įtvirtinto teisės į darbą principo kaip vienos iš prigimtinių socialinių žmogaus teisių, kurios įgyvendinimas turi didelę reikšmę žmogaus gebėjimų, poreikių realizavimui ir jo psichologinei saviraiškai⁷⁸. Mantouvalou nuomone, tiek, kiek įkalinimas yra pateisinamas kaip bausmė, įkalinti asmenys neturėtų netekti darbo teisių vien dėl savo bausmės, nes tai prieštarauja esminėms orumo ir autonomijos vertybėms ir nesuderinama su šiuolaikiniais įkalinimo paskirties supratimais. Teisinis reglamentavimas, susijęs su kalėjimo darbu, neturėtų jo formuoti kaip mortifikacijos ir išnaudojimo instrumento. Jis, priešingai, turėtų stiprinti ryšius su išoriniu pasauliu tiek įkalinimo metu, tiek rengiantis gyvenimui po jo⁷⁹.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX – 994. Valstybės žinios, 2002, 73 - 3084

⁷⁸ PETRYLAITĖ, Daiva (2010). Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų darbas: socialinių granatijų ypatumai ir ribos. Iš GONČIARKO, Aleksandras; KASILIAUSKAS Nerijus; MIKĖNAITĖ, Živilė ir kt. (2010). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p.7

⁷⁹ MANTOUVALOU, Virginia (2024) Work in prison: Reintegration or exclusion and exploitation? *European Labour Law Journal*, 15(3), 411.

Įkalinčių asmenų darbo reglamentavimo pagrindas tarptautinėje teisėje remiasi trimis kertiniais principais:

1. Darbas negali būti priverstinis, išskyrus įstatymo nustatytą nuteistųjų darbo prievolę.
2. Darbo sąlygos turi būti artimos įprastai darbo rinkai.
3. Darbas negali būti išnaudojimo forma, o jo organizavimas turi turėti resocializacijos tikslą⁸⁰.

Šios tarptautinės nuostatos atsispindi ir svarbiausiame nacionaliniame dokumente Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str., kuris reiškia, kad priverčiamuoju darbu nelaikomas ir įstatymo reguliuojamas teismo nuteistųjų darbas⁸¹.

Europos įkalinimo įstaigų taisyklėse 25.1 – 26.17 punktuose nustatyta, kad kalinių darbo ir sveikatos apsaugai turi būti taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir laisvėje dirbantiems asmenims⁸². Kalinių darbo dienos bei savaitės trukmė turi būti reglamentuota įstatymais ar papročiais, atsižvelgiant į laisvėje esančių asmenų darbo laiką. Kaliniams rekomenduojama suteikti bent vieną poilsio dieną per savaitę. Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų darbo sąlygas, pvz., darbo trukmę (įskaitant poilsio ir švenčių dienomis), darbuotojų saugą ir jų sveikatos apsaugą ir t.t. iš esmės reguliuoja darbo įstatymai, o BVK nustato tik kai kuriuos ypatumus⁸³. Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų vykdomą darbinę veiklą Lietuvoje reglamentuoja BVK 7 skirsnis.

Svarbu pabrėžti, kad laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų savarankiškas darbas ne bausmės atlikimo vietoje, BVK 63 – 64 str. yra reguliuojamas kaip darbo santykiai, o ne kaip darbinė veikla įkalinimo įstaigoje, o tai tiesiogiai susiję su įkalinimo atvirumu. Nuteistiesiems, kuriems gali būti suteikiama teisė dirbti laisvės atėmimo vietų įstaigos pasiūlytą arba jų pačių susirastą darbą už bausmės atlikimo vietos ribų, gali būti suteiktas leidimas savarankiškai išvykti į darbo vietą už įkalinimo įstaigos ribų. Tokia teisė taikoma tik tiems asmenims, kurie bausmę atlieka pusiau atviro tipo įstaigos lengvojoje grupėje, pasižymi žema arba vidutine nusikalstamo elgesio rizika ir daro pažangą ją mažindami. Ji nesuteikiama nuteistiesiems, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę iki

⁸⁰ Tarptautinės darbo organizacijos konvencija (toliau - TDO) Nr. 29 “Dėl priverstinio ar privalomojo darbo” 2 straipsnis; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pirmo skyriaus 4 str.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33 – 104.

⁸² Council of Europe (2025 – 11 – 13) European Prison Rules [interaktyvus] <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>

⁸³ BLAŽEVIČIUS, Jonas; USIK, Dmitrij ir ŠVEDAS, Gintaras (2004). *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo komentaras, I – V dalys (1 – 183 straipsniai)*. Vilnius: Teisės informacijos centras, p. 364 – 365.

gyvos galvos, pavojingiems recidyvistams ar ribotai pakaltinamiems asmenims. Be šių sąlygų, nuteistasis taip pat turi neturėti galiojančių drausminių ar administracinių nuobaudų, taip pat turi būti nuosekliai dalyvavęs darbinėje veikloje įkalinimo įstaigoje ir nesirgti pavojingomis oro lašeliniu būdu plintančiomis ligomis⁸⁴.

Atitikus visas šias sąlygas pagal galiojantį Darbo kodeksą, yra sudaroma darbo sutartis, nuteistasis įgyja socialinio draudimo stažą, nuteistajam taikomos visos darbuotojo teisės ir pareigos, o atlyginimą jam moka darbdavys. BVK 64 str. tik patvirtina, kad tokie nuteistieji yra laikomi darbuotojais, o įkalinimo įstaiga tik administruoja išskaitas ir kontroliuoja darbo sutarties vykdymą, tačiau tai nekeičia darbo santykių teisinio turinio.

Darbo už įkalinimo įstaigos ribų nauda įkalinimo atvirumo prasme pasireiškia ypač per socialines garantijas, kurios palengvina nuteistojo socialinę reintegraciją grįžus į laisvę. Lietuvoje socialinio draudimo sistema asmeniui suteikia įvairias garantijas tik tuo atveju, jeigu jis yra draudžiamas valstybinio socialinio draudimo įmokomis. Tiek teisė į nedarbo išmoką, tiek pensijų socialinio draudimo stažo kaupimas yra tiesiogiai susieti su tuo, ar už asmenį buvo mokamos socialinio draudimo įmokos. Nedarbo socialinio draudimo įstatymas aiškiai nustato, kad bedarbio statusą įgijęs asmuo gauna nedarbo draudimo išmoką tik tuomet, jeigu per trisdešimt mėnesių yra sukaupęs ne mažiau kaip dvylikos mėnesių nedarbo draudimo stažą⁸⁵. Taip pat pagal Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 str. pensijų draudimo stažas skaičiuojamas tik tais laikotarpiais, kai asmuo dirba pagal darbo sutartį, tarnybos ar narystės pagrindu arba vykdo savarankišką veiklą. Į pensijų stažą taip pat įskaitomi tam tikri laikotarpiai, kai asmuo gauna socialinio draudimo išmokas, tarp jų ir nedarbo pašalpą, tačiau ši išmoka skiriama tik tiems, kurie jau yra draudžiami nedarbo draudimu, todėl ryšys tarp aktyvaus darbo ir teisės į pensijų ar nedarbo išmokas yra abipusis ir nenutrūkstamas⁸⁶.

Nuteistieji, dirbantys įkalinimo įstaigų viduje pagal BVK 60 str. numatytą modelį, nelaikomi darbuotojais pagal Darbo kodekso nuostatas, todėl jų veikla nėra socialiai draudžiama. Už tokius asmenis nėra mokamos socialinio draudimo įmokos, jie nekaupia nei nedarbo draudimo, nei pensijų socialinio draudimo stažo, o tai reiškia, kad bausmės atlikimo laikotarpis socialinės apsaugos požiūriu nesuteikia jokių socialinių garantijų

⁸⁴ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX – 994. *Valstybės žinios*, 2002, 73 – 3084, 69 str.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. 2003 m. gruodžio 16 d. Nr. IX-1904. *Valstybės žinios*, 2004, 4-26. 5 str.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas. 1994 m. liepos 18 d. I-549. *Valstybės žinios*, 1994, 59-1153.

ateičiai. Dėl to dalis iš įkalinimo įstaigos išeinančių asmenų susiduria su situacija, kai neturi teisės į nedarbo išmoką, neturi sukaupto reikiamo stažo pensijai ir dėl to patiria didesnę socialinę bei ekonominę pažeidžiamumą.

Tai iš esmės keičiasi tada, kai nuteistasis pasinaudoja BVK 63 – 64 str. įtvirtinta teise dirbti už įkalinimo įstaigos ribų. Šiuo atveju nuteistasis, sudaręs darbo sutartį su darbdaviu tampa įprastu darbuotoju, kuriam, kaip minėta, taikomos visos Darbo kodekso nuostatos ir socialinio draudimo reguliavimas. Darbdavys privalo mokėti visas socialines draudimo įmokas, įskaitant pensijų ir nedarbo draudimą, todėl laikotarpis, kurį nuteistasis dirba laisvėje, laikomas pilnaverčiu nedarbo ir pensijų socialinio draudimo stažu, identišku bet kurio kito dirbančio asmens. Baigęs atlikti laisvės atėmimo bausmę ir įsiregistravęs Užimtumo tarnyboje, toks asmuo gali gauti nedarbo draudimo išmoką, jeigu yra sukaupęs minimalią stažo trukmę, o pensijų socialinio draudimo stažas jam bus įskaičiuotas nustatant teisę į senatvės pensiją ateityje.

Toks reguliavimas turi aiškią socialinę ir kriminologinę reikšmę – darbas už įkalinimo įstaigos ribų tampa ne tik įkalinimo atvirumo priemone, leidžiančia palaikyti kasdienį ryšį su visuomene, bet ir ilgalaikiu socialinės integracijos veiksmu. Socialinio draudimo stažas užtikrina, kad nuteistasis po paleidimo patenka į tą pačią socialinės apsaugos sistemą kaip ir visi kiti šalies gyventojai. Toks žmogus turi galimybę gauti nedarbo išmoką, jeigu nepavyksta iš karto įsidarbinti (ar likti toje pačioje darbo vietoje, kur dirbo dar įkalinimo metu), o ateityje jam bus skaičiuojama įprasta pensija.

Autorės nuomone nuteistųjų darbas už įkalinimo įstaigos ribų prisideda prie įkalinimo atvirumo įgyvendinimo ne tik psichologine ir socialine prasme, bet ir kurdamas realų, teisiškai apibrėžtą ryšį su valstybės socialinės apsaugos sistema. Jis suteikia galimybę kaupti tiek nedarbo, tiek pensijų socialinio draudimo stažą, o tai yra esminė socialinės reintegracijos dalis.

BVK 59 str. nurodyta, kad laisvės atėmimo vietose esantys nuteistieji uždaro ir pusiau atviro įkalinimo tipo įstaigose, jei jie nėra savarankiškai įsidarbinę už įstaigos ribų arba neužimti kitose nuteistųjų užimtumą organizuojančiose institucijose, privalo dalyvauti jiems siūlomoje darbinėje veikloje bausmės atlikimo vietoje. Toks teisinis reguliavimas grindžiamas siekiu mažinti nuteistųjų išlaikymo kaštus ir skatinti jų resocializaciją bei ugdyti jų darbinius įgūdžius.

Be darbinės veiklos įkalinimo įstaigoje ir darbo už įstaigos ribų, įstatymas įtvirtina galimybę nuteistiesiems užsiimti ir individualia veikla. Tokia veikla apima paties nuteistojo inicijuotą veiklą, apimančią įvairių dirbinių gamybą, taip pat kūrybinę, meninę ir kitokią apmokestinamąją individualią veiklą. Pabrėžtina, kad tokia veikla turi būti suderinama su

laisvės atėmimo vietų įstaigoje taikomais saugumo reikalavimais. Nuteistasis yra taip pat atsakingas už mokėtino gyventojų pajamų mokesčio apskaičiavimą, mokesčių deklaracijų užpildymą⁸⁷.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai nuteistieji skundžiasi darbo nesuteikimu ar nepatvirtinimu už įkalinimo įstaigos ribų. Pareiškėjas skunde rašo, jog ne vieną kartą (nuo 2022 m. sausio mėn. iki 2022 m. spalio mėn. pateikti 9 prašymai) kreipėsi į Marijampolės PN administraciją dėl darbo už pataisos įstaigos ribų, tačiau Marijampolės PN nesuteikia galimybės įsidarbinti, nenuveža jo į pokalbius su galimais darbdaviais. Pagal Marijampolės PN Seimo kontrolieriui pateiktą informaciją, Pareiškėjas neatitinka BVK 154 straipsnyje nurodytų sąlygų – teismo nuosprendžiu yra pripažintas pavojingu recidyvistu, todėl jis neturi teisės be sargybos arba be palydos išvykti už pataisos įstaigos teritorijos ribų. Tai taip pat yra priežastis, dėl kurios Pareiškėjas neturi teisės įsidarbinti už pataisos įstaigos teritorijos ribų. Nurodome, kad pagal Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 154 str. teisė vykti be sargybos pareiškėjui nesuteikta, nes pareiškėjas teismo nuosprendžiu pripažintas pavojingu recidyvistu. Pabrėžiame, kad pavojingas recidyvistas – tai nebe pirmą kartą sunkų ar labai sunkų nusikaltimą padaręs asmuo, todėl leidžiant tokiam asmeniui dirbti už pataisos įstaigos teritorijos ribų, kyla reali grėsmė visuomenei, nes pavojingi recidyvistai išsiskiria antvisuomeniniu elgesiu, turint neigiamų, pavojingų visuomenei bruožų, savybių. Todėl Marijampolės PN, nuomone, tokio asmens išleidimas dirbti už pataisos įstaigos teritorijos ribų, šiuo metu būtų neproporcinga priemonė visuomenės saugumo ir nuteistojo resocializacijos aspektu. Seimo kontrolieriai Pareiškėjo skundą atmetė ir įvertino, kad Marijampolės PN pagrįstai nesuteikė darbo už įkalinimo įstaigos ribų ir pasiūlė darbą įstaigos viduje⁸⁸.

Atviro tipo įkalinimo įstaigose, tokiose kaip pusiaukelės namai, nuteistieji turi prievolę dirbti, o jų darbas taip pat organizuojamas pagal bendrąją darbo teisę. Tai reiškia, kad nuteistieji faktiškai įtraukiami į darbo rinką, o darbo santykiai jiems taikomi tokiais pačiomis sąlygomis, kaip laisvėje esantiems asmenims. Asmenims, atvykstantiems į pusiaukelės namus, LKT gali pasiūlyti darbo vietas, o jų nesant, nuteistieji darbą privalo susirasti savarankiškai. Esminė taisyklė – įsidarbinimas yra privalomas, o nesugebėjimas

⁸⁷ Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos „Dėl nuteistųjų įtraukimo į darbinę veiklą tvarkos aprašas“. 2022 m. spalio 21 d. Nr. V – 368. TAR 2022, 21356.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2022 m. gruodžio 1 d. pažyma Nr. 4D-2022/1-1035 „Dėl X skundo prieš Marijampolės pataisos namus“.

be pasiteisinamos priežasties įsidarbinti per nustatytą laikotarpį lemia perkėlimą į griežtesnį, pusiau atviro tipo režimą.

Toks darbas organizuojamas pusiaukelės namuose yra grindžiamas individualizuota dienotvarka: nuteistieji savarankiškai vyksta į darbą nustatytu maršrutu, darbo laikas derinamas su resocializacijos veiklomis, o darbdavio planuojami komandiruočių ar grafiko pakeitimai visada turi būti suderinti su įstaigos administracija⁸⁹. Tokiu būdu darbo santykiai derinami su kontrolės ir priežiūros priemonėmis, būdingomis atviram įkalinimo režimui. Visa ši tvarka rodo, kad darbas pusiaukelės namuose yra ne tik privaloma resocializacijos priemonė, bet ir esminė įkalinimo atvirumo forma, leidžianti nuteistiesiems funkcionuoti visuomenėje, savarankiškai judėti ir palaikyti socialinius bei profesinius ryšius.

Autorės nuomone, teisinis reguliavimas sudaro prielaidas, kad nuteistieji galėtų dirbti kvalifikuotus darbus už įkalinimo įstaigos ribų – sudarant darbo sutartis, taikant įprastas darbo rinkos sąlygas ir užtikrinant visas socialines garantijas. Visgi praktikoje matyti, kad įkalinimo atvirumas dažniausiai bandomas realizuoti per nekvalifikuotą ar žemos kvalifikacijos reikalaujantį darbą. Teisingumo ministerija pati pripažino, kad bendras darbo jėgos, ypač nekvalifikuotos, trūkumas šalyje tampa bausmių vykdymo sistema „naudingas“. Ir nors tai skatina darbdavius mažiau vadovautis visuomenėje įsišaknijusiais stereotipais ir drąsiau įdarbinti laisvės atėmimo bausmę atliekančius asmenis, ši situacija rodo, kad jie ir valstybė dažniau orientuojasi į darbo rinkos žemiausio lygmens poreikių tenkinimą⁹⁰.

2023 m. LKT sudarė 100 bendradarbiavimo sutarčių su socialiniais partneriais, o pagal šias sutartis įdarbinti 155 nuteistieji. Pažymėtina, kad 15 nuteistųjų tęsė darbą ir po bausmės atlikimo, o tai vertintina kaip teigiamas ir realus darbo rinkos įtraukimo rezultatas.

Remiantis 2023 m. ir 2024 m. metų ataskaitomis, pastebimas bendras nuteistųjų užimtumo lygio augimas. 2023 m. į darbinės veiklas buvo įtraukta 47,5 proc. visų laisvės atėmimo vietose esančių nuteistųjų, o 2024 m. šis rodiklis padidėjo iki 53 proc. (nors metų tikslas – 55 proc. nebuvo pasiektas). Tai rodo daugiau nei penkių procentų augimą per vienerius metus⁹¹.

⁸⁹ ⁸⁹ Lietuvos kalėjimų tarnyba „Dėl Pusiaukelės namų veiklos aprašo patvirtinimo“. 2023 m. birželio 30 d. V-497/V-163. TAR, 2023, 13403

⁹⁰ Bendra.lt (2025 – 12 – 02) *Nuteistųjų įdarbinimas: darbas atliekant bausmę ir bilietas į geresnį rytojų, ir laisvės gūrksnis dienomis* [interaktyvus]. <https://www.bendra.lt/lt/nuteistuju-idarbinimas-darbas-atliekant-bausme-ir-bilietas-i-geresni-rytoju-ir-laisves-gurksnis-dienomis>

⁹¹ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) *2023 m. ir 2024 m. veiklos ataskaitos* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

Toks pokytis ypač teigiamas atsižvelgiant į tai, kad bankrutavo valstybės įmonė, kuri ilgą laiką buvo viena pagrindinių nuteistųjų darbinės veiklos organizatorių. LKT įsteigtas Darbinės veiklos organizavimo skyrius tik iš dalies sugebėjo kompensuoti prarastas darbo vietas, todėl 2024 m. užimtumo augimas rodo, kad sistema stabilizavosi ir pradėjo atkurti trūkstamas darbo vietas. Lyginant abiejų metų nuteistųjų užimtumo duomenis, galima pastebėti, kad 2024 m. padidėjo nuteistųjų, dirbančių LKT ūkio darbus, skaičius - nuo 592 (2023 m.) iki 685; išaugo nuteistųjų, dirbančių pagal sutartis už kalėjimo teritorijos ribų, skaičius – nuo 464 iki 517. Labiausiai išaugo individualia darbine, kūrybine veikla užsiimančių nuteistųjų skaičius – nuo 303 iki 469, kas rodo intensyvėjantį dėmesį individualizuotoms, savarankiškumą ir iniciatyvumą skatinančioms užimtumo formoms. Taip pat reikšmingas 2024 m. pasiektas rezultatas – bendradarbiavimo sutartis su Užimtumo tarnyba, kuri atvėrė galimybes taikyti bendras mokymo, konsultavimo ir integracijos priemones nuteistiesiems.

Abiem analizuojamais metais buvo plėtojamas projektas pagamintakalejime.lt, kuris skirtas nuteistųjų darbo metu sukurtų gaminių pardavimui. Šis projektas ne tik didina nuteistųjų darbo matomumą, bet ir prisideda prie socialinės partnerystės stiprinimo. Vis dėlto LKT ataskaitose pažymima išliekanti problema – verslo partnerių skeptiškas požiūris į nuteistųjų darbo kokybę. Nors tokia nuostata nėra pagrįsta objektyviais duomenimis, ji lemia atsargų verslo atstovų požiūrį ir mažina galimybę kurti ilgalaikes partnerystes. Tai gali reikšti, kad nors užimtumo lygis ir auga, užimtumo kokybė ir veiklų įvairovė gali išlikti ribota⁹².

2.1.2 Įkalintų asmenų galimybės mokytis

Kalėjimų švietimo svarba kaip resocializacijos mechanizmo sudedamoji dalis yra plačiai pripažinta įvairiuose tyrimuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Mokslas padeda mažinti konflikto apraiškas tarp nuteistųjų laisvės atėmimo vietose, sukuria palankesnes prisitaikymo visuomenėje sąlygas, didina asmenybės savivertę, atsiranda siekiniai, nukreipti į ateities projektavimą, padidėja saviraiškos galimybių prasmingam gyvenimui⁹³.

⁹² Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) *2023 m. ir 2024 m. veiklos ataskaitos* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

⁹³ KVIESKIENĖ, Giedrė ir KATINAITĖ-LODH, Renata (2013). Nuteistųjų aukštojo mokslo studijos Lietuvoje ir užsienio šalyse: galimybės ir motyvai, *Pedagogika*, 110, 55.

Tarptautinėje teisėje teisė į mokslą yra įtvirtinta Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje 26 straipsnyje, kuris numato, kad kiekvienas turi teisę į mokslą. Mokslas, bent jau pradinio ir pagrindinio išsilavinimo lygiuose, yra nemokamas. Pradinis mokslas yra privalomas. Techninis ir profesinis mokymas yra visuotinai prieinamas, o aukštasis mokslas vienodai prieinamas visiems pagal kiekvieno sugebėjimus. Mokslas yra skirtas tam, kad visais atžvilgiais būtų ugdoma žmogaus asmenybė ir kad būtų didinama pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms⁹⁴.

EKT 28.1 – 28.7 punktuose pabrėžiama, kad kiekviena įkalinimo įstaiga turi užtikrinti kaliniams kuo įvairesnes ir jų poreikius atitinkančias švietimo programas. Kalinių švietimas turi būti kiek įmanoma suderintas su nacionaline švietimo ir profesinio mokymo sistema, kad išėję į laisvę asmenys galėtų be didesnių kliūčių tęsti mokslus ir profesinį rengimąsi⁹⁵.

BVK 8 skirsnis, kurį sudaro 65 ir 66 straipsniai, reglamentuoja laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų bendrojo ir profesinio mokymo sąlygas. Abiejų šių straipsnių tikslas – užtikrinti nuteistųjų teisę į išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas 24 str. 1 dalis numato, jog kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, užsienietis, turinti teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, turi teisę mokytis, įsigyti išsilavinimą ir kvalifikaciją. BVK 65 str. 5 dalyje *expressis verbis* pabrėžiama, kad nuteistųjų bendrasis ugdymas vykdomas laikantis bendrąją švietimo sistemą reglamentuojančių įstatymų ir poįstatyminių aktų, tai reiškia, kad bausmių vykdymo teisė šioje srityje veikia glaudžiai susijusi su švietimo teise ir nekuria atskiros, nuo bendrosios sistemos izoliuotos ugdymo tvarkos. Šis straipsnis, taip pat BVK 66 str., taip pat įtvirtina laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų bendrojo ir profesinio ugdymo teisinį modelį, skirtumą pagal bausmės atlikimo vietos tipą: uždaro tipo ir pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietose bendrasis ugdymas organizuojamas pačiose įkalinimo įstaigose, išskyrus tuos atvejus, kai pagal BVK 69 str. nuteistiesiems leidžiama mokytis už įkalinimo įstaigos ribų veikiančiose mokyklose, taip maksimaliai priartinant švietimo sąlygas prie laisvėje esančių asmenų, socialinės integracijos ir stigmos mažinimo. Profesinio mokymo atveju taip pat yra numatyta galimybė profesinį mokymą ar jo dalį organizuoti tose įstaigose ir organizacijose, kuriose nuteistieji yra įdarbinti, taip siekiant suderinti mokymąsi ir praktinę veiklą. Kodeksas taip pat nustato, kad profesinis mokymas turi būti vykdomas laikantis bendrąjį profesinio mokymo organizavimą reglamentuojančių

⁹⁴ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68 – 2497.

⁹⁵ Council of Europe (2025 – 11 – 13) European Prison Rules [interaktyvus] <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>

teisės aktų, taip užtikrinant, kad nuteistųjų įgytos kvalifikacijos ir kompetencijos atitinka nacionalinius standartus ir būtų pripažįstamos darbo rinkoje po bausmės atlikimo. Tuo tarpu bendrojo ugdymo procesas gali vykti tik esant pačių nuteistųjų prašymui, įstaigos įgalioto pareigūno sutikimui ir gydytojo leidimui, taip derinant teisę į mokslą su sveikatos ir saugumo apsauga.

Nuo 2022 m. BVK pasipildė nuostata dėl galimybės įgyti aukštąjį išsilavinimą, kuri numatyta 56 str. 3 dalyje – nuteistiesiems bausmės atlikimo vietose neturintiems teisės išvykti iš jos, turi būti sudaromos sąlygos mokytis profesinio mokymo įstaigoje ar nuotoliniu būdu studijuoti aukštojoje mokykloje. Iki tokio pakeitimo įkalinimo įstaigoms nekilo teisinė pareiga užtikrinti nuteistiesiems galimybę studijuoti aukštosiose mokyklose nuotoliniu būdu ar sudaryti sąlygas naudotis internetinėmis studijų platformomis, o teismai tokio pobūdžio reikalavimus vertino kaip viršijančius tuo metu galiojusių teisės aktų įgaliojimus. Praktikoje, administracinėje byloje Nr. TA- 01-261/2022 dėl nuteistųjų teisės nuotoliniu būdu studijuoti aukštojoje mokykloje, teismas akcentavo, kad BVK nenustatė aukštojo mokslo, kaip pataisos priemonės todėl pataisos įstaiga neturi pareigos ir įgaliojimų organizuoti nuteistųjų studijas aukštosiose mokyklose. Kad ginčui aktualių laikų toks teisinis reguliavimas nebuvo nustatytas, patvirtina ir Seimo kontrolieriaus pažyma „Dėl skundo prie Marijampolės pataisos namų Kybartų sektorių“⁹⁶, kurioje nurodyta, kad BVK įstatymo projekte numatyta ateityje, kad įkalinimo įstaigos turės užtikrinti nuteistiesiems galimybę studijuoti aukštojoje mokykloje nuotoliniu būdu ir rekomendavo imtis aktyvių veiksmų, kad ateityje įkalintiems asmenims būtų sudarytos realios galimybės įgyti aukštąjį mokslą⁹⁷. Anksčiau aukštasis mokslas nuteistiesiems buvo labiau „toleruojama galimybė“ be aiškiai apibrėžtos valstybės pareigos, o įsigaliojus naujam BVK jis tapo pozityvia pareiga – nuteistųjų teisė į mokslą laisvės atėmimo vietose išplėsta. Tačiau nors teisinis reguliavimas ir pasikeitė, visgi praktikoje dar pasitaiko situacijų, kai įkalinimo įstaigos nesuteikia tinkamų sąlygų studijuoti nuotoliniu būdu aukštojoje mokykloje, motyvuojant tuo, kad leidimas naudotis internetu prieštarautų BVK nuostatoms, kalėjimo pareigūnai nebendradarbiauja su aukštosiomis mokyklomis dėl nuteistųjų studijų proceso, nesudaro tinkamų galimybių tinkamai įgyvendinti studijų programas⁹⁸.

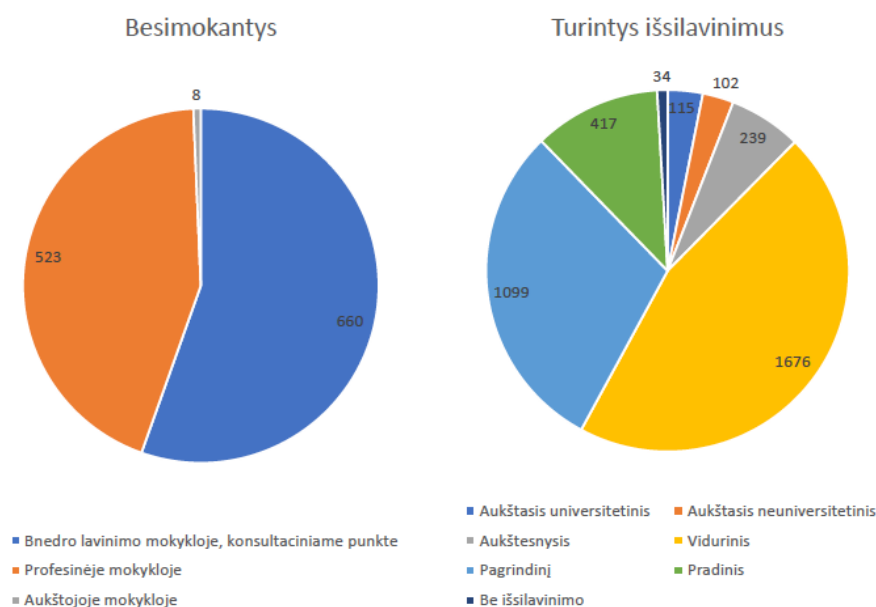
⁹⁶ Lietuvos Respublikos kontrolieriaus 2020 m. lapkričio 29 d. pažyma Nr. 4D-2019/1-1469 „Dėl skundo prie Marijampolės pataisos namų Kybartų sektorių“.

⁹⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. sausio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA-101-261/2022.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos kontrolieriaus 2025 m. lapkričio m. 11 d. Pažyma Nr. 5D-2025/2.1.952 „Dėl X skundo prieš Lietuvos kalėjimų tarnybos Pravieniškų 2–ąją kalėjimą“.

2024 m. kalintys asmenys pagal išsilavinimą įkalinimo įstaigose pasiskirstė taip: aukštąjį universitetinį išsilavinimą turėjo – 115 nuteistųjų, aukštąjį neuniversitetinį – 102; aukštesnįjį – 239; vidurinį – 1676; pagrindinį – 1099; pradinį – 417; be išsilavinimo – 34. Iš jų bendrojo lavinimo mokyklose mokėsi 660 nuteistųjų, profesinėje mokykloje – 523 asmenys, o aukštojoje mokykloje tik 8 nuteistieji⁹⁹.

Nuteistieji pagal išsilavinimą 2024 m.



1 pav. Lietuvos kalėjimų tarnyba Bausmių vykdymo aktualioji statistika 2024 metų. prieiga per internetą
<https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>

Galima daryti išvadą, kad 12,4 proc. nuteistųjų turėjo aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, o net 87,6 proc. buvo su viduriniu ar žemesniu išsilavinimu. Tai rodo, kad įkalinimo įstaigose laikomi asmenys dažniausiai turi žemesnį išsilavinimą ir jiems ypač aktuali galimybė tęsti ar baigti mokslus.

Iš viso formaliai mokėsi 1191 nuteistasis – apie 32,3 proc. visų kalinčiųjų, tai parodo BVK įtvirtinta nuostata, kad švietimas suaugusiems yra teisė, bet ne pareiga tačiau ja pasinaudoja pakankamai maža dalis nuteistųjų. Siekiant motyvuoti nuteistuosius aktyviau įsitraukti į mokymosi procesą ir siekti aukštesnių rezultatų, LKT, gerai besimokantiems nuteistiesiems (išskyrus nuteistuosius, kurie Lietuvos Respublikos profesinio mokymo

⁹⁹ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 10). *Bausmių vykdymo aktualioji statistika 2024 metų* [interaktyvus].
<https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>

įstatymo nustatytais atvejais gauna mokymosi stipendiją), nustatė kriterijus, kurie leidžia nuteistiesiems suteikti pinigines išmokas¹⁰⁰.

Aukštojoje mokykloje mokėsi apie 0,2 proc. visų kalinčiųjų ir 0,7 proc. visų besimokančiųjų. Tai parodo, kad nors atsirado teisinės ir techninės galimybės studijuoti nuotoliniu būdu, aukštasis mokslas įkalinimo įstaigose vis dar lieka išimtis, o pagrindinis dėmesys tenka bendram ir profesiniam ugdymui.

2.3 Ryšiai su išoriniu pasauliu

Trumpalaikės išvykos ir pasimatymai su šeimos nariais nuteistiesiems leidžia palaikyti ryšį su bendruomene, leidžia jiems išlikti pripažintais bendruomenės nariais. Tokiu būdu jiems suteikiama galimybė atsakingai veikti realioje aplinkoje ir taip parodyti pasikeitimą, taip pat padeda palaikyti prasmingus santykius, kurie būtini sėkmingai reintegracijai¹⁰¹.

Mokslininkai, analizuojantys įkalinimų asmenų resocializaciją ir jų sėkmingą sugrįžimą į visuomenę, pabrėžia, kad kalinių palaikomi ryšiai su artimaisiais – tėvais, sutuoktiniais, partneriais, vaikais ir kitais – yra vienas iš esminių veiksnių, padedančių pasirengti gyvenimui po įkalinimo ir mažinančių pakartotinio nusikalstamumo elgesio riziką. Artimųjų emocinis palaikymas yra itin reikšmingas tiek atliekant laisvės atėmimo bausmę, tiek jau išėjus į laisvę, kai reikia integruotis į visuomenę ir įveikti naujus iššūkius¹⁰².

Asmenys, atsidūrę kalėjime, gali būti vieni labiausiai pažeidžiamų ar traumotų visuomenės narių, o pati kalėjimo patirtis tapti traumuojančia, jeigu nebus užtikrinta galimybė nuteistiesiems aplankyti ar būti aplankomiems šeimos narių¹⁰³.

2.3.1 Trumpalaikės išvykos

Trumpalaikės išvykos yra viena iš įkalinimo atvirumo priemonių, kuri leidžia nuteistiesiems palaipsniui integruotis į visuomenę, išlaikyti socialinius ryšius ir kasdienio

¹⁰⁰ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) 2024 m. veiklos ataskaita [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

¹⁰¹ BULOW, William ir DAGAN, Netanel (2021). From rehabilitation to penal communication: The role of furlough and visitation within a retributivist framework. *Punishment & Society*, 23(3), 390.

¹⁰² JARUTIENĖ, Liubovė. Įkalinimų asmenų ryšiai su artimaisiais. Iš Sakalauskas, Gintautas; Jarutienė, Liubovė.; Kalpokas, Vaidas ir Vaičiūnienė Rūta (2020). Kalnimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos. *Vilnius: Teisės institutas*, 221.

¹⁰³ VIVARES, Kristal May S ir CUEVAS JR., Jose F. (2023) The Reintegration of Ex – Convicts in Society: A Case Study. *International Journal of Social Science and Human Research*, 06(10), 6173

gyvenimo įgūdžius, taip mažinant atotrūkį tarp įkalinimo ir laisvės. Tokios išvykos įgyvendina modernų įkalinimo atvirumo principą, kuris remiasi laipsnišku perėjimu nuo kontrolės prie savarankiškumo ir pasirengimo grįžti į bendruomenę.

Lietuvoje trumpalaikės išvykos yra reglamentuotos BVK 9-ajame skirsnyje, kurį sudaro 67, 68 ir 69 straipsniai. Šių išvykų tikslas – mažinti nuteistųjų izoliaciją, sudaryti galimybę palaikyti ryšius su artimaisiais ir palaipsniui ruošti reintegracijai į visuomenę. BVK 67 str. nustatytos laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų trumpalaikės išvykos *dėl svarbių priežasčių*. Nuteistieji, kurių nusikalstamo elgesio rizika yra žema arba vidutinė, nustatyta pažanga ją mažinant, gali iki dešimties parų išvykti iš bausmės atlikimo vietos dėl artimojo mirties, sunkios ligonio gyvybei gresiančios ligos¹⁰⁴ ar gaivalinės nelaimės¹⁰⁵. Tokios išvykos gali būti suteikiamos su palyda ar be jos, o išvykimo laikas įskaitomas į bausmės atlikimo laiką. Nuteistasis, išvykdamas iš įkalinimo įstaigos pats ar jo nurodyti asmenys padengia su kelione susijusias išlaidas, kurias patiria įkalinimo įstaiga. Verta pažymėti, kad nepilnamečiai ir nuteistieji laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos gali išvykti tik su palyda ir elektroniniu stebėjimu.

Terminuotą laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų *trumpas išvykas į namus* reglamentuoja BVK 68 str. Jame nustatyta, kokie nuteistieji gali išvykti į namus pasimatyti su artimaisiais, ir reguliuojama, kiek laiko ir kaip dažnai tokios išvykos galimos. Pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietų lengvojoje grupėje bausmę atliekantys nuteistieji turi teisę trims paroms, o dirbantieji nuteistieji kasmetinių atostogų metu – iki dešimt parų be palydos išvykti iš bausmės atlikimo vietos į Lietuvos Respublikoje esančius namus ar pasimatyti su artimaisiais. Tokioms išvykoms teisę turi tokie nuteistieji, kurie:

- turi žemą arba vidutinę elgesio riziką ir yra nustatyta pažanga ją mažinant;
- yra atlikę minimalią laisvės atėmimo bausmę (bausmės terminai ir dažnumas yra nurodytas 68 str. 2 ir 3 dalyse);
- neturi drausminių ar administracinių nuobaudų ar administracinio poveikio priemonių.

Galimybės pasinaudoti išvykomis iš įkalinimo įstaigų nesuteikiamos nuteistiesiems, atliekantiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, taip pat pripažintiems recidyvistais, ribotai pakaltinamiems asmenims, sergantiems oro lašeliniu būdu

¹⁰⁴ Turi būti pateikta patvirtinta gydytojų išvada iš kompetentingų institucijų.

¹⁰⁵ Turi būti pateikti dokumentai, iš kompetentingų institucijų, kurie patvirtintų padaryta didelę žalą nuteistajam ar jo artimiesiems.

plintančiomis užkrečiamomis ligomis ir tiems nuteistiesiems, kurie ankstesnių trumpalaikių išvykų metu padarė teisės pažeidimų.

Įstatymo 69 str. įtvirtinta terminuotos laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų teisė pasinaudoti *trumpalaikėmis išvykomis iš bausmės atlikimo vietos dėl darbo, mokymosi ar resocializacijos*. Tokia galimybė suteikiama tik tada, kai nuteistasis atitinka visas šias sąlygas:

- bausmę atlieka pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietoje lengvojoje grupėje;
 - jo nusikalstamo elgesio rizika žema arba vidutinė;
 - neatlieka laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės;
- yra atlikę ne mažiau kaip ketvirtadalį paskirtos bausmės¹⁰⁶;
- iki galimo perkėlimo į atviro tipo bausmės atlikimo vietą yra likę ne daugiau kaip vieni metai¹⁰⁷;
 - nėra pripažintas pavojingu recidyvistu ar ribotai pakaltinamu;
 - neturi galiojančių drausminių nuobaudų, administracinių nuobaudų ar administracinio poveikio priemonių;
 - užsiima pasiūlyta darbine veikla;
 - neserga oro lašeline būdu plintančiomis užkrečiamosiomis ligomis.

BVK buvo ne kartą keičiamas ir papildomas, o tai lėmė situacijas, kai atskiri straipsniai tam tikrais laikotarpiais neatitiko Lietuvos Respublikos Konstitucijos.

Vienas iš reikšmingų pavyzdžių – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. priimtas nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (2022 m. birželio 28 d. redakcija, įsigaliojusi 2023 m. sausio 1 d.), 67 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“¹⁰⁸. Ši byla Konstituciniam Teismui buvo perduota Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui sustabdžius administracinę bylą, kurioje buvo nagrinėjamas žalos atlyginimo klausimas. Byla kilo dėl sprendimo atsisakyti patenkinti iki gyvos galvos laisvės atėmimo bausmę atliekančio nuteistojo prašymą leisti nuvykti į mirusio tėvo laidotuves.

Pareiškėjas teigė, kad absoliutus draudimas įkalintiems laisvės atėmimo bausme iki gyvos galvos nuteistiesiems išvykti iš įkalinimo įstaigos dėl artimojo mirties, grindžiamas vien tik bausmės rūšimi, yra nepagrįstas ir diskriminacinis. Pasak pareiškėjo, toks reguliavimas ignoruoja faktą, kad įkalinti laisvės atėmimo bausme iki gyvos galvos

¹⁰⁶ Ši sąlyga taikoma nuteistiesiems, kuriems paskirta laisvės atėmimo bausmė neviršija dešimt metų.

¹⁰⁷ Ši sąlyga taikoma nuteistiesiems, kuriems paskirta laisvės atėmimo bausmė viršija dešimt metų.

¹⁰⁸ Tuometiniame BVK 67 str. 1 dalyje buvo nurodyta, jog terminuota laisvės atėmimo bausmės atliekantiems nuteistiesiems, gali būti leidžiama, dabartiniame BVK įtvirtinta sąvoką nuteistiesiems atliekantiems.

nuteistieji gali atitikti kitas įstatyme nustatytas trumpalaikės išvykos suteikimo sąlygas. Dėl to jo vertinimu, pažeidžiami Konstitucijos 29 str. įtvirtintas asmenų lygybės principas bei 21 str. 2 dalyje įtvirtinta žmogaus orumo apsauga.

Seimo atstovai argumentavo, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė pagal Baudžiamąjį kodeksą taikoma kaip *ultima ratio* priemonė, skiriama tik už sunkius nusikaltimus ir tik asmenims, kurie laikomi ypač pavojingais. Todėl tokie nuteistieji esą kelia didesnę riziką visuomenei, o valstybė turi pozityvią pareigą ją apsaugoti, ribodama jų galimybes išvykti net ir ypatingomis aplinkybėmis.

Vis dėlto Konstitucinis Teismas priėmė priešingą poziciją, nei Seimas, ir pažymėjo, kad trumpalaikės išvykos dėl svarbių priežasčių yra ne privilegija, bet resocializacijos priemonė, padedanti nuteistiesiems palaikyti socialinius ryšius ir ruošti grįžimui į visuomenę, todėl nėra pagrindo visiškai eliminuoti nuteistųjų įkalintų laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos iš šios galimybės, jeigu jų pavojingumas gali būti individualiai įvertintas. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad toks absoliutus draudimas nesuderinamas su žmogaus orumo apsauga, kuri apima ir teisę būti su šeima ypatingomis aplinkybėmis, be to, pažeidžiamas ir lygiateisiškumo principas, nes skirtingas teisinis traktavimas grindžiamas vien bausmės rūšimi, o ne individualiomis aplinkybėmis, o tai taip pat prieštarauja resocializacijos tikslams, nes ignoruoja individualaus rizikos vertinimo būtinybę. Dėl šių priežasčių Konstitucinis Teismas pripažino, kad BVK 67 str. 1 dalis tiek, kiek ji visiškai atima teisę į trumpalaikės išvykos iš įkalinimo įstaigos laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos nuteistiesiems, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai – visi nuteistieji turi turėti galimybę pasinaudoti šia teise, jeigu individualus rizikos vertinimas leidžia¹⁰⁹.

Šis Konstitucinio teismo nutarimas atskleidžia esminę įkalinimo atvirumo sampratos dalį: įkalinimo atvirumas turi būti įgyvendinamas atsižvelgiant į visus nuteistuosius, net ir atliekančius griežčiausią – laisvės atėmimo iki gyvos galvos – bausmę. Įkalinimo atvirumas negali būti suprantamas tik kaip režimo lengvinimas mažesnės rizikos nuteistiesiems, visi įkalinti asmenys turi turėti tam tikras galimybes palaikyti socialinius ryšius ypač ypatingais atvejais.

Verta pažymėti, kad dar 2013 m. Sakalauskas kritikavo laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos atliekančių nuteistųjų išskyrimą kaip teisiškai nepagrįstą, akcentuodamas, jog

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimas. Valstybės žinios, Nr. KT47-N7/2024.

toks skirstymas neturi argumentuoto pagrindo¹¹⁰. Vis dėlto prireikė daugiau kaip dešimtmečio, kol ši mokslinėje literatūroje įvardyta problema bent viename aspekte buvo pripažinta ir konstituciniu lygmeniu.

Šią poziciją patvirtina ir CPT 2021 m. ataskaitoje, pabrėždama, kad nėra jokio pagrindo sistemingai izoliuoti asmenis, nuteistus kalėti laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos. Europos valstybių praktika rodo, kad tokie nuteistieji nėra savaime pavojingesni už kitus kalinius, o daugelis jų turi ilgalaikį interesą palaikyti stabilų ir nekonfliktišką kalėjimo režimą. Todėl CPT rekomenduojama, kad su nuteistaisiais, kurie atlieka laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos, būtų elgiamasi individualizuotai, remiantis asmenine rizikos ir poreikių vertinimo sistema, o sprendimai dėl saugumo ar kontakto su kitais kaliniais būtų priimami kiekvienu atveju atskirai, o ne taikant automatines taisykles¹¹¹.

Po Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimo buvo kreiptasi ir labai panašiu klausimu – dėl BVK 68 str. 1 dalies konstitucingumo, dėl draudimo asmenims atliekantiems laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos gauti trumpalaikes išvykas į namus, artimųjų lankymui.

Regionų administracinis teismas teikdamas prašymą Konstituciniam Teismui, rėmėsi 2024 m. birželio 4 d. Konstitucinio Teismo išaiškinimu ir argumentavo, kad analogiškas diferencijavimas gali prieštarauti žmogaus orumo ir asmenų lygybės prieš įstatymą principams, įtvirtintiems Konstitucijoje. Teismo teigimu, BVK 68 str. nuostata iš esmės lemia tą pačią problemą kaip ir BVK 67 str. – absoliutų draudimą nuteistiesiems laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos naudotis resocializacijai svarbia išvykų sistema.

Konstitucinio Teismo vertinimu, pareiškėjo argumentuose trūko išsamios motyvacijos, kuri paaiškintų kokių mastu BVK 68 str. reguliavimas savo turiniu ir teisinėmis pasekmėmis yra analogiškas BVK 67 str. nuostatomis, kodėl šios dvi normos turėtų būti vertinamos kaip vienodai pažeidžiančios žmogaus teises ir kaip konkrečiai BVK 68 str. nuostata pažeidžia Konstitucijoje įtvirtintas garantijas. Dėl tokios argumentacijos trūkumo Konstitucinis Teismas konstatavo, kad prašymas neatitinka Konstitucinio Teismo įstatymo reikalavimų ir byla negali būti nagrinėjama iš esmės¹¹².

¹¹⁰ SAKALAUSKAS, Gintautas (2013). Įkalinimo atvėrimas: prielaidos ir galimybės Lietuvoje, *Teisė*, 89, 49.

¹¹¹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-27) *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b0fb15>.

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. kovo 18 d. sprendimas. Valstybės žinios, KT13-S11/2025.

2.3.2 Pasimatymai su šeimos nariais įkalinimo vietose

Pasimatymai su šeimos nariais yra svarbi įkalinimo atvirumo dalis, nes jie palaiko nuteistųjų ryšį su išorine bendruomene, mažina izoliacijos poveikį ir stiprina socialinius bei emocinius saitus, kurie lemia sėkmingą reintegraciją po paleidimo. Šeimyniniai ryšiai yra vienas iš veiksnių, mažinančių recidyvą, todėl jų palaikymas laikomas būtinu įkalinimo atvirumo dalimi.

BVK 39 str., kartu su 33, 34 ir 35 straipsniais, nustato nuteistųjų teisės į pasimatymus sąlygas ir jų suteikimo būdus. Be šių kodekso nuostatų, pasimatymų organizavimo ir vykdymo tvarka yra detalizuota Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo įgyvendinimo“¹¹³.

Atlikus šių įstatymų sisteminę analizę, galima matyti kiek ir kokių pasimatymų yra numatoma skirtingo tipo bausmės atlikimo vietose.

Uždaro tipo bausmės atlikimo vietose taikomas griežčiausias pasimatymų reguliavimas. Čia pasimatymų tvarka yra labiausiai ribota, o kiekvienas kontaktas su išoriniu pasauliu yra kontroliuojamas: ribojamas pasimatymų skaičius ir jų forma. Pagal žemiau lentelėje pateiktus duomenis matyti, kad paprastosios grupės nuteistieji, turi galimybę turėti pasimatymus nuotoliniu ar nekontaktiniu būdu, taip pat turi galimybę į vieną kontaktinį pasimatymą. Tuo tarpu drausmės grupės nuteistiesiems leidžiama tik minimali pasimatymų apimtis, daugiausia nuotoliniu būdu. Pasimatymų ribotumas kartu reiškia ir mažesnę įkalinimo atvirumo apimtį, nes nuteistieji turi siauras galimybes palaikyti socialinius ryšius.

¹¹³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 1R-444 „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo“. TAR, 2022, 27599.

1 lentelė „Uždaro tipo bausmės atlikimo vietų nuteistųjų pasimatymų skaičius pagal nuteistųjų grupes

Nuteistųjų grupė	Pasimatymų skaičius per mėnesį	Pasimatymų rūšis
Paprastoji grupė	3 pasimatymai	Nuotoliniai arba nekontaktiniai (nuteistojo pasirinkimu)
	1 pasimatymas	Prižiūrimas arba neprižiūrimas (nuteistojo pasirinkimu)
Drausmės grupė	3 pasimatymai	Tik nuotoliniai
	1 pasimatymas	Tik prižiūrimas

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 33 str.

Pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietose pasimatymų sistema žymi perėjimą nuo kontrolės prie didesnio pasitikėjimo. Pasimatymų skaičius yra jau didesnis nei uždaro tipo įkalinimo įstaigose, o dalis jų gali vykti be priežiūros. Žemiau pateiktoje lentelėje galima pastebėti, kad lengvosios grupės nuteistieji turi neribotą pasimatymų skaičių, iš kurių du – be priežiūros, paprastoji grupė turi galimybę gauti vieną pasimatymą per mėnesį be priežiūros, o drausmės grupė turi ribotą pasimatymų modelį.

2 lentelė „Pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietų nuteistųjų pasimatymų skaičius pagal

Nuteistųjų grupė	Pasimatymų skaičius per mėnesį	Pasimatymų rūšis
Lengvoji grupė	Neribotas	2 pasimatymai – neprižiūrimi; visi kiti – nuteistojo pasirinkimu (nuotoliniai/nekontaktiniai/prižiūrimi)
Paprastoji grupė	3	Nuotoliniai arba nekontaktiniai
	1	Neprižiūrimas
Drausmės grupė	3	Nuotoliniai arba nekontaktiniai
	1	Prižiūrimas

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 34 str.

Atviro tipo bausmės atlikimo vietų pasimatymų reguliavimas beveik prilygsta laisvės sąlygoms. Svarbiausias skirtumas nuo kitų tipų įkalinimo vietų yra tas, kad pasimatymai vykdomi už įkalinimo vietos teritorijos ribų.

3 „Atviro tipo bausmės atlikimo vietų nuteistųjų pasimatymų skaičius ir rūšis“

Nuteistųjų režimas	Pasimatymų skaičius	Pasimatymų rūšis
Atviro tipo įstaiga	Neribotas	Gali be apribojimų pasimatyti su kitais asmenimis išvykę iš įkalinimo įstaigos

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 35 str.

Būtina pabrėžti, kad nuteistųjų pasimatymų skaičius su savo nepilnamečiais vaikais ar įvaikiais yra neribojamas.

Vidaus tvarkos taisyklių 85 ir 86 punktai nustato ne tik formalius pasimatymų ribojimus, bet ir atskleidžia bendrą Lietuvos įkalinimo sistemos logiką – socialiniai ryšiai yra pripažįstami svarbiais, tačiau jų palaikymas yra griežtai kontroliuojamas¹¹⁴.

Taisyklių 85 punktas įtvirtina aiškią pasimatymų trukmę, atsižvelgiant į jų formą ir priežiūros lygį, taip pat numato galimybę, kad pagal 84 punktą pasimatymai gali vykti paeiliui be pertraukos:

- nuotoliniai ir nekontaktiniai pasimatymai negali viršyti 4 val.
- prižiūrimi pasimatymai – 6 val.
- neprižiūrimi pasimatymai – 48 val.

Privalu pažymėti, kad BVK 39 str., 2 dalyje nustatytas pasimatymų laikas apibrėžia vieno pasimatymo trukmę, o vidaus taisyklėse įtvirtintos trukmės nurodo maksimalų leidžiamą pasimatymų laiką, kai jie suteikiami vienas po kito.

Taisyklių 86 punktas nustato, kas gali dalyvauti pasimatyme ir kokiomis sąlygomis – ne daugiau kaip trys asmenys, išskyrus atvejus, kai nuteistasis turi daugiau vaikų. Svarbu pabrėžti, jog pagal BVK 39 str. 5 dalį specialiose bausmės atlikimo patalpose, leidžiama pasimatyti tik su sutuoktiniu arba sugyventiniu.

Praktikoje pasitaiko nemažai skundų dėl pasimatymų suteikimo tvarkos, ir kai kurie jų lėmė papildomas Seimo kontrolierių patikras. Viena iš atvejų pareiškėjas neturėjo galimybės susitikti su dukra, nes Vilniaus kalėjime, vienai nuteistųjų grupei buvo taikomos kitokios pasimatymų suteikimo taisyklės nei nustatyta Vidaus taisyklėse – vietoj 83 punkte numatyto šešių dienų per savaitę pasimatymų suteikimo grafiko, buvo taikomas penkių

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 1R-444 „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo“. TAR, 2022, 27599.

dienų grafikas. Toks nukrypimas nuo taisyklių lėmė, kad pareiškėjo teisė pasimatyti su dukra buvo apribota¹¹⁵.

Seimo kontrolieriai savo tyrime pažymėjo, kad įkalintų asmenų ryšiai su artimaisiais (tėvais, sutuoktiniais, gyvenimo partneriais, vaikais ir kt.) yra vienas svarbiausių veiksnių, padedančių pasiruošti išėjimui į laisvę ir sulaikančių nuo nusikalstamo elgesio. Dėl šios priežasties įkalinimo įstaigų administracija turėtų elgtis rūpestingai ir padėti jų žinioje esantiems nuteistiesiems palaikyti adekvačius kontaktus su išoriniu pasauliu bei suteikti jiems tinkamą paramą šiems kontaktams palaikyti¹¹⁶.

2024 m., siekiant stiprinti nuteistųjų santykius su šeimos nariais, visuose Lietuvos kalėjimuose buvo organizuotos „Šeimų dienos“. Aštuoniuose kalėjimuose surengti 25 renginiai, kurių metu vaikai turėjo galimybę susitikti su laisvės atėmimo bausmę atliekančiomis mamomis ir tėvais, kartu žaisti ir praleisti laiką. Šios iniciatyvos tikslas – skatinti šeimos vientisumą ir sudaryti sąlygas nuteistiesiems palaikyti tvirtus šeimyninius ryšius net sudėtingomis aplinkybėmis. Tikimasi, kad tokie renginiai taps nuolatine praktika, padedančia palaikyti ir stiprinti tėvų ir vaikų tarpusavio ryšius¹¹⁷.

2.4 Nevyriausybinių organizacijų veikla

Nevyriausybinės organizacijos (toliau – NVO) yra ne pelno siekiančios organizacijos, kurios veikia nepriklausomai nuo nacionalinės valdžios. Dažnai jos steigiamos kaip labdaros organizacijos ir paprastai ypač aktyviai veikia tokiose srityse kaip kova su skurdu, sveikatos priežiūros problemomis, grėsmėmis aplinkai ir socialine atskirtimi¹¹⁸.

Nuteistųjų resocializacijos procese labai svarbus visuomenės įsitraukimas ir palaikymas. Tam, kad visuomenė geriau suvoktų įkalinimo įstaigų darbo svarbą ir žinotų dalyvavimo nuteistųjų socialinės reabilitacijos procese galimybes, būtina skleisti informaciją apie valstybės įstaigų atliekamą veiklą bei nevyriausybinių įstaigų, asociacijų ir savanorių įsitraukimą. Nors nuteistųjų resocializacijos procesas nukreiptas į pačius nuteistuosius, jo

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2025 m. balandžio 10 d. pažymą Nr. 4D-2024/1-1428 Dėl X skundo prieš Lietuvos kalėjimų tarnybos Vilniaus kalėjimą“.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos kontrolieriaus 2025 m. gegužės 15 d. pažyma Nr. D-2025/2.1-331 „Dėl suimtųjų ir nuteistųjų pasimatymų organizavimo tvarkos Lietuvos kalėjimų tarnybos Vilniaus kalėjime“.

¹¹⁷ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) *2024 m. veiklos ataskaita* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

¹¹⁸ Eures (EUropean EmPloyment Services). Nevyriausybinių organizacijos – kas, kur ir kodėl? [interaktyvus]. https://eures.europa.eu/ngos-what-why-and-where-2017-07-03_lt

nauda yra svarbi ne tik jiems, bet ir visuomenei¹¹⁹. Nevyriausybinių organizacijų bendradarbiauja su įkalinimo įstaigomis ir prisideda prie resocializacijos proceso, atstovauja visuomenės moraliniams principams ir vertybėms. Tokių įstaigų veikla susijusi su kasdienėmis rutinomis, kurių tikslas – mažinti įtampą, ugdyti charakterį ir savęs pažinimą, taip pat silpninti įkalinimo ir izoliacijos poveikį¹²⁰.

Miklosi ir Juhasz nuomone, NVO atlieka svarbų vaidmenį dėl keleto priežasčių:

- dažnai valstybiniame sektoriuje trūksta kvalifikuotų ir patyrusių specialistų, todėl NVO, prisijungdamos prie įkalinimo sistemos, gali suteikti reikalingų žmogiškųjų išteklių;
- NVO tam tikras užduotis gali atlikti efektyviau, nes nėra susietos administraciniais įsipareigojimais ar profesine rutina;
- NVO nėra apribotos veiklos sričių ribomis, būdingų viešajam sektoriui;
- NVO yra efektyvesnės ir lankstesnės nei valstybinės organizacijos laiko planavimo ir profesinių klausimų atžvilgiu bei gali pasiūlyti alternatyvas;
- NVO, dažniausiai veikiančios savanoriškais pagrindais, rengia socialines ir profesinio tobulėjimo programas kalėjimuose – pavyzdžiui, mokymus, dirbtuves ar profesinių įgūdžių ugdymo užsiėmimus;
- kai kurios NVO nacionaliniu ar tarptautiniu lygiu, imasi teisinių veiksmų, gindamos įkaltintų asmenų teises¹²¹.

Kankinimų prevencijos asociacijos leidinyje, teigiama, kad nacionalinės NVO ne tik aktyviai prisideda prie resocializacijos proceso, bet ir turi prisidėti prie įkalinimo institucijų veiklos ir įkaltintų asmenų kalinimo sąlygų stebėsenos¹²². Jungtinių Tautų standartinių minimalių kalinių elgesio taisyklių 83 taisyklė numato, kad kalėjimuose turi būti įdiegta dviejų rūšių reguliarių kalėjimų ir bausmių vykdymo tarnybų patikrinimų sistema:

- vidiniai arba administraciniai patikrinimai, kuriuos atlieka centrinė kalėjimų administracija;
- išoriniai patikrinimai, kuriuos vykdo nuo kalėjimų administracijos nepriklausomos institucijos.

¹¹⁹ Žilinskienė. Laima ir TUMILAITĖ, Renata (2011) Resocializacijos modeliai ir jų taikymas. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2(29), 298.

¹²⁰ WAKAI, Wabi Wilson (2024) The Role of Non – Governmental Organizations in the Rehabilitation and Reintegration of Detainees in Cameroon: Implications on Communities and Prisons. *Commonwealth Law Review Journal*, 10, 7 – 8.

¹²¹ MIKLOSI Marta ir JUHASZ, Erika (2019) The Role of Education and NGOs in the Reintegration of Inmates in Hungary. *International Journal of Bias Identity and Diversities in Education*, 4(1), 108 – 109.

¹²² The Association for the Prevention of Torture (2025 – 11 – 10). *Monitoring places of detention: a practical guide for NGOs* [interaktyvus] <https://www.apt.ch/sites/default/files/publications/monitoring-guide-for-ngos-en.pdf>

Šių institucijų tikslas - užtikrinti, jog kalėjimai būtų valdomi pagal galiojančius įstatymus, teisės aktus, politiką ir procedūras, siekiant įgyvendinti bausmių vykdymo bei pataisos įstaigų tikslus ir apsaugoti įkalintų asmenų teises¹²³.

Tokia pati nuostata atsispindi ir Europos kalėjimų taisyklių VI dalyje 93.1 ir 93.2 punktuose – kalinimo sąlygas ir elgesį su kaliniais turi stebėti nepriklausoma organizacija ar organizacijos, o jų atliktų tyrimų rezultatai turi būti skelbiami viešai. Šios nepriklausomos stebėsenos organizacijos turi būti skatinamos bendradarbiauti su tarptautinėmis organizacijomis, kurioms įstatymai suteikia teisę lankyti kalėjimus¹²⁴.

Lietuvos Respublikos nevyriausybinų organizacijų plėtros įstatymo 2 straipsnis NVO apibrėžia kaip nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų valdymo nepriklausomą, savanoriškumo pagrindais įsteigtą visuomenės ar jos grupės naudai veikiančią viešąją juridinį asmenį, kurio tikslas nėra siekti politinės valdžios ar įgyvendinti vien tik religinius tikslus¹²⁵. Šio įstatymo 5 straipsnis pažymi, jog valstybės ir savivaldybės institucijos turi bendradarbiauti su NVO, teikdamos informaciją apie savo veiklą, konsultuodamosi, bei kartu sprendamos aktualius klausimus, taip pat finansuodamos NVO projektus; pagal nustatytas tvarkas institucijos, NVO prašymu, gali konsultotis dėl rengiamų teisės aktų projektų¹²⁶. Toks įstatymo formulavimas rodo, jog Lietuvoje yra skatinamas dialogas tarp valstybinių institucijų ir pilietinės visuomenės.

Atlikus LKT ir buvusio Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2018 – 2024 m. veiklos ataskaitų analizę matyti, kad iki 2021 m. ataskaitose nepateikta informacijos apie veiklas ir bendradarbiavimą su NVO, o tik nuo 2021 m. buvo pristatytas planuojamas kurti NVO dalyvavimo nuteistųjų resocializacijos procese modelis. Tais pačiais metais penkios NVO išreiškė norą dalyvauti šio modelio kūrime ir jau birželio mėnesį buvo pasirašytos penkios bendradarbiavimo sutartys.

2022 m. buvo pateiktos šešiolika paraiškų iš kurių su penkiomis NVO sudarytos finansavimo sutartys : VšĮ Žmogiškųjų išteklių stebėsenos ir plėtros biuru, Viešąja įstaiga „Gebu“, VšĮ Nacionaliniu socialinės integracijos institutu, Vilniaus arkivyskupijos Caritu bei Vilniaus šeimos centru. Tais pačiais metais buvo parengtas ir patvirtintas „Projektų

¹²³ United Nations General Assembly Resolution A/RES/70/175 (2015 – 11- 13). *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)* [interaktyvus] <https://docs.un.org/en/A/RES/70/175>

¹²⁴ Council of Europe (2015 – 11 – 13) *European Prison Rules* [interaktyvus] <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>

¹²⁵ Lietuvos Respublikos nevyriausybinų organizacijos plėtros įstatymas. 2013 gruodžio 19 d. Nr. XII – 717. Valstybės žinios TAR, 2014, 18.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos nevyriausybinų organizacijos plėtros įstatymas. 2013 gruodžio 19 d. Nr. XII – 717. Valstybės žinios TAR, 2014, 18.

skirtų Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis koncepcijai įgyvendinti, atrankos konkurso organizavimo“ tvarkos aprašas.

2023 m. su NVO buvo pasirašytos dar šešios projektų įgyvendinimo sutartys, kurios vykdytos Pravieniškių 1-ajame ir Vilniaus kalėjimuose: teikiamos paslaugos priklausomybių problemų turintiems nuteistiesiems, vedamos elgesio korekcijos programos smurtinius nusikaltimus įvykdžiusiems asmenims, taip pat finansinio raštingumo užsiėmimai, teikiamos teisininkų, psichologų, socialinių darbuotojų konsultacijos, teikiama pagalba nuteistiesiems atkuriant ryšius su šeima. Be to, iki 2023 m. gruodžio toliau buvo įgyvendinami 2022 m., pradėti projektai, o iš viso buvo pasirašytos 86 bendradarbiavimo sutartys su NVO ir savanoriais¹²⁷

Pagal LKT 2024 m. veiklos ataskaitoje pateiktus duomenis per 2024 m. kalėjimuose buvo sudarytos 148 sutartys su savanoriais/NVO nariais siekiant pasidalyti gerąja patirtimi, taip pat organizuoti 8 renginiai savanoriams/NVO – atvirų durų dienos.

2024 m. kovo 28 d. pasirašytos sutartys su trimis NVO – VšĮ Prirašytos rankos, Kauno arkivyskupijos Caritu ir Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugija, dėl veiklos vykdymo Kauno Kalėjimo pusiaukelės namuose. Sutarties pagrindu NVO įsipareigojo vesti šviečiamojo pobūdžio užsiėmimus, mokymus bei grupines veiklas, renginius, orientuotus į nuteistųjų resocializaciją ir integraciją į visuomenę, taip pat socialines konsultacijas ir teikti pagalbą užsienio piliečiams.

Per 2024 m. Lietuvos Raudonojo kryžiaus savanoriai pravedė nuteistiesiems pirmosios pagalbos ir civilinės saugos mokymus; Kauno arkivyskupijos „Caritas“ atstovė pravedė paskaitas nuteistiesiems „Emocinis raštingumas. Tvirti santykiai“, „Stereotipiniai mąstymo šaltiniai“; VšĮ Prirašytos rankos savanoriai skaitė paskaitą „Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo principai, taikomos metodikos, prevencinė kontrolė“ bei organizavo filmo „Lošėjas“ peržiūrą ir analizę, taip pat vedė mokymus „Asmenybės raida ir veiksniai, trukdantys asmenybės vystymuisi“¹²⁸.

2025 m., LKT internetiniame puslapyje pateiktoje informacijoje, buvo skelbtas konkursas, skirtas finansuoti NVO, veikiančias socialinių įgūdžių ugdymo bei emocinės/psichologinės pagalbos srityse¹²⁹. Įgyvendinant tokius projektus gali būti

¹²⁷ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 - 06). *Lietuvos kalėjimų tarnybos veikla 2025 – 07 – 17* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

¹²⁸ Lietuvos kalėjimų tarnyba ir Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos (2025 – 11 – 12) 2018 – 2024 veiklų ataskaitos [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

¹²⁹ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) *Skelbiamas NVO projektų atrankos konkursas* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/naujienos/skelbiamas-nvo-projektu-atrankos-konkursas-Rbv/>

finansuojamos veiklos, susijusios su nuteistųjų socialinių įgūdžių ugdymu ir palaikymu; nuteistiesiems organizuojamais mokymais; socialinių ryšių stiprinimo priemonėmis, informacija apie priklausomybių ligas bei gydymo ir reabilitacijos būdų sklaidą; psichologo ir (ar) psichoterapeuto pagalba; nusikalstamo/probleminio elgesio korekcijos programomis taikomoms nuteistiesiems¹³⁰.

Projektų vykdymas numatytas nuo 2025 m. rugsėjo 22 d. iki 2025 lapkričio 28 d.¹³¹ Vilniaus kalėjime ir Pravieniškių 1-ajame kalėjime.

LKT finansavimą skyrė tik vienai iš keturių organizacijų – Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ projektui „Rudens susitikimai – pokyčio link“. Likę trys projektai įtraukti į nefinansuotinių projektų sąrašą: VšĮ „Integracijos iniciatyvos“ projektas „CONSENTUS“, VšĮ Nacionalinės integracijos instituto projektas „Nuteistųjų socialinės integracijos strategijos“ ir VšĮ „Lithuanian Shorts“ projektas „Kino kelionės Vilniaus kalėjime 2025“¹³².

Vertinant ataskaitose pateiktus duomenis, galima teigti, kad nuo 2021 m. iki 2025 m. bendradarbiavimas tarp įkalinimo įstaigų ir NVO plėtėsi – nuo pavienių projektų ir sutarčių iki platesnio dalyvavimo nuteistųjų resocializacijos procese. Didėjantis projektų ir sutarčių skaičius, platesnis veiklų ratas, tik patvirtina, kad NVO tampa reikšminga įkalinimo sistemos dalimi ne tik resocializacijos procese, bet ir rodo didėjančią sistemos atvirumą bei pilietinės visuomenės įsitraukimą.

Nors NVO įsitraukimas rodo didėjančią įkalinimo sistemos atvirumą, visgi svarbu paminėti, jog Lietuvoje jos nevykdo oficialios įkalinimo įstaigų žmogaus teisių stebėsenos. Pagal Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymą, teisę vykdyti nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose pagal Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, turi Seimo kontrolieriai¹³³. Siekdami užkirsti kelią kankinimui ar kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ar baudimui, Seimo kontrolieriai prevencijos tikslais gali nuolat lankytis laisvės apribojimo vietose. Tuo tarpu NVO įstatyme, nevyriausybinių organizacijų, nėra numatytos kaip subjektai atliekantys stebėjimus įkalinimo įstaigose. Todėl Lietuvoje NVO

¹³⁰ Lietuvos kalėjimų tarnybos 2025 m. liepos 21 d. įsakymas Nr. V – 647 „Dėl nevyriausybinių organizacijų dirbančių socialinių įgūdžių ugdymo ir emocinės/psichologinės pagalbos teikimo srityje, projektų atrankos konkurso nuostatų patvirtinimo“. TAR, 2025, 13091.

¹³¹ Tuo metu kai rašomas šis magistro darbas vykdomas projektas dar vyko.

¹³² Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 11) Dėl nevyriausybinių organizacijų projektų finansavimo rezultatų [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/naujienos/del-nevyriausybinu-organizaciju-projektu-finansavimo-rezultatu-SXF/>

¹³³ Lietuvos Respublikos seimo kontrolierių įstatymas. 1998 gruodžio 3 d., VIII – 950. Valstybės žinios, 1988, 110 – 3024.

neapima nepriklausomos kalinimo sąlygų stebėsenos, kuri priskirta valstybės institucijoms, o jų vaidmuo apsiriboja resocializacijos, švietimo, emocinės paramos, socialinių įgūdžių ugdymo ir reintegracijos į visuomenę veiklomis.

Apibendrinant, Lietuvos bausmių vykdymo sistema pamažu pereina nuo tradicinio, griežtai uždaro įkalinimo modelio prie atviresnės, resocializacijai orientuotos praktikos. BVK 4 str. įtvirtintas atvirumo principas teoriškai įpareigoja bausmes vykdyti taip, kad į procesą turėtų būti įtraukiamas valstybės institucijos, savivaldybės, NVO, verslas ir bendruomenė, o nuteistieji turėtų daugiau galimybių palaikyti ryšius su visuomene. Šis principas turėtų mažinti izoliacijos žalą ir leisti efektyviau ruošti grįžimui į laisvę.

Praktiškai įkalinimo atvirumas Lietuvoje realizuojamas per atviro tipo bausmės atlikimo vietas ir pusiaukelės namus. Jie suteikia daugiau judėjimo laisvės, galimybių dirbti ar mokytis už įstaigos ribų ir palaikyti socialinius ryšius. Vis dėlto šių įstaigų plėtra nėra nuosekli: dalis projektų priklausė nuo Norvegijos finansavimo, strateginiai planai keitėsi, o planuojamas vietų skaičiaus didinimas kelia riziką dėl nuteistųjų susitelkimo ir galimos subkultūros formavimosi. Be to, visuomenės požiūris išlieka dviprasmiškas – dalyje vietovių pusiaukelės namams aktyviai prieštaraujama, tai rodo menką pasitikėjimą resocializacijos priemonėmis.

Darbo ir mokymosi sritys yra vienos iš esminių atvirumo elementų, tačiau jų įgyvendinimas taip pat nevienodas. Nors teisiškai numatyta galimybė dirbti už įkalinimo įstaigos ribų ir kaupti socialinį stažą, praktikoje tokios galimybės suteikiamos ribotam nuteistųjų skaičiui, dažniausiai nekvalifikuotuose darbuose. Mokymasis taip pat prieinamas, tačiau aukštojo mokslo srityje vis dar juntami administraciniai ribojimai ir techninės kliūtys. Statistikos duomenys rodo, kad didžioji dalis nuteistųjų yra žemo išsilavinimo, tačiau realiai mokosi tik mažiau nei trečdalis.

Ryšių su šeima palaikymo mechanizmai – trumpalaikės išvykos, pasimatymai – formaliai suderinti su resocializacijos tikslais, tačiau vis dar ribojami griežtais kriterijais. Kai kurios BVK nuostatos pripažintos prieštaraujančiomis Lietuvos Konstitucijai, o tai rodo, kad įkalinimo atvirumo reguliavimas nėra nuoseklus ir ne visuomet atitinka žmogaus orumo ir lygybės principus.

NVO vaidmuo Lietuvoje pastaraisiais metais didėja, tačiau jų indėlis vis dar priklauso nuo projekcinio finansavimo, jos neatlieka nepriklausomos kalinimo sąlygų stebėsenos. Todėl NVO veikla apsiriboja resocializacijos programomis, bet ne platesne kalėjimų sistemos nepriklausoma kontrole.

Įkalinimo atvirumo kryptis Lietuvoje formaliai įtvirtinta ir palaipsniui įgyvendinama, tačiau realūs rezultatai išlieka nevienodi. Sistemoje matyti tiek žingsniai į priekį – atviresnis režimas, platesnės galimybės dirbti ir mokytis, didesnis NVO įsitraukimas – tiek struktūriniai trūkumai: visuomenės skepticizmas, riboti resursai, fragmentiški sprendimai ir praktinės kliūtys, kurios neretai mažina atvirumo principo poveikį.

3. ĮKALINIMO ATVIRUMO PRAKTIKA SKANDINAVIJOS VALSTYBĖSE

Skandinavijos šalys – Norvegija, Švedija, Danija - tarptautiniu mastu dažnai apibūdinamos kaip išskirtinai humaniško ir progresyvaus įkalinimo modelio pavyzdys. Skandinavijos šalių kalėjimai išsiskiria savo humanišku, socialine orientacija ir stipria reabilitacine kryptimi. Tokią išvadą atspindi daugybė rodiklių: palyginti mažas kalinių skaičius, aukštas kalinių teisių standartų lygis, platus socialinės paramos priemonių taikymas, atviros įkalinimo formos ir žemas recidyvizmo rodiklis.

Skandinavijos kalėjimai laikosi normalizavimo principo, kuris reiškia, kad kalėjimo sąlygos turėtų – kiek įmanoma – priminti sąlygas už kalėjimo ribų. Šis principas taip pat pabrėžia, kad kasdienis gyvenimas kalėjime turi būti grindžiamas veiklomis, skatinančiomis asmenis atsisakyti nusikalstamo elgesio – tiek per profesinę veiklą, tiek per dalyvavimą reabilitacijos programose¹³⁴, o ne papildomu teisių ar orumo apribojimu. Svarbi šio modelio dalis yra įkalinimo atvirumas. Skandinavijos šalyse paplitę atviri kalėjimai, pereinamosios įstaigos, šeimyniniai vizitai, galimybė kaliniams palaikyti ryšį su šeima ir netgi išlaikyti darbą¹³⁵.

3.1 Atviro tipo įkalinimo įstaigos

Norvegijoje bausmių vykdymo tvarka reglamentuojama Bausmių vykdymo įstatymu (*norv. Straffegjennomføringsloven*), kuris nustato ne tik laisvės atėmimo bausmės principus, bet ir su jais susijusius klausimus – leidimus išvykti, pasimatymus, lygtinį paleidimą bei kitas priemones. Šio įstatymo esmė grindžiama dviem pagrindiniais tikslais: užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų padarymui ir užtikrinti, kad nuteistiesiems būtų sudarytos tinkamos, žmogaus orumą atitinkančios sąlygos¹³⁶. Pagal įstatymo nuostatas laisvės atėmimo bausmė Norvegijoje gali būti vykdoma keliose skirtingo saugumo lygio įstaigose: uždaruose kalėjimuose (su aukštu saugumo lygiu); atviruose kalėjimuose

¹³⁴ WESWASI, Enes AI (2025). *The Impact of Incarceration Quasi-Experimental Studies on Deterrence, Incapacitation, and Reintegration*. Doctoral dissertation, Criminology, Philosophy, Stockholm University. Stockholm. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24783.19363>, p. 37.

¹³⁵ HUMPHREYS, Bredan (2023) The Nordic carceral system: examining Scandinavian penal exceptionalism. *Nordic Review of International Studies*, 2, 76 – 77

¹³⁶ Norvegijos bausmių vykdymo įstatymas, Lov om fullbyrding av straff mv. (*straffegjennomføringsloven*) (2001) 1str.

(žemesnis saugumo lygis); pereinamuose namuose; už kalėjimo ribų specialiomis sąlygomis ir lygtinai¹³⁷.

Atviri kalėjimai Norvegijoje yra žemesnio saugumo lygio įkalinimo įstaigos, kuriose nenaudojama tiek daug fizinių apsaugos priemonių, kaip uždaruose kalėjimuose. Nors jų teritorija paprastai aptverta ir nuteistiesiems draudžiama ją palikti, vidinis režimas yra kur kas liberalesnis: kaliniai naktį nėra laikomi užrakinti individualiose kamerose, jiems suteikiama daugiau judėjimo laisvės bendrose patalpose. Šiose įstaigose ypatingas dėmesys skiriamas ryšių su visuomene palaikymui, todėl suteikiamos platesnės išvykų ir apsilankymų galimybės bei taikomos švelnesnės kontrolės priemonės¹³⁸.

Kita svarbi Norvegijos sistemos grandis - pereinamieji namai, kurie taip pat laikomi įkalinimo įstaigomis, tačiau savo režimu yra gerokai mažiau ribojantys. Tai tarpinė grandis tarp įkalinimo įstaigos ir savarankiško gyvenimo visuomenėje, užtikrinant nuteistųjų nuoseklų perėjimą iš laisvės atėmimo aplinkos į laisvę. Į pereinamuosius namus gali būti siunčiami nuteistieji, kuriems paskirta bausmė iki vienerių metų arba tie, kurie jau atliko dalį bausmės aukštesnio saugumo lygio kalėjime. Sprendimai dėl perkėlimo yra priimami tik įvertinus, ar toks žingsnis neprieštarauja bausmės tikslams ir nekelia papildomos rizikos saugumui, taip pat ar nuteistasis turi potencialą pozityviai keistis.

Pereinamuose namuose dirbantys specialistai orientuojasi į nuteistųjų pasirengimą savarankiškam gyvenimui ir didelį dėmesį skiria gyvenimo įgūdžių, socialinių kompetencijų ir darbo gebėjimų stiprinimui, individualiai pagalbai, ryšiams su artimaisiais atkūrimui bei bendradarbiavimui su kitomis institucijomis. Tokio tipo įstaigos laikomos esmine resocializacijos proceso dalimi, nes būtent čia nuteistieji išmoksta valdyti kasdienes situacijas, su kuriomis susidurs jau būdami laisvėje¹³⁹.

Švedijoje įkalinimo įstaigos skirstomos į tris saugumo klases, atspindinčias tiek fizinio saugumo, tiek nuteistųjų keliamų rizikų valdymo lygiu. Aukščiausią – 1 saugumo klasę – sudaro griežčiausi uždaro tipo kalėjimai, skirti pavojingiausiems ir didžiausią riziką keliantiems asmenims; antrosios klasės įstaigos taip pat yra uždaros, tačiau jų saugumo lygis žemesnis – dalis jų yra aptvertos, kai kurios veikia kaip specializuotos gydymo įstaigos, o kitose vykdoma mišri resocializacinė veikla; trečioji saugumo klasė – atviro tipo

¹³⁷ ibid 10 str.

¹³⁸ Kriminalomsorgen (2025-11-27). Lavere sikkerhetsnivå [interaktyvus]. <https://www.kriminalomsorgen.no/lavere-sikkerhetsnivaa.518717.no.html>.

¹³⁹ Brå (2017) *Utlussning från anstalt. Rapport 2017:15*, 31 [interaktyvus] https://bra.se/download/18.3808406a192bd2f0b72911a/1730807580893/2017_15_Utlussning_fran_anstalt.pdf.

bausmės atlikimo įstaigos, kuriose nėra tiesioginių fizinių kliūčių pabėgti, neretai teritorija pažymima tik simboline tvora, skirta atskirti įstaigos ribas ir apsaugoti nuo pašalinių asmenų patekimo¹⁴⁰.

Svarbi Švedijos bausmių vykdymo sistemos dalis yra pereinamojo būsto centrai, skirti nuteistiesiems, kuriems reikalinga intensyvesnė priežiūra ir speciali pagalba siekiant sklandžiai pasirengti grįžimui į visuomenę. Į tokias įstaigas gali būti perkelti nuteistieji, atlikę ne mažiau kaip pusę bausmės, bet ne trumpiau nei tris mėnesius, jei individualus vertinimas rodo, kad jie nekels reikšmingos rizikos nusikalsti, vengti bausmės ar netinkamai elgtis. Be to nuteistasis privalo dirbti, gydytis arba dalyvauti mokymuose, studijose ar kitose organizuotose veiklose, kurios paprastai trunka 20 - 40 valandų per savaitę¹⁴¹.

Pereinamojo būsto centrų gyventojams galioja aiškiai apibrėžtas judėjimo režimas. Judėjimas leidžiamas tik nustatytu laiku – dažniausiai vykstant į darbą ar mokymus ir grįžtant iš jų. Papildomai suteikiama 12 – 16 valandų per savaitę kasdienėms reikmėms, tokioms kaip apsipirkimas ar dalyvavimas savipagalbos grupių susitikimuose. Be šių trumpų išėjimų, gali būti skiriamos ir ilgesnės išvykos – paprastai ne daugiau kaip keturis kartus per mėnesį, iki trijų parų trukmės¹⁴².

Vienas iš Švedijos kalėjimų išskirtinumų yra, kad Kalėjimų ir probacijos tarnyba gali pasitelkti įmones, asociacijas, bendrijas ar fondus pereinamojo būsto paslaugoms teikti. Tokios organizacijos, kurios teikia pereinamojo būsto paslaugas privalo informuoti Kalėjimų ir probacijos tarnybą apie veiklos eigą; konsultuotis su Kalėjimų ir probacijos tarnyba svarbiais klausimais; nedelsiant pranešti, jei nuteistasis nesilaiko nustatytų sąlygų ar nevykdo pareigų, susijusių su parengiamojo paleidimo priemonėmis¹⁴³.

Danijoje laisvės atėmimo bausmės vykdymas grindžiamas principu, kad bausmė paprastai atliekama atviro tipo kalėjime, nebent yra priežasčių pasirinkti griežtesnį režimą¹⁴⁴. Pagal

¹⁴⁰ Kriminalvarden (2025-11-27) Sakerhetsklass [interaktyvus]. <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse/sakerhetsklass/>.

¹⁴¹ Kriminalvarden (2025-11-27) KVFS 2022:1 Kriminalvårdens föreskriter om andring i Kriminalvårdens föreskriter och allmänna råd (KVFS 2011:05) om verkställighet av frivårdspåföljder [interaktyvus] <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/regelverk/kvfs-20221---kriminalvardens-foreskriter-om-andring-i-kriminalvardens-foreskriter-och-allmanna-rad-kvfs-20115-om-verkstallighet-av-frivardspafoljder.pdf>

¹⁴² Švedijos laisvės atėmimo bausmių vykdymo įstatymas Fångelselag (2010:610) 11 kap. 4 §

¹⁴³ ibid.

¹⁴⁴ GOV.UK (2025-11.24) Information pack for British national arrested or detained in Denmark [interaktyvus] <https://www.gov.uk/government/publications/denmark-prisoner-pack/information-pack-for-british-nationals-arrested-or-detained-in-denmark#Danish-judicial-system>

Danijos Bausmių vykdymo įstatymo (dan. Strafffuldbyrdesloven) 7 skyriaus 22 str. 2 dalyje atviras kalėjimas laikomas pagrindine įkalinimo bausmės atlikimo forma, o uždaras kalėjimas skiriamas tik tais atvejais, kai dėl bausmės trukmės ar kitų aplinkybių tai laikoma būtina. Paprastai bausmė gali būti skiriama atlikti uždareme kalėjime, jei jos trukmė ilgesnė nei penkeri metai, tačiau net ir tokiais atvejais nuteistasis gali būti nukreipiamas į atvirą kalėjimą, jeigu visos turimos informacijos analizė rodo, kad toks sprendimas nėra rizikingas¹⁴⁵.

Danijos kalėjimų sistema pasižymi progresyviu bausmės atlikimo modeliu, kuriame Kriminalinės priežiūros įstaiga gali nuspręsti nuteistąjį perkelti atlikti bausmę į savo gyvenamąją vietą su intensyvia priežiūra arba į pereinamojo tipo kalėjimą, jeigu atitinkamos sąlygos leidžia tai padaryti. Perkėlimui būtina, kad nuteistasis būtų atlikęs bent trečdalį bausmės, nekeltų rizikos piktnaudžiauti suteiktomis galimybėmis, o teisėsaugos interesai tam neprieštaraus. Be formalių kriterijų, nuteistasis turi atitikti ir tam tikrus socialinius kriterijus: turėti tinkamą veiklą (darbą, mokslus ar kitą užimtumą), stabilų pragyvenimo šaltinį ir tinkamas gyvenimo sąlygas. Jei nuteistasis, perkeliamas atlikti bausmės į savo namus ir ten gyvena kartu su kitais suaugusiais asmenimis, būtinas ir jų sutikimas, kadangi intensyvi priežiūra daro tiesioginę įtaką kasdieniam namų ūkiui¹⁴⁶.

3.2 Darbas ir mokslas

Norvegijoje kaliniai , kiek tai praktiškai įmanoma, turi galimybę dalyvauti darbe, mokymuose, programose ar kitose veiklose. Kriminalinės priežiūros tarnyba negali įpareigoti suimtųjų dalyvauti šiose veiklose, tačiau ji gali įpareigoti juos prisidėti prie būtinos tvarkos palaikymo ar kitų ūkinių darbų kalėjime¹⁴⁷.

Įkalinantieji ir nuteistieji turi tokias pačias teises į švietimą kaip ir visi kiti Norvegijos gyventojai, todėl Kriminalinės priežiūros tarnyba yra atsakinga už tai, kad būtų sudarytos realios galimybės gauti įstatymo garantuotą mokslą. Ji, kartu su kalėjimų mokyklomis, yra atsakinga už tai, kad būtų rastas sprendimas, suderinantis mokymosi teisę ir pareigą su kalėjimo saugumo reikalavimais. Tokie nuteistieji, kurie atlieka bausmę bendruomenėje, turi naudotis savo gyvenamosios vietos savivaldybės ar apskrities siūlomomis bendrojo

¹⁴⁵ Danijos bausmių vykdymo įstatymas Strafffuldbyrdesloven, LBK nr 201 af 28/02/2023

¹⁴⁶ ibid. 78 – 80 str.

¹⁴⁷ Norvegijos bausmių vykdymo įstatymas Lov om fullbyrding av straff mv. (straffegjennomføringsloven) (2001) 49 str.

ugdymo paslaugomis, kaip ir visi kiti visuomenės nariai¹⁴⁸. Ir nors viena ar kita forma prieiga prie mokslo yra užtikrinama, visgi skaitmeninių mokymosi priemonių prieiga yra ribojama dėl saugumo. Iš to kyla iššūkis rasti tinkamą pusiausvyrą tarp teisės į ugdymą ir saugomo reikalavimų.

2024 m. buvo pradėtas skaitmeninis projektas „Utvei“, kuris sudarė galimybes 25 mokiniams Agderio kalėjime, Mandalio padalinyje, naudotis moderniomis skaitmeninėmis priemonėmis. Toks projektas sustiprino įkalintųjų skaitmeninius įgūdžius ir pagerino pasirengimą mokslui ir darbui po bausmės atlikimo. Vertinimai parodė, kad mokymas tapo labiau individualizuotas, o tiek mokiniai, tiek mokytojai pastebėjo aukštesnę mokymosi kokybę ir prieinamumą. Šio projekto sėkmingumas lėmė, kad jis toliau tęsiamas ir 2025 m. kituose kalėjimų padaliniuose¹⁴⁹.

Pagal Bausmių vykdymo įstatymo 18 str., kriminalinės priežiūros tarnyba privalo sudaryti sąlygas, kad įkalintieji dienos metu turėtų pakankamą veiklą pasiūlą. Tokią pasiūlą daugiausia sudaro: darbas, mokymasis, dalyvavimas kriminalinės priežiūros programose.

2024 m. pateiktoje Kriminalinės priežiūros ataskaitoje nurodyta, kad įstaigose su aukšto saugumo lygiu užimtumo rodiklis siekė 73 proc., o įstaigose su žemesnio saugumo lygiu – 93 proc.

2024 m. didžiausią kalinių aktyvinimo dalį sudarė darbo veikla, po jos – mokykla. Pastebėta, kad:

- siek tiek sumažėjo mokymuisi skirtų dienų, palyginant su 2023 m.;
- padaugėjo leidimų mokytis ar dirbti už kalėjimo ribų;
- išplėstas bendradarbiavimas tarp darbo veiklos padalinių ir profesinių mokyklų – mokyklos naudoja darbo veiklą kaip praktinio mokymo vietą.

Nepaisant pažangos, vienas iš pagrindinių iššūkių išlieka kvalifikuotų darbuotojų pritraukimas į darbo veiklos padalinius. Nepaskirtos pareigybės neigiamai veikia šių padalinių rezultatus ir užimtumo tikslų įgyvendinimą¹⁵⁰.

Švedijoje nuteistiesiems turi būti sudarytos sąlygos dalyvauti užimtumo veiklose – darbe, švietime, mokymuose, programose susijusiose su nusikalstamo ar žalingo elgesio keitimu

¹⁴⁸ Danmarks Fængsler (2025-11-25) *Uddannelse* [interaktyvus]
<https://danmarksfaengsler.dk/straf/faengsel/afsoning-af-faengselsdom/uddannelse/>

¹⁴⁹ Kriminalomsorgen (2025 – 11- 20) Årsrapport 2024 [interaktyvus]
https://img3.custompublish.com/getfile.php/5421652.823.ajslub7ubpwmj7/Årsrapport_2024_Kriminalomsorgen_oppslag.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no

¹⁵⁰ ibid.

arba kitoje struktūruotoje veikloje. Tokią galimybę turi sudaryti kalėjimas, tačiau nuteistieji privalo atlikti arba dalyvauti jiems paskirtoje užimtumo veikloje. Išskiriamos penkios pagrindinės veiklų grupės: švietimas, darbas, kalėjimo ūkio darbai, reabilitacinis gydymas ir kita struktūruota veikla, o kiekvienam nuteistajam paprastai nustatoma 30 – 40 valandų tokio užimtumo per savaitę¹⁵¹.

Švietimas vykdomas specialiuose mokymosi padaliniuose (*šved. Larcentrum*), veikiančiuose visose Švedijos įkalinimo įstaigose. Juose siūlomas suaugusiųjų švietimas, profesinis mokymas ir švedų kalbos kursai imigrantams, kas ypač svarbu ir dėl užsieniečių ir dėl to, kad maždaug pusė kalinių yra įgiję tik pagrindinį išsilavinimą. Kai kuriose įstaigose suteikiama galimybė studijuoti universitete nuotoliniu būdu, tačiau tokiomis galimybėmis dažniausiai naudojasi nuteistieji, kurių bausmės trukmė yra pakankamai ilga¹⁵². Taip pat Švedijos Kriminalinės priežiūros tarnyba bendradarbiauja su Švedijos Užimtumo tarnyba siekdama, kad įkalinti asmenys, atsižvelgiant į jų esamas galimybes, galėtų pasinaudoti darbo rinkos priemonėmis. Viena svarbiausių priemonių yra darbo rinkos mokymai organizuojami daugelyje įkalinimo įstaigų, tačiau jie gali būti vykdomi tik tuo atveju, jei jie orientuoti į paklausias profesijas ir realias įsidarbinimo galimybes po bausmės atlikimo¹⁵³.

Greta švietimo, siūlomos įvairios darbo veiklos – nuo medžio apdirbimo dirbtuvių iki prekių pakavimo ar kasdinių kalėjimo ūkio darbų, tokių kaip maisto gamyba ar patalpų tvarkymas¹⁵⁴.

Danijoje nuteistieji taip pat turi teisę, taip pat ir pareigą būti užimti – dirbti, mokytis ar dalyvauti kitoje patvirtintoje veikloje, kaip numatyta Danijos bausmių vykdymo įstatyme 38 str. Užimtumo laikas turi atitikti bendras darbo rinkos normas, įskaitant galimus viršvalandžius, todėl paprastai nuteistieji dirba ar mokosi penkias dienas per savaitę¹⁵⁵.

¹⁵¹ Kriminalvården (2025-11-28) Utbildning och arbete [interaktyvus] <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/utbildning-och-arbete/>

¹⁵² Skolinspektionen (2025-11-27) *Årsrapport 2012: Skolans kvalitetsarbete ger möjlighet till förändring* [interaktyvus]

<https://www.skolinspektionen.se/beslutsrapporter/publikationer/regeringsrapporter/2013/arsrapport-2012-skolans-kvalitetsarbete-ger-mojlighet-till-forandring/>

¹⁵³ Kriminalvården (2025-11-24) *Pågående fou-projekt* [interaktyvus] https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/pagaende-fou-projekt.pdf

¹⁵⁴ WESWASI, Enes AI (2025). *The Impact of Incarceration Quasi-Experimental Studies on Deterrence, Incapacitation, and Reintegration*. Doctoral dissertation, Criminology, Philosophy, Stockholm University. Stockholm. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24783.19363>, p. 37.

¹⁵⁵ Danijos bausmių vykdymo įstatymas Straffuldbyrdsloven, LBK nr 201 af 28/02/2023 4 str. 1 ir 2 dalys.

Atviruose kalėjimuose kaliniai paprastai dalyvauja bendruomenėje vykstančiose programose naudodamiesi dienos išvykimo leidimais. Kadangi tokie leidimai suteikiami bausmės pabaigoje, bausmės pradžioje mokymas vis dar vyksta pačiame kalėjime.

Šiuolaikinis mokymasis neatsiejamas nuo technologijų, ypač interneto. Danijos kalėjimuose atvirų kalėjimų mokymo patalpose yra sudaryta galimybė naudotis internetu, o kai kurie nuteistieji gali turėti internetą savo kambaryje, ypač jei mokosi kursuose, kurių kalėjimo mokykla negali pasiūlyti¹⁵⁶.

Uždaruose kalėjimuose švietimo plėtrą riboja mažas kiekis grupinių patalpų, ribotos galimybės naudotis technologijomis. Tačiau visi Danijos uždari kalėjimai siūlo suaugusiųjų bendrąjį išsilavinimą, danų kalbos, matematikos ir anglų kalbos mokymą.¹⁵⁷

2024 m. ombudsmeno išvadose pabrėžta, kad nors ir kaliniams suteikiama galimybė mokytis, tačiau kai kuriose įkalinimo įstaigose trūksta kursų įvairovės, nuoseklumo, informacijos apie mokymosi galimybes¹⁵⁸.

Tačiau praktikoje kalėjimų situacija skiriasi. CPT vizitų metu nustatyta, kad Enner Mark kalėjime užimtumo organizavimas vertintinas itin palankiai – 86 proc. kalinių turėjo galimybę dirbti, mokytis ar dalyvauti kitose veiklose. Tam sudaryta moderni infrastruktūra, įvairios dirbtuvės, mokymosi ir terapijos erdvės, sporto salės ir lauko zonos. Tuo tarpu kitose įstaigose situacija gerokai prastesnė: Vakarų ir Nyborg kalėjimuose tik trečdalis ar pusė kalinių turėjo galimybę užsiimti bet kokia veikla, o nuotolinio mokymosi galimybės buvo ypač ribotos dėl saugumo apribojimų, neleidžiančių tęsti mokslų aukštesnėse nei devintos klasės programose. Tai tiesiogiai mažino nuteistųjų galimybes siekti kvalifikacijos, reikalingos sėkmingai reintegracijai į visuomenę¹⁵⁹

3.3 Trumpalaikiai išvykimai

Norvegijoje nuteistiesiems numatyta kelių rūšių laikini išėjimo leidimai, kurių suteikimo sąlygos priklauso nuo bausmės atlikimo ir konkrečių poreikių. Įprastam laikinam išėjimo

¹⁵⁶ Danmarksfængsler (2025-11-25) *Kriminalforsorgens Statistik 2024* [interaktyvus] <https://danmarksfængsler.dk/wp-content/uploads/2025/09/kriminalforsorgens-statistik-2024-webtilgaengelighedsversion.pdf>

¹⁵⁷ Nordic Council of Ministers (2005). *Nordic Prison Education. A lifelong learning perspective*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, p.38

¹⁵⁸ Folketingets Ombudsmand (2025). *Temarapport om tilsynsbesøg på voksenområdet i 2024* [interaktyvus] <https://www.ft.dk/samling/20241/almindel/REU/bilag/261/3044932/index.htm>

¹⁵⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-23) *Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b2bb49>.

leidimui gauti nuteistasis turi būti atlikęs ne mažiau kaip trečdalį paskirtos bausmės, bet ne trumpiau, kaip keturis mėnesius, o per metus gali būti skiriama iki aštuoniolikos tokių dienų. Nuteistiesiems, kurie turi vaikų ir kai leidimo suteikimas laikomas būtinu vaiko interesams, ši riba gali būti padidinta iki trisdešimties dienų, tačiau tokiu atveju gali būti reikalaujama papildomų dokumentų, patvirtinančių, kad papildomos dienos iš tiesų užtikrintų vaiko gerovę¹⁶⁰.

Greta įprasto leidimo, taikomas ir trumpalaikis (*nor. korrtidsperm*) išėjimo leidimas, kuris gali trukti iki penkių valandų ir nėra įskaitomas į bendrą išėjimų kvotą. Toks leidimas suteikiamas tik tada, kai siekiamas tikslas negali būti įgyvendintas pasinaudojus įprastu išėjimu ir tik nuteistiesiems, kurie jau yra pasiekę teisę gauti įprastą leidimą

Be šių formų, Norvegijos sistema numato ir vadinamąjį gerovės (*nor. velferds*) leidimą esant ypač svarbioms ir dokumentuotoms aplinkybėms, dažniausia susijusioms su reikšmingais įvykiais artimiausioje šeimoje – gimdymu, laidotuvėmis, sunkia liga ar kitomis neeilinėmis situacijomis. Šio leidimo suteikimas gali būti svarstomas net ir tais atvejais, kai nuteistasis dar nėra pasiekęs termino įprastam leidimui, tačiau būtina įrodyti, kad jo buvimas yra reikšmingas ir padeda spręsti kilusią situaciją. Paprastas noras pamatyti šeimą be aiškios išimtinės priežasties, nėra laikomas pakankamu pagrindu.

Galiausiai, išimtiniais atvejais gali būti suteikiama bausmės atlikimo pertrauka (*nor. straffavbrudd*), leidžianti laikinai sustabdyti bausmės vykdymą. Toks sprendimas priimamas tik esant rimtoms priežastims – sunkiam nuteistojo sveikatos sutrikimui, ūmiai sunkiai artimojo ligai, gimdymui ar kitoms ypatingoms aplinkybėms. Per pertraukos laikotarpį bausmės vykdymas yra sustabdomas, o galutinė paleidimo data automatiškai nukeliama tiek dienų, kiek truko pertrauka¹⁶¹.

Praktikoje Norvegijos ombudsmenas, nagrinėjantis nuteistųjų skundus, 2025 m. balandžio 30 d. išnagrinėjo nuteistojo skundą, kuriame vertino kalėjimo atsisakymą suteikti gerovės leidimą po sunkios avarijos, per kurią buvo sužaloti jo tėvas ir senelis, o šeimos namas sudegė. Regiono kalėjimas sprendimą grindė tuo, kad nuteistasis neįrodė galintis realiai padėti situacijai. Ombudsmenas nustatė, kad toks kriterijus yra neteisingas: įstatymas reikalauja vertinti įvykio rimtumą ir subjektyvią reikšmę, o ne praktinę pagalbos galimybę. Todėl nuteistojo prašymas turi būti nagrinėjamas iš naujo.

Pagal Norvegijos bausmių vykdymo kodekso 33 straipsnį gerovės leidimas gali būti suteikiamas esant „ypatingoms ir svarbioms priežastims“. Teisės šaltiniai aiškiai nurodo du

¹⁶⁰ For Fangers Pårørende (2025-11-25) *Ofte stilte spørsmål* [interaktyvus] <https://ffp.no/ofte-stilte-sporsmal/>

¹⁶¹ *ibid.*

pagrindus vertinimo kriterijai: objektyvus įvykio rimtumas ir subjektyvi jo reikšmė nuteistajam.

Regiono kalėjimas padarė teisinę klaidą, nes reikalavo įrodyti, kad nuteistasis galėtų „pagerinti“ situaciją – tokio reikalavimo teisės aktai nenumato. Net kai nuteistasis fiziškai negali padėti (pvz., artimieji gydomi ligoninėje), rimta trauma ar nelaimė šeimoje vistiek gali sudaryti pakankamą pagrindą išvykai. Šiuo atveju avarija ir sunkūs sužalojimai aiškiai atitinka „ypatingų ir svarbių priežasčių“ esmę¹⁶²

Vadovaudamasi ombudsmeno išvada, Kriminalinės justicijos tarnyba dar kartą išnagrinėjo nuteistojo prašymą ir suteikė pareiškėjui gerovės leidimą dviems paroms, taip pat skyrė papildomą laiką kelionei¹⁶³.

Švedijoje, siekiant palengvinti nuteistojo pasirengimą grįžti į visuomenę, suteikiama galimybė trumpam išvykti iš kalėjimo (*šved. permissioner*), jei jis yra atlikęs ne mažiau kaip ketvirtadalį paskirtos bausmės, bet ne trumpiau kaip du mėnesius, ir nėra akivaizdžios rizikos, kad toks asmuo padarys naują nusikalstamą veiką, vengs tolesnio bausmės vykdymo ar kitaip netinkamai elgsis. Nuteistiesiems atliekantiems laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos, šis laikotarpis apskaičiuojamas taip, tarsi jiems būtų paskirta aštuoniolikos metų laisvės atėmimo bausmė. Esant ypatingoms aplinkybėms leidimas gali būti suteikiamas ir nesusėjus minimaliam terminui.

Papildomai numatyta galimybė skirti specialių leidimų trumpam išvykti iš kalėjimo dėl ypač svarbių ir humaniškų priežasčių, kai poreikio negali patenkinti įprastas leidimas. Tokiais atvejais vertinama individuali rizika, susijusi su galimu nusikalstamu elgesiu, bausmės vengimu ar kitais drausmės pažeidimais. Nuteistieji taip pat gali būti laikinai išleidžiami, jei jų atvykimo reikalauja valstybinė institucija.

2024 m. Švedijoje buvo suplanuoti 19 524 leidimai išvykti, tai yra beveik 1900 daugiau nei ankstesniais metais, ir net 99 proc. jų buvo sėkmingai įvykdyti. Pažeidimai¹⁶⁴ sudarė 4 proc. visų išėjimų ir atitiko ankstesnių metų tendencijas¹⁶⁵.

¹⁶² Sivilombudet (2025-11-24) *Avslag på søknad om veferdspemisjon* [interaktyvus] <https://www.sivilombudet.no/uttalelser/avslag-pa-soknad-om-veferdspemisjon-fra-fengsel/>

¹⁶³ Sivilombudet (2025-11-24) *Avslag på søknad om veferdspemisjon* [interaktyvus] <https://www.sivilombudet.no/uttalelser/avslag-pa-soknad-om-veferdspemisjon-fra-fengsel/>

¹⁶⁴ Pažeidimu laikoma situacija, kai leidimas neįvykdomas pagal nustatytas sąlygas arba nuteistasis negrįžta į įkalinimo įstaigą nustatytu laiku.

¹⁶⁵ Kriminalvarden (2025-11.25) *KOS 2024 Kriminalvård och statistik* [interaktyvus] https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2024---kriminalvard-och-statistik.pdf.

Danijoje nuteistiesiems gali būti suteikiamas leidimas laikinai išeiti už kalėjimo ribų, jei toks išėjimas turi konkretų tikslą ir Kriminalinės justicijos tarnyba įvertina, kad nėra rizikos, jog nuteistasis pasinaudos suteikta galimybe padaryti naują nusikaltimą ar negrįš laiku. Kai kuriais atvejais leidimai vykdomi su Kriminalinės justicijos darbuotojo palyda, ypač jei individuali rizika vertinama kaip didesnė arba jei išėjimo tikslas reikalauja papildomos kontrolės¹⁶⁶.

2024 m. Danijos kalėjimuose ir areštinėse buvo suteikta 24 677 leidimai išvykti, kurių tikslai buvo labai įvairūs:

- 17 proc. sudarė išėjimai mokymuisi arba darbui;
- 39 proc. – apsilankymams pas šeimą;
- 26 proc. – apsilankymams pas gydytoją.

Daugiau nei du trečdaliai suteiktų leidimų – 76 proc., buvo iš atviro tipo kalėjimų. Didžioji dalis išėjimų įvyksta be pažeidimų, o bendras pažeidimų rodiklis 2024 m. siekė 1,5 proc. Pažeidimai apima skirtingo pobūdžio nusižengimus : naujos kriminalinės veiklos padarymą; negrįžimą laiku, pabėgimą nuo palydinčio darbuotojo; vėluojantį grįžimą, kitus pažeidimus, įkaitant grįžimą apsvaigus nuo alkoholio ar narkotikų¹⁶⁷.

Leidimai gali būti suteikiami įvairiais tikslais. Dažniausiai nuteistiesiems leidžiama:

- kas trečią savaitgalį – aplankyti šeimą ar draugus, jei yra įvykdyti reikalavimai;
- specialiais atvejais – kai sunkiai serga artimieji, vyksta laidotuvės, teismo posėdžiai, medicininiai patikrinimai ir pan.;
- dienos išvykos – kai kasdien leidžiama išvykti mokymosi ar darbo tikslais¹⁶⁸.

Tačiau įstatymas numato griežtesnes taisykles nuteistiesiems atliekantiems laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos arba tiems, kuriems paskirtas prevencinis įkalinimas už veiką, už kurią galėtų būti skiriama laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė. Pagal įstatymo 49a str. tokie asmenys negali gauti išėjimo leidimų tol, kol neatliko bent dešimties metų bausmės, išskyrus atvejus, kai išėjimas suteikiamas dėl ypatingo, išimtinio tikslo arba kai individualus pavojingumo vertinimas rodo, kad toks išėjimas gali būti leidžiamas saugiai¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Danmarksfængsler (2025-11-28) *Information on serving prison sentence* [interaktyvus] <https://danmarksfængsler.dk/wp-content/uploads/2019/01/afsoning-engelsk.pdf>

¹⁶⁷ Danmarksfængsler (2023-11-25) *Kriminalforsorgens Statistik 2024* [interaktyvus] <https://danmarksfængsler.dk/wp-content/uploads/2025/09/kriminalforsorgens-statistik-2024-webtilgaengeliversion.pdf>.

¹⁶⁸ Prison Studies (2025-11-26) *The Danish Prison and Probation Service – in brief* [interaktyvus] https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/inbrief_updateddec.2012.pdf

¹⁶⁹ Danijos bausmių vykdymo įstatymas Straffuldbyrdelsesloven, LBK nr 201 af 28/02/2023

3.4 Lankytojai

Norvegijoje nuteistiesiems gali būti leidžiama priimti lankytojus, tačiau pasimatymų kontrolė priklauso nuo įkalinimo įstaigos saugumo lygio. Aukšto saugumo padaliniuose visi apsilankymai yra kontroliuojami, nors kontrolės gali būti atsisakyta jei nėra saugumo rizikos.

Žemesnio saugumo įkalinimo įstaigose ar pereinamuose namuose pasimatymai kontroliuojami tik tada, kai to reikalauja saugumo sumetimai. Kontrolė gali būti vykdoma įvairiomis formomis: darbuotojo buvimu pasimatymo metu, pokalbio klausymu, stikline pertvara ar draudimu užmegzti fizinį kontaktą. Jei pokalbio klausymas laikomas būtinu, nuteistajam ir lankytojui gali būti nurodyta bendrauti kalba, kurią supranta įstaigos personalas. Esant poreikiui, gali būti taikoma ir daugiau nei viena kontrolės priemonė¹⁷⁰.

Norvegijos sistema numato, kad nuteistasis pateikia sąrašą asmenų, su kuriais nori susitikti. Į sąrašą gali būti įtraukta iki keturių asmenų, tačiau artimiausi giminaičiai – tėvai, broliai, seserys, seneliai, sutuoktinis, partneris ir vaikai – laikomi vienu asmeniu. Visi lankytojai turi būti patvirtinti kalėjimo administracijos, o po šio patvirtinimo jie privalo pateikti individualų prašymą dėl pasimatymo leidimo. Jei prašymą teikiantis asmuo yra teistas, ypač už narkotikų nusikaltimus, leidimas dažniausiai nesuteikiamas, tačiau, jei nuo teistumo praėję daugiau nei penkeri metai, pasimatymas gali būti leidžiamas, dažniausiai taikant papildomas kontrolės priemones¹⁷¹.

Norvegijos teisėje numatytas ypatingas dėmesys vaikų apsilankymams. Įstatymas įpareigoja organizuoti juos kuo švelnesniu, vaikui palankiu būdu, užtikrinti tinkamas patalpas, žaislus ir žaidimus visų amžiaus grupių vaikams. Skirtingose įstaigose pasimatymų patalpos gali labai skirtis – nuo nedidelių pasimatymų kambarių iki moderniai įrengtų pasimatymų namelių su lauko erdvėmis. Pastaraisiais metais matomas aiškus pagerėjimas, susijęs su vaikams skirtų pritaikytų erdvių kūrimu, daugiausia dėl to, kad įvesta vaikų reikalų koordinatoriaus (*nor. barneansvarlig*) pareigybė¹⁷².

CPT konstatavo, kad nors Norvegijos kalėjimų infrastruktūra yra aukštos kokybės, išlieka tam tikrų iššūkių. Didelis atstumas iki įkalinimo įstaigų ypač apsunkina šeimų galimybes lankyti nuteistuosius, tad vizitai vyksta retai. Be to, kai kuriuose padaliniuose

¹⁷⁰ Norvegijos bausmių vykdymo įstatymas Lov om fullbyrding av straff mv. (straffegjennomføringsloven) (2001) 20 str.

¹⁷¹ For Fangers Pårørende (2025-11-25) *Ofte stilte spørsmål* [interaktyvus] <https://ffp.no/ofte-stilte-sporsmal/>

¹⁷² *ibid.*

trūksta galimybių intymiems pasimatymams ar tam pritaikytų apartamentų su nakvyne, o tai riboja artimųjų ryšių palaikymą¹⁷³.

Švedijoje nuteistieji turi teisę priimti lankytojus tiek, kiek tai gali būti tinkamai ir saugiai suorganizuota, tačiau lankymas gali būti ribojamas, tais atvejais, kai jis kelia saugumo grėsmę, kurios neįmanoma panaikinti kontrolės priemonėmis; kai apsilankymas galėtų trukdyti nuteistojo reintegracijai į visuomenę arba kai toks kontaktas gali būti žalingas pačiam nuteistajam ar kitiems asmenims. Esant saugumo poreikiui, pasimatymai gali būti kontroliuojami – personalas gali dalyvauti vizito metu, vizitas turi vykti personalui suprantama kalba, arba pasimatymas vykdomas specialiai įrengtame kambaryje, kuriame užtikrinama, kad nebūtų galimybės perduoti draudžiamų daiktų¹⁷⁴.

Pasimatymai paprastai vyksta nustatytu lankymo metu ir dažniausiai trunka nuo vienos iki keturių valandų, o lankytojams, atvykstantiems iš tolimesnių regionų, gali būti leidžiama praleisti su įkalintuoju pusdienį ar visą dieną. Uždaro tipo įstaigose pasimatymai organizuojami specialiuose pasimatymų kambariuose, o didesnėse įkalinimo įstaigose yra įrengti ir pasimatymų butai, suteikiantys galimybę nuteistiesiems praleisti daugiau laiko su šeima. Dauguma Švedijos kalėjimų taip pat turi vaikams pritaikytas lankymo patalpas, siekiant užtikrinti palankią aplinką nepilnamečiams lankytojams¹⁷⁵.

CPT 2021 m. ataskaitoje¹⁷⁶ pažymima, kad kai COVID-19 pandemijos laikotarpiu Švedijos kalėjimų ir probacijos tarnyba laikinai taikė uždarų, per fizinę pertvarą vykdomų pasimatymų praktiką. Komitetas pripažino, kad tokie apribojimai gali būti pateisinami ekstremalios epidemiologinės situacijos metu, tačiau akcentavo, kad normalizavusis sveikatos situacijos aplinkybėms būtina grįžti prie atvirų pasimatymų kaip pagrindinės taisyklės, o uždarus pasimatymus palikti tik tais atvejais, kai tai neišvengiama dėl individualių saugumo rizikų¹⁷⁷.

Praktikoje Švedijos ombudsmenai yra tyrę situaciją, kai Hall kalėjimo saugumo skyrius suteikė pareiškėjui leidimą prižiūrimum pasimatymui su močiute, tačiau reikalavo,

¹⁷³ *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-23) Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b37399>

¹⁷⁴ Švedijos laisvės atėmimo bausmių vykdymo įstatymas Fångelselag (2010:610) 7 skyrius, 1,2,3 str

¹⁷⁵ Europris (2025-11-25). *Information sheet for swedish prisoners in the European Union* [interaktyvus]. <https://www.europris.org/wp-content/uploads/Sweden-EN-prisoner-information-sheet.pdf>

¹⁷⁶ 2026m numatyti nauji CPT lankymai Švedijoje.

¹⁷⁷ *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-23) Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680a3c256>

kad pokalbiai vyktų personalui suprantama kalba. Kadangi močiutė švediškai nekalbėjo, o kalėjimas atsisakė skirti vertėją, pasimatymas daugiau kaip dvejus metus buvo faktiškai neįmanomas. Ombudsmenas nustatė, kad Hall kalėjimas turėjo neteisėtą praktiką ir nerašytą taisyklę niekada nesamdyti išorinių vertėjų, nors teisės aktai aiškiai reikalauja tai daryti, jei personalas nesupranta kalbos.

Įstaiga taip pat neteisingai tvarkė pareiškėjo skundus ir prašymus: neteisingai informavo, kad atsakymo „negalima apskūsti“; pavėlavo perduoti skundą teismui, nesugebėjo priimti formalaus sprendimo dėl peržiūros. Buvo nustatyta, kad kalėjimo administracija propagavo neteisėtą vertimo paslaugų praktiką, faktinį pasimatymų uždraudimą ir netinkamą skundų ir prašymų tvarkymą, dėl to iš ombudsmenų buvo skirta griežta kritika Hall kalėjimui. Pareiškėjui, po ombudsmenų įsikišimo, buvo suteiktas pasimatymas su močiute¹⁷⁸.

Danijoje nuteistieji gali priimti lankytojus tik gavę specialų leidimą, kuris išduodamas konkrečiai įstaigai ir gali būti nesuteikiamas, jei lankytojas turi tam tikro pobūdžio teistumą. Atvykstantys lankytojai yra apieskomi, siekiant užkirsti kelią draudžiamų daiktų patekimui į kalėjimą. Įstatymai numato, kad nuteistieji turi teisę bent kartą per savaitę gauti ne trumpesnę kaip vienos valandos pasimatymą, o praktikoje dažnai sudaromos galimybės susitikti ilgiau ir lanksčiau¹⁷⁹.

Tačiau nuteistiesiems laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos, pirmuosius dešimt metų apsilankymai gali būti suteikiami tik gavus specialų kriminalinės priežiūros leidimą, ir dažniausiai tik tiems artimiesiems ar asmenims, su kuriais nuteistasis palaikė ryšį iki suėmimo, o kitų asmenų apsilankymai leidžiami tik esant išskirtinėms aplinkybėms¹⁸⁰.

2024 m. Danijos ombudsmeno atliktas Danijos kalėjimų patikrinimas parodė, kad turimi ištekliai leidžia kriminalinės justicijos sistemai užtikrinti pasimatymų organizavimą pakankamai geru lygiu. Buvo įvertinta, kad įstaigos paprastai stengiasi suteikti nuteistiesiems galimybę gauti pasimatymą kas savaitę, o ten, kur įmanoma, pasimatymų trukmė ilginama. Vis dėlto nustatyta, kad kai kurios vaikų pasimatymams skirtos patalpos nėra jaukios ir tinkamai pritaikytos nepilnamečiams. Ombudsmenas taip pat pažymėjo, kad

¹⁷⁸ Joriksdagens ombudsmannen (2025-11-27). *Om tolkning av bl.a. övervakade besök på Kriminalvårdens säkerhetsavdelningar. Även allvarlig kritik mot anstalten Hall för hanteringen av en intagens beviljade besökstillsatånd m.m.* [interaktyvus] https://www.jo.se/app/uploads/resolve_pdfs/1779425_93-2024beslutwebb.pdf

¹⁷⁹ ANKER, Annie Sofie Tegnger ir WILDEMAN, Christopher (2021) Family Visitation Patterns during Incarceration in Denmark. *Journal of Family Issues* [interaktyvus] <https://doi.org/10.1177/0192513X21991187>.

¹⁸⁰ Danijos bausmių vykdymo įstatymas Straffuldbyrdsloven, LBK nr 201 af 28/02/2023

institucijos paprastai skiria dėmesį nuteistiesiems, kurie palaiko itin ribotą kontaktą su išoriniu pasauliu, ir siekia padėti jiems stiprinti socialinius ryšius, pavyzdžiui informuodamos apie galimybę pasinaudoti lankytojų savanorių paslaugomis¹⁸¹.

CPT taip pat nustatė, kad Danijos kalėjimuose sudaromos palyginti geros sąlygos palaikyti ryšius su artimaisiais. Nuteistieji gali gauti bent vieną vizitą per savaitę, trunkantį ne mažiau kaip valandą, o praktikoje vizitai dažnai būna ilgesni. Esant galimybei, suteikiami papildomi vizitai (iki dviejų per savaitę), o vizitų patalpos visose tikrintose įstaigose vertinamos kaip geros, ypač Enner Mark kalėjime, kuriame yra tiek trumpalaikių, tiek ilgalaikių pasimatymų kambariai. Taip pat sudaroma galimybė kaupti vizitų laiką tiems kaliniams, kurių šeimos gyvena toli¹⁸².

3.5 Nevyriausybės organizacijos

Norvegijoje nevyriausybiniis sektorius atlieka svarbų vaidmenį grįžimo į visuomenę procese, prisidedamas tiek prie kasdinių veiklų organizavimo, tiek prie ilgalaikės socialinės integracijos. Įvairios savarankiškos organizacijos teikia pokalbių grupes, užimtumo veiklas, darbo įgūdžių mokymus ir paramą pereinant į savarankišką gyvenimą, o Kriminalinės priežiūros tarnyba vis aiškiau mato poreikį plėsti bendradarbiavimą ne tik su NVO, bet ir su privačiu sektoriumi bei verslo organizacijomis, kad būtų užtikrinta visapusiška pagalba nuteistiesiems. Tarp aktyviausių partnerių išsiskiria tokios organizacijos kaip „Frelsesarmeen“ (liet. *Išganymo armija*) ir Norvegijos Raudonasis Kryžius, kurios teikia kursus ir organizuoja veiklas įvairiuose kalėjimuose¹⁸³.

CPT vizito metu taip pat pažymėta, kad Raudonasis Kryžius kalėjimuose vykde lankymo programą ir galėjo pasiūlyti asmenims galimybę pasikalbėti su savanoriais, taip mažinant socialinę izoliaciją. Be to, sulaikytiesiems buvo sudarytos sąlygos susisiekti su organizacijomis, kurios teikia pagalbą ir konsultacijas, įskaitant pagalbą prekybos

¹⁸¹ Folketingets Ombudsmand (2025). *Temarapport om tilsynsbesøg på voksenområdet i 2024* [interaktyvus] <https://www.ft.dk/samling/20241/almdele/REU/bilag/261/3044932/index.htm>

¹⁸² European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-23) *Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b2bb49>.

¹⁸³ Kriminalomsorgen (2025 – 11-20) Årsrapport 2024 [interaktyvus] https://img3.custompublish.com/getfile.php/5421652.823.ajslub7ubpwmj7/Årsrapport_2024_Kriminalomsorgen_oppslag.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no

žmonėmis aukomis. Informacija apie šias organizacijas buvo nuolat transliuojama per specialų informacinį televizijos kanalą gyvenamosiose patalpose¹⁸⁴.

Švedijoje kriminalinės priežiūros tarnyba aktyviai bendradarbiauja su NVO, kad papildytų valstybės teikiamas paslaugas ir sustiprintų nuteistųjų resocializacijos procesą. NVO šioje sistemoje veikia kaip tarpinė grandis tarp kalinio ir visuomenės, suteikdamos žmogišką, kasdienį kontaktą su asmenimis, kurie neatstovauja jokiai institucijai. Šios organizacijos veikia kaip tiltas tarp nuteistojo ir visuomenės.

NVO tikslas – suteikti įkalintiems asmenims¹⁸⁵ žmogišką, kasdienišką kontaktą su asmenimis, kurie neatstovauja jokiai institucijai. Bendradarbiaudami su šiomis organizacijomis siekiama pasinaudoti jų turimais ištekliais ir žiniomis, kad sustiprinti nuteistųjų socialinę situaciją ir būtų palengvinti nuteistųjų grįžimas į visuomenę. Savanoriškos organizacijos kalėjimuose rengia lankymo grupes, kurias sudaro specialiai apmokyti savanoriai, kurie siūlo pokalbius ir emocinį palaikymą, taip pat veda mokymus, studijų grupes ar kursus, bei siūlo paramą religinėse ar dvasinėse veiklose.

Be veiklų kalėjime, NVO vaidmuo ypač svarbus nuteistiesiems artėjant paleidimo dienai. Kai kurios organizacijos ne tik padeda pasiruošti sugrįžimui į visuomenę, bet ir gali sutikti asmenį paleidimo dieną, jei jis to pageidauja. Tai padeda užtikrinti, kad grįžimas į laisvę nebūtų staigus, o pereinamojo laikotarpio pagalba būtų nuosekli ir stabili¹⁸⁶.

Danijoje pastaraisiais metais politinis dėmesys vis labiau krypsta į viešojo ir savanoriško sektorių bendradarbiavimą, ypač per „bendrakūrimą“ (*dan. samskabelse*) ir viešojo – nevyriausybinių sektoriaus partnerystes. Daugybė savanoriškų organizacijų kasdien prisideda prie įkalintų ir lygtinai paleistų asmenų resocializacijos.¹⁸⁷

Be paramos ir pagalbos, kurią Kriminalinė tarnyba (*dan. Kriminalforsorgen*) privalo teikti nuteistiesiems, yra ir savanoriškų organizacijų grupė, prisidedanti prie resocializacinio darbo kriminalinėse institucijose.

¹⁸⁴ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-23) Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680b37399>

¹⁸⁵ Aut. pastaba nors reiktų paminėti, kad tiesioginis vertimas iš švedų kalbos būtų ne įkalintas asmuo, o klientas.

¹⁸⁶ Kriminalvarden (2025-11-25) Frivilligorganisationer [interaktyvus] <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse/frivilligorganisationer/>.

¹⁸⁷ OLESEN, Annette ir ROSENHOLM, Anders Brinck (2021). Frivillige organisationers resocialiserende arbejde i Kriminalforsorgens institutioner. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1(108), 60 [interaktyvus] <https://doi.org/10.7146/ntfk.v108i1.125564>

Danijoje egzistuoja kelios gana didelės, gerai įsitvirtinusios programos, tokios kaip Danijos Raudonojo Kryžiaus lankymo tarnyba (*dan. Besøgstjenesten*) ir *Primus Motor*, Socialinės teisinės pagalbos fondo (*dan. Den Social Retshjælps Fond*) „Fængselsrejseshold“ ir *Cafe Exit* mentorių programa. Be to, yra tokios iniciatyvos kaip Katalikų Bažnyčios veikla ir *Cafe Exit* moterų klubas, kurie veikia mažesnėse geografinėse teritorijose.

Organizacija SAVN kai kuriais atvejais suteikia kvalifikacinius mokymus, kad kalėjimo personalas galėtų vykdyti specifines programas, o *Cafe Exit* tokiu būdu įtraukia ir kalėjimo personalo darbuotojus. Toks bendradarbiavimas su savanoriškomis organizacijomis formalizuotas ir gali būti vykdomas įvairiais lygmenimis, o būtent šias didesnes organizacijas Kriminalinės tarnybos darbuotojai dažniausiai žino ir į jas atsižvelgia, kai kalba apie savanorių veiklą kriminalinėse institucijose¹⁸⁸.

Apibendrinant, Norvegijos bausmių vykdymo sistema pasižymi itin aukštu humanizacijos ir nuoseklaus perėjimo į laisvę lygiu. Atviri kalėjimai, pereinamieji namai ir platus laikino išėjimo leidimų pasirinkimas sudaro modelį, kuriame pagrindinis tikslas – užtikrinti sklandų, socialiai orientuotą grįžimą į visuomenę. Didelis dėmesys skiriamas švietimui, darbo rinkos integracijai ir individualizuotam darbui, o ombudsmeno institucija aktyviai formuoja praktiką.

Švedijos sistema remiasi saugumo klasėmis ir griežtu, struktūruotu užimtumo modeliu, kuriame kiekvienas nuteistasis privalo dalyvauti. Pereinamojo būsto centrai integruoja nuteistuosius į kasdienį visuomenės gyvenimą, o švietimas ir profesinis parengimas yra pagrindiniai resocializacijos įrankiai. Švedija išsiskiria stipriu NVO ir valstybės bendradarbiavimu bei itin aktyvia ombudsmeno kontrole, kuri realiai keičia įstaigų praktiką.

Danijoje bausmė pagal nutylėjimą atliekama atvirame kalėjime, o uždaras režimas naudojamas tik esant būtinybei. Sistema pasižymi plačiu darbo ir mokymo pasiūlos pasirinkimu ir stipria partneryste su savanoriškomis organizacijomis. Ombudsmeno teminės ataskaitos reguliariai nustato trūkumus ir koreguoja kalėjimų praktiką. Atviros patalpos, lankstūs pasimatymai ir didelis nuteistųjų pasitikėjimo lygis sudaro žmogaus orumą užtikrinantį modelį.

¹⁸⁸ OLESEN, Annette ir ROSENHOLM, Anders Brinck (2021). Frivillige organisationers resocialiserende arbejde i Kriminalforsorgens institutioner. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1(108), 64 [interaktyvus] <https://doi.org/10.7146/ntfk.v108i1.125564>

Lietuva norminiu lygiu turi panašumų su Skandinavijos šalimis – įstatymuose aiškiai įtvirtintos atviro tipo įstaigos, pusiaukelės namai, darbui ir mokslui skirti išėjimai, socialinės integracijos priemonės, bendradarbiavimas su NVO. Tačiau praktinis įgyvendinimas gerokai skiriasi: atviro tipo įkalinimo įstaigų tinklas yra ribotas, o plėtra lėtesnė, užimtumo ir švietimo galimybės labiau priklausomos nuo konkrečių įstaigos resursų ir nuteistųjų motyvacijos.

Skandinavijoje atvirumas yra ne išimtis, o visa bausmės filosofija, paremta pasitikėjimu, struktūruotu užimtumu ir aktyvia ombudsmenų priežiūra. Lietuva juda ta pačia kryptimi, tačiau išlieka aiškus skirtumas tarpt teisės aktų reguliacijos ir realios praktikos.

IŠVADOS

1. Įkalinimo atvirumo samprata yra kompleksinė ir susiformavo palaipsniui, kalėjimų sistemoms tolstant nuo griežtos izoliacijos ir fizinės prievartos link resocializacijos ir socialinės integracijos tikslų. Šiuolaikinėje baudžiamojoje justicijoje laisvės atėmimo bausmė suprantama ne vien kaip nubaudimas, bet ir kaip procesas, sudarantis galimybę keisti elgesį, ugdyti įgūdžius ir ruošti gyvenimui laisvėje. Fizinis įkalinimo atvirumas, realizuojamas per atvirus kalėjimus ir pusiaukelės namus, sudaro sąlygas mažesnei izoliacijai, didesnei judėjimo laisvei ir nuoseklesniam perėjimui iš kalėjimo į bendruomenę. Socialinis atvirumas – skaidrumas, viešumas, visuomenės požiūris ir žiniasklaidos kuriamas įvaizdis – lemia, kiek visuomenė pasirengusi priimti sugrįžtančius asmenis ir kiek pati sistema geba būtų atsakinga bei orientuota į žmogaus teises. Šių aspektų visuma rodo, kad įkalinimo atvirumas yra jungiamojo grandis tarp bausmės vykdymo ir realios socialinės reintegracijos, o ne vien techninis kalėjimų režimo klausimas.
2. Praktiškai įkalinimo atvirumas Lietuvoje realizuojamas per atviro tipo bausmės atlikimo vietas ir pusiaukelės namus. Jie suteikia daugiau judėjimo laisvės, galimybių dirbti ar mokytis už įstaigos ribų ir palaikyti socialinius ryšius. Vis dėlto šių įstaigų plėtra nėra nuosekli, be to ir visuomenės požiūris išlieka dviprasmiškas – dalyje vietovių pusiaukelės namams aktyviai prieštaraujama, kas rodo menką pasitikėjimą resocializacijos priemonėmis.
3. Darbo ir mokymosi sritys yra vienos iš esminių atvirumo elementų, tačiau jų įgyvendinimas taip pat nevienodas. Nors teisiškai numatyta galimybė dirbti už įkalinimo įstaigos ribų ir kaupti socialinį stažą, praktikoje tokios galimybės suteikiamos ribotam nuteistųjų skaičiui, dažniausiai nekvalifikuotuose darbuose. Mokymasis taip pat prieinamas, tačiau aukštojo mokslo srityje vis dar juntami administraciniai ribojimai ir techninės kliūtys.
4. Ryšių su šeima palaikymo mechanizmai – trumpalaikės išvykos, pasimatymai – yra vienos iš esminių įkalinimo atvirumo dalių, tačiau jų įgyvendinimas Lietuvoje išlieka ribotas dėl griežtų kriterijų ir nevienodos praktikos. Konstitucinio Teismo išaiškinimai, pripažinę kai kurias BVK nuostatas prieštaraujančiomis Lietuvos Konstitucijai, atskleidžia, kad dabartinis teisinis reguliavimas nėra pakankamai nuoseklus ir ne visuomet suderinamas su žmogaus orumo ir lygybės principais. Tai rodo, kad ryšių su šeima stiprinimas – nors ir laikomas būtina atvirumo priemone – praktikoje dar nevysiškai atliepia įkalinimo atvirumo esmę, kuri reikalauja individualizuoto, o ne formalizuoto požiūrio į socialinių ryšių palaikymą.

5. NVO vaidmuo Lietuvoje pastaraisiais metais stiprėja, o jų veikla prisideda prie resocializacijos bei įkalinimo atvirumo didinimo, tačiau jų indėlis vis dar ribojamas projekcinio finansavimo ir teisinių įgaliojimų trūkumo. Kadangi NVO neatlieka nepriklausomos kalinimo sąlygų stebėsenos, jų funkcijos apsiriboja socialinėmis programomis, o ne platesne sistemos kontrole. Todėl Lietuvoje stiprinamas socialinis atvirumo aspektas, tačiau institucinės priežiūros ir skaidrumo sritys išlieka silpnesnės.
6. Lyginamojo įkalinimo atvirumo analizė Lietuvoje ir Skandinavijos valstybėse parodė, kad nors Lietuvos teisinis reguliavimas turi panašumų su Skandinavijos šalių teisinius reguliavimus ir atvirumo taikymu kalėjimų sistemoje, praktikoje išlieka ryškus atotrūkis tarp deklaruotų nuostatų ir realiai veikiančių mechanizmų. Skandinavijos valstybės – Norvegija, Švedija, Danija – įkalinimo atvirumą taiko kaip visos bausmės filosofijos pagrindą: bausmė orientuota į palaipsnį grįžimą į visuomenę, nuoseklų perėjimą tarp įstaigų, intensyvų užimtumą, išplėstą švietimą ir darbu grindžiamą integraciją. Šiose sistemose veikia platus atvirų įkalinimo įstaigų tinklas, trumpalaikių išvykų institutas taikomas plačiai ir lanksčiai, o ombudsmenų institucijos aktyviai formuoja praktiką, užtikrindamos sisteminę priežiūrą.
7. Lietuva juda link didesnio įkalinimo atvirumo, tačiau šis procesas yra lėtesnis, neturintis institucinės tradicijos kaip Skandinavijos šalys ir labiau priklausomas nuo resursų.

PASIŪLYMAI

1. Plėsti atvirų įkalinimo įstaigų ir pusiaukelės namų tinklą, užtikrinant nuoseklų perėjimo procesą : didinti atviro tipo įkalinimo įstaigų skaičių; užtikrinti vienodą praktikos taikymą įstaigose; mažinti visuomenės pasipriešinimą komunikacijos priemonėmis; numatyti stabilų nacionalinį finansavimą, nelaukiant projektų.
2. Sukurti integruota užimtumo ir švietimo modelį, orientuotą į kvalifikacijos kėlimą, o ne tik į patį užimtumo faktą: stiprinti profesinio mokymo programas kalėjimuose; sudaryti palankesnes sąlygas mokslui aukštosiose mokyklose nuotoliniu būdu, integruoti nuteistuosius į viešojo ir privataus sektoriaus darbo rinką.
3. Sustiprinti Seimo kontrolierių ir kitų nepriklausomų institucijų vaidmenį: suteikti daugiau resursų Seimo kontrolierių įstaigai; įtraukti NVO į sisteminę išorinę kontrolę; užtikrinti, kad kiekviena įstaiga privalomai vykdytų Seimo kontrolierių rekomendacijas.
4. Didinti socialinių darbuotojų, psichologų, užimtumo specialistų skaičių, bei plėsti komunikacijos kampanijas apie reintegracijos svarbą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS AKTAI

Tarptautiniai teisės aktai

1. Council of Europe (2025 – 11 – 13) *European Prison Rules* [interaktyvus] <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>.
2. Danijos bausmių vykdymo įstatymas Straffuldbyrdelsesloven, LBK nr 201 af 28/02/2023
3. Jungtinės Tautos. (1955). Pirmasis JT nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamojo teisingumo kongresas: Minimalios elgesio su kaliniais taisyklės. *Ženeva: Jungtinės Tautos*.
4. Norvegijos bausmių vykdymo įstatymas Lov om fullbyrding av straff mv. (straffegjennomføringsloven) (2001)
5. Švedijos laisvės atėmimo bausmių vykdymo įstatymas Fångelselag (2010:610)
6. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 29 “Dėl priverstinio ar privalomojo darbo”. *Valstybės žinios*, 1996, 27-648.
7. United Nations General Assembly Resolution A/RES/70/175 (2025 – 11- 13). *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)* [interaktyvus] <https://docs.un.org/en/A/RES/70/175>.
8. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68 – 2497.

Nacionaliniai teisės aktai

9. Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos „Dėl nuteistųjų įtraukimo į darbinę veiklą tvarkos aprašas“. 2022 m. spalio 21 d. Nr. V – 368. TAR 2022, 21356.
10. Lietuvis kalėjimų tarnyba „Dėl Pusiaukelės namų veiklos aprašo patvirtinimo“. 2023 m. birželio 30 d. V-497/V-163. TAR, 2023, 13403
11. Lietuvos kalėjimų tarnybos 2022 m. vasario 7 d. įsakymas Nr. V – 28 „Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos strateginės veiklos gairės 2022 – 2030 m.“, 2022, V – 28.
12. Lietuvos kalėjimų tarnybos 2024 m. spalio 10 d. Įsakymas Nr. V - 842 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2022 m. vasario 7 d. įsakymo Nr. V – 28 „Dėl Kalėjimo departamento prie Lietuvos

Respublikos teisingumo ministerijos strateginės veiklos gairių 2022 – 2030 m. patvirtinimo“ pakeitimo“, 2024, V – 842.

13. Lietuvos kalėjimų tarnybos 2025 m. liepos 21 d. įsakymas Nr. V – 647 „Dėl nevyriausybinių organizacijų dirbančių socialinių įgūdžių ugdymo ir emocinės/psichologinės pagalbos teikimo srityje, projektų atrankos konkurso nuostatų patvirtinimo“. TAR, 2025, 13091.

14. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. birželio 27 d. Nr. IX – 994. *Valstybės žinios*, 2002, 73 – 3084

15. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33 – 104.

16. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. 2003 m. gruodžio 16 d. Nr. IX-1904. *Valstybės žinios*, 2004, 4-26.

17. Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijos plėtros įstatymas. 2013 gruodžio 19 d. Nr. XII – 717. *Valstybės žinios* TAR, 2014, 18.

18. Lietuvos Respublikos seimo kontrolierių įstatymas. 1998 gruodžio 3 d., VIII – 950. *Valstybės žinios*, 1988, 110 – 3024.

19. Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas. 1994 m. liepos 18 d. I-549. *Valstybės žinios*, 1994, 59-1153.

20. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 gruodžio 30 d. Įsakymas Nr. 1R-444 „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo“. TAR, 2022, 27599.

21. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 1R-444 „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo“. TAR, 2022, 27599.

TEISMŲ PRAKTIKA

Konstitucinio teismo jurisprudencija

22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimas. TAR Nr. KT47-N7/2024.

23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. kovo 18 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, KT13-S11/2025.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika

24. Lietuvos regionų administracinio teismo 2024 m. Spalio 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. el.2-7675-438/2024
25. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. sausio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA-101-261/2022.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

26. AMSTRONG, Andrea C. (2014). No prisoner left behind. Enhancing public Transparency of Penal Institutions. *Stanford Law & Policy Review*, (25), 435 – 476.
27. ANKER, Annie Sofie Tegnger ir WILDEMAN, Christopher (2021). Family Visitation Patterns during Incarceration in Denmark. *Journal of Family Issues*, 42(12), 2811-2834 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1177/0192513X21991187>.
28. BARRACHINA, Marta Marti (2019). Prisoners in the community: the open prison model in Catalonia. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 106 (2), 211-231.
29. Bendra.lt (2025 – 12 – 02) *Nuteistųjų įdarbinimas: darbas atliekant bausmę ir bilietas į geresnį rytojų, ir laisvės gurkšnis dienomis* [interaktyvus]. <https://www.bendra.lt/lt/nuteistuju-idarbinimas-darbas-atliekant-bausme-ir-bilietas-i-geresni-rytoju-ir-laisves-gurksnis-dienomis>
30. BENNET, Jamie (2006). The Good, the Bad, the Ugly: The Media in Prison Films. *The Howard Journal* 45(2), 97-115 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2006.00408.x>
31. BLAŽEVIČIUS, Jonas; USIK, Dmitrij ir ŠVEDAS, Gintaras (2004). *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo komentaras, I – V dalys (1 – 183 straipsniai)*. Vilnius: Teisės informacijos centras.
32. BOUGADI, Stavroula G. (2016). Fictional representation of prison in films and TV's series genre: public and academic perceptions of prison. *Forensic Research & Criminology International Journal* 2(1), 26 -29 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.15406/frcij.2016.02.00041>
33. BRAATZ, Erin E. (2024). Invisible Agencies: Transparency, oversight, and Accountability in the Carceral State. *Journal of Legislation and Public Policy* 27(1), 1-68.
34. BULOW, William ir DAGAN, Netanel (2021). From rehabilitation to penal communication: The role of furlough and visitation within a retributivist framework.

- Punishment & Society*, 23(3), 376 – 393 [interaktyvus].
<https://doi.org/10.1177/1462474520953676>
35. CLEMMONS, Naomi (2021). *Open Prisons, Prison staff and Prison Work: Exploring the distinct physical and social milieu of the open prison and the cultural adaptation to a different kind of prison work*. Doctoral dissertation, Philosophy, Canterbury Christ Church University. Canterbury.
36. Danmarks Fængsler (2025-11.28) Information on serving prison sentence [interaktyvus] <https://danmarksfængsler.dk/wp-content/uploads/2019/01/afsoning-engelsk.pdf>.
37. Danmarks Fængsler (2025-11-25) *Uddannelse* [interaktyvus] <https://danmarksfængsler.dk/straf/faengsel/afsoning-af-faengselsdom/uddannelse/>.
38. Eures (EUROpean Emloyment Services). *Nevyriausybės organizacijos – kas, kur ir kodėl?* [interaktyvus]. https://eures.europa.eu/ngos-what-why-and-where-2017-07-03_it
39. Europris (2025-11-25). *Information sheet for Swedish prisoners in the European Union* [interaktyvus]. <https://www.euopris.org/wp-content/uploads/Sweden-EN-prisoner-information-sheet.pdf>.
40. FAMM (2025-11-23). *Frequently asked questions about federal halfway houses & home confinement* [interaktyvus]. <https://famm.org/wp-content/uploads/2018/04/FAQ-Halfway-House-4.24.pdf>.
41. For Fangers Påførende (2025-11-25) *Ofte stilte spørsmål* [interaktyvus] <https://ffp.no/ofte-stilte-sporsmal/>
42. FOUCAULT, Michel (1998). *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*. Lietuva: Baltos lankos.
43. GARLAND, David ir SPARKS, Richard (2000). Criminology, social theory and the Challenge of our times. *The British Journal of Criminology*, 40(2), 189-204.
44. GERAGHTY, Sarah ir VELEZ, Melanie (2011) Bringing Transparency and Accountability to Criminal Justice Institutions in the South. *Stan. L. Poly Rev.*, 22(2), 455-488.
45. GERYBAITĖ, Gintarė (20025). Nuteistųjų resocializacija kalėjimų pusiaukelės namuose: nuteistųjų patirtis. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 30, 24 – 39. [interaktyvus]. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2025.30.2>
46. GOV.UK (2025-11.24) *Information pack for British national arrested or detained in Denmark* [interaktyvus] <https://www.gov.uk/government/publications/denmark-prisoner-pack/information-pack-for-british-nationals-arrested-or-detained-in-denmark#Danish-judicial-system>.

47. GOYAL, Pasikshit ir VEDULA, Kamish (2021) Understanding Open Prisons in India. *Economic and Political Weekly*, 56 (4), 1-17.
48. GRIFFITHS, Curt; DANDURAND, Yvon ir MURDOCH, Danielle (2007). The social Reintegration of offenders and crime prevention. *National Crime Prevention Centre. Research Reports* [interaktyvus]. <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/scl-rntgrtn/scl-rntgrtn-eng.pdf>
49. HUMPHREYS, Bredan (2023) The Nordic carceral system: examining Scandinavian penal exceptionalism. *Nordic Review of International Studies*, 2, 71-83.
50. JARUTIENĖ, Liubovė. Įkalintų aasmenų ryšiai su artimaisiais. Iš Sakalauskas, Gintautas; Jarutienė, Liubovė, Kalpokas, Vaidas ir Vaičiūnienė Rūta (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Teisės institutas, 221 – 240.
51. JUGOVIC, Aleksandar ir BOGETIC, Dragica (2017). The media and crime: from sensationalism to moral panic. Iš STEFANOVIČ, Ivana (sud.) (2017). *Judiciary and Media. International scientific thematic conference*. SERBIA: Institut of Criminological and Sociological Research, 101-113.
52. justice.govt.nz (2025 – 11- 09). *Transitional Housing: Evidence Brief* [interaktyvus]. <https://www.justice.govt.nz/assets/Transitional-Housing.pdf>.
53. Kriminalomsorgen (2025-11-27). *Lavere sikkerhetsnivå* [interaktyvus]. <https://www.kriminalomsorgen.no/lavere-sikkerhetsnivaa.518717.no.html>.
54. Kriminalvarden (2025-11-24) *Pågående fou-projekt* [interaktyvus] https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/pagaende-fou-projekt.pdf.
55. Kriminalvarden (2025-11-25) *Frivilligorganisationer* [interaktyvus] <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse/frivilligorganisationer/>.
56. Kriminalvarden (2025-11-27) *Sakerhetsklass* [interaktyvus]. <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse/sakerhetsklass/>.
57. Kriminalvården (2025-11-28) Utbildning och arbete [interaktyvus] <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/utbildning-och-arbete/>.
58. KVIESKIENĖ, Giedrė ir KATINAITĖ-LODH, Renata (2013). Nuteistųjų aukštojo mokslo studijos Lietuvoje ir užsienio šalyse: galimybės ir motyvai, *Pedagogika*, 110, 49 – 56.
59. Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 - 06). *Lietuvos kalėjimų tarnybos veikla 2025 – 07 – 17* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

60. Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 11) *Dėl nevyriausybinių organizacijų projektų finansavimo rezultatų* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/naujienos/del-nevyriausybiniu-organizaciju-projektu-finansavimo-rezultatu-SXF/>
61. Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) *Skelbiamas NVO projektų atrankos konkursas* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/naujienos/skelbiamas-nvo-projektu-atrankos-konkursas-Rbv/>.
62. LRT.lt (2025 – 11-10). „Aš čia ne gyvenu, aš čia sėdžiu “. *LRT, lt pusiaukelės namuose išgirdo patarimą domeikaviškiams nepanikuoti* [interaktyvus]. https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2164686/as-cia-ne-gyvenu-as-cia-sedziu-lrt-lt-pusiaukeles-namuose-iscirdo-patarima-domeikaviskiams-nepanikuoti?srsId=AfmBOopGo7tQjq6jCEPSgnzLkbUUXFs_S1UPTsoaS5wWkBbxv7tWuh_4.
63. MACANOVIC, Nebojša (2024). Resocialization and Reintegration of Convicted Individuals: Possibilities and Challenges. *Life in prison Conference. Keynote paper* 2024,57-62.
64. MANTOUVALOU, Virginia (2024) Work in prison: Reintegration or exclusion and exploitation? *European Labour Law Journal*, 15(3), 409 – 425.
65. MARDER, Ian D, LAPOUGE Magali, GARRIHY Joe ir kt. (2021). Empirical research on the impact and experience of open prisons: state of the field and future directions. *Prison service Journal*, 256, 3-9.
66. MARTI, Marta (2019). Prisoners in the community: the open prison model in Catalonia. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 106 (2), 211–231, [interaktyvus]. <http://dx.doi.org/10.7146/ntfk.v106i2.124777> ;
67. McNALLY, Gerry (2019). James P. Organ, the Irish System and the Origins of parole. *Irish Probation Journal*, 16, 42 – 58.
68. MICHAILOVIČ, Ilona (2001) Laisvės atėmimo bausmės resocializacinio poveikio problemos. *Teisė*, 41, 13 -123 [interaktyvus]. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367185506113/J.04~2001~1367185506113.pdf>.
69. MIKLOSI Marta ir JUHASZ, Erika (2019) The Role of Education and NGOs in the Reintegration of Inmates in Hungary. *International Journal of Bias Identity and Diversities in Education*, 4(1), 108 – 109 [interaktyvus] DOI: 10.4018/IJBIDE.2019010107
70. Ministry of Justice Department of Prisons and Probation (1994) *A Programme of Principles for Prison and Probation Work in Denmark*. Copenhagen: Ministry of Justice Department of Prisons and Probation.

71. Nordic Council of Ministers (2005). *Nordic Prison Education. A lifelong learning perspective*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
72. OLESEN, Annette ir ROSENHOLM, Anders Brinck (2021). Frivillige organisationers resocialiserende arbejde i Kriminalforsorgens institutioner. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1(108), 59-76 [interaktyvus] <https://doi.org/10.7146/ntfk.v108i1.125564>.
73. PETRYLAITĖ, Daiva (2010). Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų darbas: socialinių granatijų ypatumai ir ribos. Iš GONČIARKO, Aleksandras; KASILIAUSKAS Nerijus; MIKĖNAITĖ, Živilė ir kt. (2010). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p.7-38
74. PINHEIRO, Franciso Marton Gleuson ir BRUNI, Leal Adriano (2023) Different Effects of Transparency on Decision Making within the Scope of the Prison System, *Journal of accounting, managment and governance*, 26(2), 279-310 [interaktyvus] DOI:10.51341/cgg.v26i2.3058
75. POLCIN, Douglas L. (2001). Sober Living Houses: potential roles in substance abuse services and suggestions for research. *Substance use & Misuse*, 36(3), 301-311 [interaktyvus]. DOI: 10.1081/ja-100102627
76. Prison Policy Initiative (2025 – 04 – 25). *What you should know about halfway houses* [interaktyvus]. <https://www.prisonpolicy.org/blog/2020/09/03/halfway/>.
77. Prison Studies (2025-11-26) *The Danish Prison and Probation Service – in brief* [interaktyvus]. https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/inbrief_updateddec.2012.pdf.
78. RUBIN, Ashley Theresa (2013). *Institutionalizing the Pennsylvania System: Organizational Exceptionalism, Administrative Support, and Eastern State Penitentiary, 1829 – 1875*. Doctoral dissertation, Jurisprudence and Social Policy, Philosophy, University of California, Berkley,
79. SAKALAUSKAS, Gintautas (2013). Įkalinimo atvėrimas: prielaidos ir galimybės Lietuvoje, *Teisė*, 89, 37 – 54.
80. SAKALAUSKAS, Gintautas, (2020). Rengimas paleidimui į laisvę. Iš: Sakalauskas, Gintautas., ir kt. *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Monografija. Vilnius: Teisės institutas, 358 – 376.
81. SANTHOSH, R ir MATHEW, Emil (2021) Social integration of released Prisoners: An Empirical Analysis from Two Indian States. *International Annals of Criminology*, 59, 200 – 222 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cri.2021.18>.

82. SHAMMAS, Victor Lund (2014). The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penat exceptionalism on Norways Prison Island. *Punishment & Society* 16(1), 104-123.
83. SIRUTAVIČIUS, Vladas (1995). *Nusikaltimai ir visuomenė XIX amžiaus Lietuvoje*. Lietuvių atgimimo istorijos studijos.
84. Sivilombudet (2025-11-24) *Avslag på søknad om veferdspemisjon* [interaktyvus] <https://www.sivilombudet.no/uttalelser/avslag-pa-soknad-om-velferdspemisjon-fra-fengsel/>
85. SMIT, van Zyl ir SNACKEN, Sonja (2009). *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human rights*. Oxford: Oxford University Press.
86. ŠVEDAS, Gintaras (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baužiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras
87. The Association for the Prevention of Torture (2025 – 11 – 10). *Monitoring places of detention: a practical guide for NGOs* [interaktyvus] <https://www.ap.t.ch/sites/default/files/publications/monitoring-guide-for-ngos-en.pdf>
88. ThoughtCO (2025-11-23) *Understanding Resocialization in Sociology. Definition, discussion, an Examples* [interaktyvus] <https://www.thoughtco.com/resocialization-3026522>.
89. TIWARI, Suryansh (2021). Concept of Open Prison System as a Correctional System: A Study in Light of Present Context. *International Journal of Legal Science and Innovation* 3 (4), 1025 – 10239.
90. U. S Department of Justice (2025 – 04 – 25). *The Restitution Centre Concept as a Part of The Criminal Justice System* [interaktyvus]. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/47833NCJRS.pdf>
91. USCILA , Rokas (2022) Nuteistųjų pusiaukelės namų taikymo praktika Lietuvoje. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*, 170 – 178.
92. USCILA, Rokas (2024) Nuteistųjų pusiaukelės namų tinklo plėtra Lietuvoje, *Vilnius University Open Series*, 531-547.
93. VIVARES, Kristal May S ir CUEVAS JR., Jose F. (2023) The Reintegration of Ex – Convicts in Society: A Case Study. *International Journal of Social Science and Human Research*, 06(10), 6173 – 6180 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v6-i10-52>
94. WAKAI, Wabi Wilson (2024) The Role of Non – Governmental Organizations in the Rehabilitation and Reintegration of Detainies in Cameroon: Implications on Communities and Prisons. *Commonwealth Law Review Journal*, 10, 1-23.

95. WESWASI, Enes AI (2025). *The Impact of Incarceration Quasi-Experimental Studies on Deterrence, Incapacitation, and Reintegration*. Doctoral dissertation, Criminology, Philosophy, Stockholm University. Stockholm. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24783.19363>.
96. WONG, Jennifer S; NEILSEN, Kia; GUSHUE, Kelsey ir kt. (2025). The Effects of Halfway Houses on Criminal Recidivism: An Update Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 69(12), 1781 – 1804.
97. ŽEMAITAITYTĖ, Irena ir ČIURINSKIENĖ, Daiva (2004). Nuteistųjų požiūris į dalyvavimą socialinėse programose kaip resocializacijos galimybę. *Socialinis darbas*, 3(2), 43 – 50.
98. ŽILINSKIENĖ, Laima ir TUMILAITĖ, Renata (2011). Resocializacijos modeliai ir jų taikymas. *Kriminologija*, 2 (29), 285 – 313.

KITI ŠALTINIAI

99. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-27) *Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/1680b0fb15>.
100. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-23) *Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/1680b2bb49>.
101. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-23) *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/1680b37399>.
102. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2025-11-23) *Report to the Swedish Government on the visit to*

Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment [interaktyvus] <https://rm.coe.int/1680a3c256>.

103. Joriksdagens ombudsmannen (2025-11-27). *Om tolkning av bl.a. övervakade besök på Kriminalvårdens säkerhetsavdelningar. Även allvarlig kritik mot anstalten Hall för hanteringen av en intagens beviljade besökstillsatånd m.m* [interaktyvus] https://www.jo.se/app/uploads/resolve_pdfs/1779425_93-2024beslutwebb.pdf.

104. Kriminalvården (2025-11-27) KVFS 2022:1 *Kriminalvårdens föreskrifter om andring i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 201105) om verkställighet av frivårdspåföljder* [interaktyvus] <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/regelverk/kvfs-20221---kriminalvardens-foreskrifter-om-andring-i-kriminalvardens-foreskrifter-och-allmannarad-kvfs-20115-om-verkstallighet-av-frivardspafoljder.pdf>.

105. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2020 m. lapkričio 29 d. pažyma Nr. 4D-2019/1-1469 „*Dėl skundo prie Marijampolės pataisos namų Kybartų sektorių*“.

106. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2025 m. gegužės 15 d. pažyma Nr. D-2025/2.1-331 „*Dėl suimtujų ir nuteistųjų pasimatymų organizavimo tvarkos Lietuvos kalėjimų tarnybos Vilniaus kalėjime*“.

107. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2025 m. lapkričio m. 11 d. pažyma Nr. 5D-2025/2.1.952 „*Dėl X skundo prieš Lietuvos kalėjimų tarnybos Pravieniškių 2-qji kalėjimą*“.

108. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2022 m. gruodžio 1 d. pažyma Nr. 4D-2022/1-1035 „*Dėl X skundo prieš Marijampolės pataisos namus*“.

109. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2025 m. balandžio 10 d. pažymą Nr. 4D-2024/1-1428 „*Dėl X skundo prieš Lietuvos kalėjimų tarnybos Vilniaus kalėjimą*“.

INFORMACINIAI ŠALITINIAI

110. Kriminalvården (2025-11.25) *KOS 2024 Kriminalvård och statistik* [interaktyvus] https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2024---kriminalvard-och-statistik.pdf.

111. Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 10). *Bausmių vykdymo aktualioji statistika 2024 metų* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>.

112. Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025 – 11 – 12) *2023 m. ir 2024 m. veiklos ataskaitos* [interaktyvus] <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.
113. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija (2025 –11– 10.) *Vertinimo ataskaita: Vyriausybės projekto „Naujos kartos bausmių vykdymo įstaigos“ įgyvendinimo vertinimas* “ [interaktyvus] <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/24229/vyriausybes-projekto-naujos-kartos-bausmiu-vykdymo-istaigos-igyvendinimo-vertin>.
114. Skolinspektionen (2025-11-27) *Årsrapport 2012: Skolans kvalitetsarbete ger
mojlighet till förändring* [interaktyvus] <https://www.skolinspektionen.se/beslutrappporter/publikationer/regeringsrapporter/2013/arsrapport-2012-skolans-kvalitetsarbete-ger-mojlighet-till-forandring/>.
115. Danmarksfængsler (2025-11-25) *Kriminalforsorgens Statistik 2024* [interaktyvus] <https://danmarksfaengsler.dk/wp-content/uploads/2025/09/kriminalforsorgens-statistik-2024-webtilgaengeligversion.pdf>.
116. Brå (2017) *Utslussning från anstalt. Rapport 2017:15*, 31 [interaktyvus] https://bra.se/download/18.3808406a192bd2f0b72911a/1730807580893/2017_15_Utslussning_fran_anstalt.pdf.
117. Folketingets Ombudsmand (2025). *Temarapport om tilsynsbesøg på voksenområdet i 2024* [interaktyvus] <https://www.ft.dk/samling/20241/almdel/REU/bilag/261/3044932/index.htm>.
118. Kriminalomsorgen (2025–11-20) *Årsrapport 2024* [interaktyvus] https://img3.custompublish.com/getfile.php/5421652.823.ajslub7ubpwmj7/Årsrapport_2024_Kriminalomsorgen_oppslag.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no.

SANTRAUKA

Magistro darbe analizuojama įkalinimo atvirumo samprata, jos raida ir taikymas šiuolaikinėje bausmių vykdymo sistemoje, išryškinant, kaip ji prisideda prie nuteistųjų resocializacijos bei pasirengimo reintegracijai. Darbe aptariami pagrindiniai įkalinimo modelio elementai – atviri kalėjimai, pusiaukelės namai, socialinis skaidrumas, visuomenės įsitraukimas, žiniasklaidos ir NVO veikla. Taip pat analizuojamas Lietuvos teisinis reguliavimas ir praktika įkalinimo atvirumo srityje: nuteistųjų galimybės dirbti, mokytis, palaikyti ryšius su artimaisiais, LKT skaidrumo politika ir pusiaukelės namų plėtra. Nustatyta, kad nors teisinė bazė Lietuvoje yra pažangi, realus įgyvendinimas visa dar nėra stabilus ir priklauso nuo institucinių resursų bei visuomenės požiūrio.

Lyginamojoje analizėje vertinami Norvegijos, Švedijos ir Danijos modeliai, kurie pasižymi nuosekliu atvirumu, plačiomis mokymo ir darbo galimybėmis, stipria ombudsmeno kontrole ir glaudžiu bendradarbiavimu su NVO. Skandinavijos praktikos parodė, kad įkalinimo atvirumas šiose šalyse yra ne pavienė priemonė, o visa bausmės filosofija, grįsta pasitikėjimu, individualizavimu ir socialinės integracijos orientacija.

Lietuvos kontekste išryškėja atotrūkis tarp teisinio reguliavimo ir praktikos, tačiau taip pat matomi pozityvūs pokyčiai – didėjantis nuteistųjų užimtumas, skaidrumo iniciatyvos, pusiaukelės namų tinklo plėtra.

Darbe pateikiamos rekomendacijos tolesnei sistemos modernizacijai, gilinančiai resocializacijos veiksmingumą, perkeltant Skandinavijos šalių gerąją praktiką į vietinį kontekstą.

SUMMARY

The master 's thesis examines the concept of prison openness, its development, and its application in the modern correctional system, highlighting how it contributes to the resocialization of convicted persons and their preparation for reintegration. The study discusses the key elements of the openness model – open prisons, halfway houses, social transparency, public involvement, and the role of the media and NGOs. It also analyses Lithuanian 's legal framework and practical implementation of prison openness, focusing on inmate 's opportunities to work, study, maintain family contacts, the transparency policy of the Prison Department, and the development of halfway houses. The findings show that although Lithuania 's legal regulation is progressive, its practical application remains inconsistent and dependent on institutional resources and public attitudes.

The comparative analysis assesses the models of Norway, Sweden, and Denmark, which are characterized by consistent openness, extensive education and work opportunities, strong oversight by ombudsmen, and close cooperation with NGOs. Scandinavian practice demonstrates that prison openness is not a separate measure, but an overarching penal philosophy based on trust, individualization, and a strong orientation toward social integration.

In the Lithuanian context, a clear gap emerges between legal norms and real-life practice, although positive developments are also evident – growing inmate employment, transparency initiatives, and the expansion of halfway houses.

The thesis provides recommendations for further modernization of system, aimed at strengthening the effectiveness of resocialization by adapting Scandinavian best practices to the Lithuanian context.